

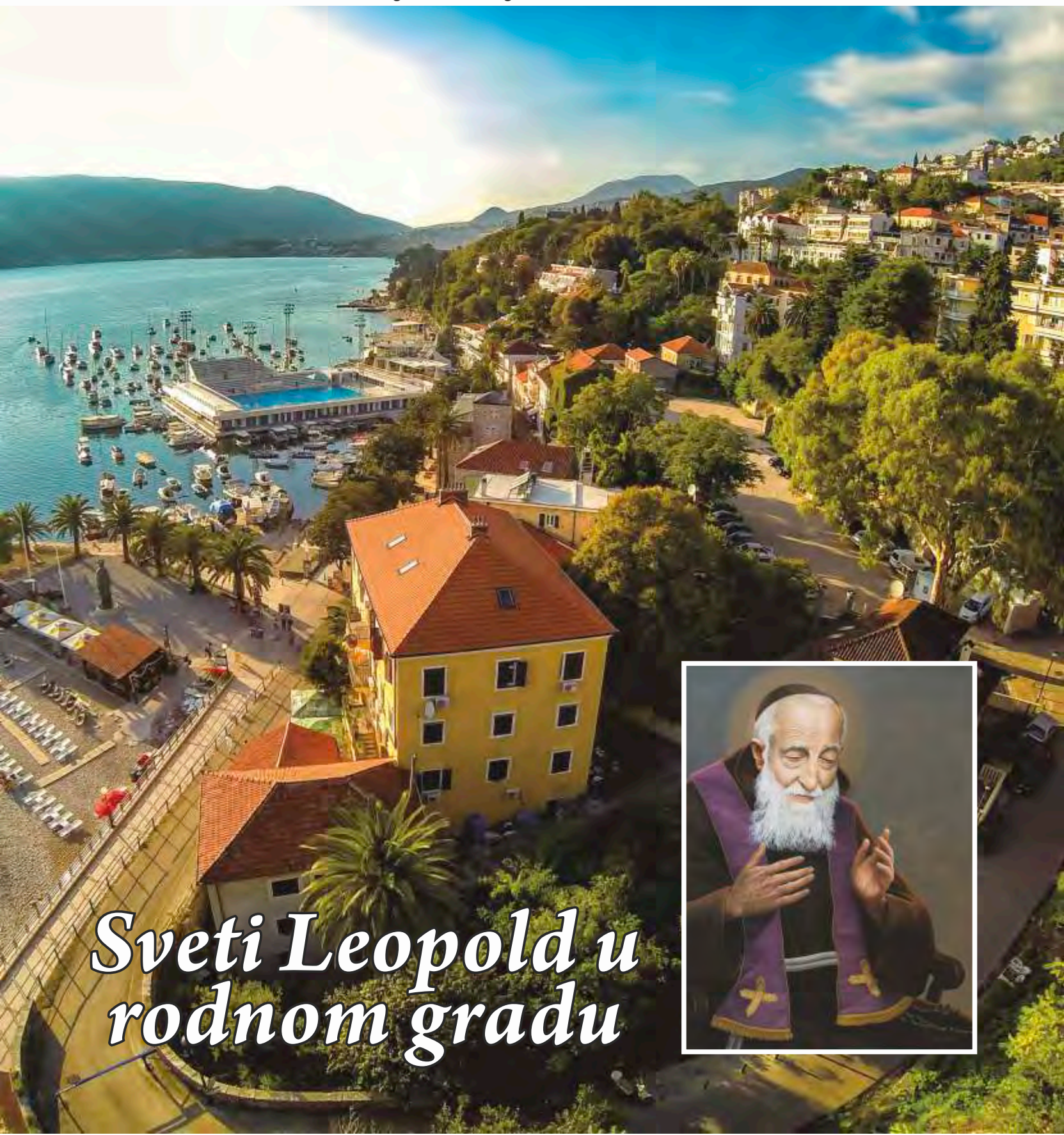
Hrvatski

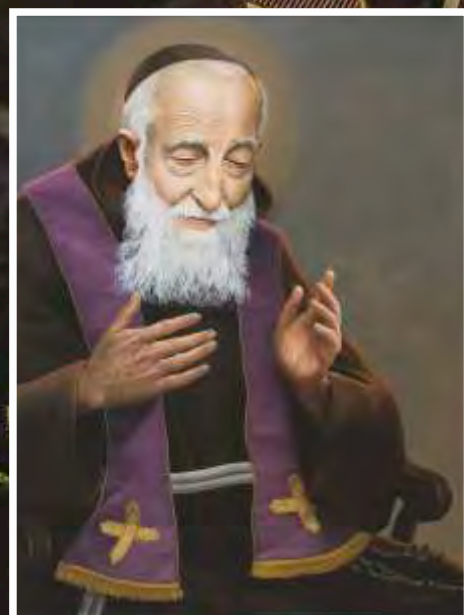
glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

Godina XV Broj 149 Rujan 2017. ISSN 1800-5179

Sveti Leopold u rodnom gradu

Sadržaj:

- 3** Sveti Leopold među svojima
- 16** Blagoslov konkatedrale sv. Petra apostola u Baru
- 21** Purgatorije 2017.
- 24** Susret s don Nikom Lukovićem
- 31** Raskoš likovnog svijeta Vaska Lipovca
- 36** „Direktan prenos života“ – Dokumentarni filmovi Vladimira Perovića
- 42** „Zasjat će palaci“
- 44** Crna Gora i Hrvatska skupa na očuvanju mora i priobalja
- 48** Aktualnosti
- 55** Kronika Društva
- 58** Novosti iz HNV-a
- 61** Miroslav Miro Montani
- 66** Muzički fagot: Nikola Gregović
- 69** Po bokeljski
- 70** Antiki fagot: Dvorac Račica
- 72** Josip Zappalorto – Izbliza i osobno
- 76** Izgradnja crnogorskog puta Kotor – Cetinje „Lovćenske serpentine“
- 82** Prčanjanski jedrenjaci u zbirci slika župne crkve
Rođenja Blažene Djevice Marije u Prčanju: Brik Czettigne
- 84** Povijest brodskih kružnih putovanja u Boki kotorskoj: Columbus
- 87** Grbovi kotorske vlastele XIV vijeka
- 89** In memoriam: Ivan - Ivica Županović

Poštovani čitatelji!

Mjesec za nama posebno je obilježio dolazak kovčega s relikvijama sv. Leopolda Bogdana Mandića u rodni Herceg Novi. Mnoštvo vjernika, hodočasnika i građana okupilo se da dočeka sveca i uveliča ovaj povijesni događaj! Kotorski biskup Ilija Janjić, koji je predvodio Liturgiju dočeka, u svom je obraćanju podsjetio da je skromni kapucin Leopold uvijek imao želju vratiti se u rodni grad i govorio: „Ja živim za svoj narod. Molim Blaženu Gospu da mi isprosi milost da kada ispunim svoje poslanje u Padovi mogu ponijeti svoje bijedne kosti među svoj narod za dobro njihovih duša. Iz Padove ne mogu pobjeći, hoće me ovdje, ali ja sam kao ptica u krletki, moje srce je uvijek tamo preko mora.“ Ovim dolaskom ispunjena je svečeva želja i učinjena velika radost njegovoj Boki!

U Baru je 3. rujna, nakon 11 godina od postavljanja kamena temeljca, blagoslovljena konkatedrala svetoga Petra apostola.

U povodu 130 godina od rođenja don Nika Lukovića u Pomorskom muzeju promovirana je knjiga njegovih radova objavljenih u Godišnjaku. O don Niku je vrlo slikovito i nadahnuto govorio generalni vikar Kotorske biskupije don Anton Belan.

U Klovićevim dvorima u Zagrebu upriličena je retrospektivna izložba velikoga Vaska Lipovca, koja će biti otvorena do 7. siječnja. Na dvjema etažama galerije izložena su djela uglavnom iz pozamašne obiteljske kolekcije. Predstavljani su radovi nastali u različitim fazama njegova stvaralačkoga razvoja, od pedesetih godina prošlog stoljeća pa sve do smrti: skulpture, slike, grafike, crteži, reljefi i instalacije. Ako budete u prilici, nemojte propustiti posjetiti izložbu.

Na ovim stranicama prisjetili smo se Miroslava Montanija, zaslužnoga istraživača povijesne i kulturne baštine Perasta, čije je ime neopravdano izostalo iz likovnih enciklopedija i leksikona.

Razgovarali smo s višestruko nagrađivanim redateljem dokumentarnih filmova Vladimirom Perovićem, prisjetili se nezaboravnoga profesora Nikole Gregovića, ispričali zanimljivu životnu priču rođenoga Kotoranina, Josipa Zappalorta.

Uz sve redovite serijale i aktualne teme, pred vama je bogat broj u kojem ćete, nadam se, uživati.

Vaša urednica
Tijana Petrović

“Hrvatski glasnik”, Kotor, je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informisanje RCG pod rednim brojem 04/01-1828 od 31.12.2002. godine. Časopisu je dodijeljen međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN 1800-5179, koji je otisnut u gornjem desnom uglu korica. Časopis izlazi mjesečno.

Adresa: **Pjaca od muzeja, Stari grad, 85330 Kotor**
Telefon: +382 (0)32 304 232 · Faks: +382 (0)32 304 233
E-mail: hgd-kotor@t-com.me · WEB: www.hrvaticg.com
Žiro-računi: **520-361700-17** · **510-4741-76**
Osnivač i nakladnik: **Hrvatsko građansko društvo
Crne Gore – Kotor**

Urednica: **Tijana Petrović**
Uređivački odbor: **Marija Mihaliček, Tripo Schubert, Vivijan Vuksanović, Danijela Vulović, Joško Katelan** · Lektorica: **Sandra Čudina** · Fotografije: **Foto Parteli, Radoje Milić, Radio Dux, Matica, Hina, arhiva HGD CG, Boka News**
Grafička priprema i tisak: **Biro Konto, Igalo**
Naklada: 500 primjeraka

Sveti Leopold među svojimima

Priredio:

Miro Marušić

Sotine vjernika, hodočasnika i građana, predvođenih gradonačelnikom Herceg Novoga, dočekalo je u petak 15. rujna i pozdravilo dolazak kovčega s relikvijama sv. Leopolda Bogdana Mandića u rodni grad.

Uz zvuke crkvenih zvona rano poslijepodne pripadnici humanitarne organizacije Croce Verde iz Padove, zajedno s talijanskim i hrvatskim kapucinima, predstavnicima Kotorske biskupije i odredom Bokeljske mornarice, dopratili su stakleni kovčeg s relikvijom sveca u park „Boka“.

Tišina, muk... Stiže svetac doma. *Stigao je svetac*, čulo se ispod glasa. Suze radosnice na licima mnogih građana, vjernika, hodočasnika, turista.

Povijesni dolazak relikvija svetog Leopolda u njegov rodni grad, koji je svetac za svoga ovozemaljskog života posjetio posljednji put prije 90 godina kada je došao na sprovod svom

On je podsjetio u svom obraćanju da je skromni kapucin Leopold uvijek imao želju vratiti se u rodni grad i govorio: „Ja živim za svoj narod. Molim Blaženu Gospu da mi isprosi milost, da kada ispunim svoje poslanje u Padovi mogu ponijeti svoje bijedne kosti među svoj narod za dobro njihovih duša. Iz Padove ne mogu pobjeći, hoće me ovdje, ali ja sam

bratu, nikoga nije ostavilo ravnodušnim, pa tako ni kotorskog biskupa mons. Iliju Janjića koji je predvodio Liturgiju dočeka.

„Nikada nisam izlazio s ovakvim uzbuđenjem pred vas. To su pozitivne emocije. Ovo je dan velike radosti za sve nas, povijesni događaj za cijelu našu Kotorsku biskupiju

i za našu Boku. Tko se ne bi radovao ovdje u parku 'Boka' gledajući relikviju neraspadnutoga tijela svetog Bogdana Mandića koje je iz svetišta u Padovi doneseno u njegov rodni Herceg Novi kako bismo mu iskazali štovanje i svoje molitve“, rekao je biskup mons. Ilija Janjić.

kao ptica u krletki, moje srce je uvijek tamo preko mora.“

„Danas upisujemo ovaj dan u naša srca i našu povijest kao veliki dan milosrdnog Oca koji se proslavio u svome slugi svetom Leopoldu. Danas i sutra nam se pruža neprocjenjiva prilika da se posvetimo duhovnim vrednotama, da boravimo

u prisustvu svetog Leopolda“, rekao je Janjić.

Tijekom Liturgije dočeka nastupio je crkveni zbor „Sveti Jeronim“ iz Herceg Novoga.

Među mnogobrojnim hodočasnicima i vjernicima iz Boke i regije isticali su se volonteri u crvenim majicama s likom sveca koji su stigli iz župe 'Dubrava svetog Leopolda Bogdana Mandića' iz Zagreba i rekli

31 godinu. Ljude dijelim samo na dobre i loše, po vjeri svi su mi ljudi isti“, rekla nam je vjernica Marija Hočevar.

„Ja sam iz Splita, a živim u Baošićima. Veličanstveno je biti danas na ovome mjestu, probuđene su emocije i žao mi je što ovo nije bilo i prije. Napokon je došao kući. Neka mu je slava“, rekao nam je hodočasnik koji je želio ostati anonimnan.

Vjernica iz Boke Ružica Lazarević rekla nam je da je ovo „poseban osjećaj, poseban momenat i nešto zaista nezaboravno. U Boki je sveti Leopold izuzetno poštovan, naročito njegova misija ekumenizma i voljela bih da je danas više svijeta, da su ljudi došli da osjete koliko je ovaj trenutak poseban“.

Nakon Liturgije tijelo je ostalo izloženo štovanju vjernika do ponoći.

Od ponoći do subote ujutro 16. rujna relikvije su bile izložene u obližnjoj crkvi svetog Antuna, koja je ostala otvorena za molitvu cijelu noć.

U jutarnjim satima središnje euharistijsko slavlje predslavio je mons. Marin Barišić, splitsko-makarski nadbiskup i metropolit, u koncelebraciji barskog nadbiskupa, Roka Donlešaja, mostarsko-duvanjskoga biskupa Ratka Perića, srijemskog biskupa Đure Gašparovića i kotorskog biskupa Ilije Janjića te više od pedeset svećenika.

Prisutna je bila i delegacija koja je tijelo dopratila iz Padove: fra Jure Šarčević, provincijal Hrvatske kapucinske

nam da su prvi put u Boki, prepuni dojmova, a uzbuđenje je jako veliko i puni su emocija.

„Živim u Herceg-Novom, Leopold je stigao kući i jako sam uzbuđena, samo što suzu ne pustim. Nisam iz ovih krajeva i znam kako je kada dođeš kući. U Herceg Novome živim

provincije i predsjednik Hrvatske redovničke konferencije, rektor svetišta sv. Leopolda Mandića u Padovi fra Flaviano Gusella i gvardijan padovanskoga kapucinskog samostana fra Marco Putin. U ime crnogorsko-prigorskog mitropolita Amfilohija Radovića prisutan je bio protojerej-stavrofor Đorđe Orović te izaslanici beogradskog nadbiskupa i skopskog biskupa.

U svojoj se homiliji mons. Marin Barišić osvrnuo na život svetog Leopolda koji je odjekivao snažnim porukama i poticajima...

Primijenio je na njega riječi pjesnika Ivana Mažuranića:

„Nije visok, tko na visu stoji, nit je velik, tko se velik rodi, već je visok, tko u nizu stoji i visinom nadmaša visine, a velik je, tko se malen rodi, al' kad pane, golem grob mu treba.“

Podsjetio je i kako to potvrđuje dolazak mnoštva koje je došlo na njegov sprovod te na kanonizaciju u Rimu.

„Sveti Leopold po zavičaju i rodu pripada svima nama, a kao svetac Božji pripada i svim narodima i svim vremenima“, rekao je mons. Barišić.

U svojoj ispovjedaonici bio je produžena ruka Lica milosrđa Božjega, a preko sakramenta svete ispovijedi s drugima je dijelio osobno iskustvo radosti i pomirenja.

Mons. Marin Barišić spomenuo je i koliko je svetog Leopolda boljela rana razdjeljenosti Kistove Crkve i podjele između Istoka i Zapada.

„Doista, svatko od nas danas jest jedna rastrganost i podijeljenost u sebi, i Istok i Zapad. Nije li iz ovoga Leopoldovog pogleda na naš život potrebno svakom od nas doživjeti najprije u sebi, po sakramentu pomirenja, ‘ekumenizam’, cjelovitost identiteta i osobnost

kako bismo mogli biti pažljivi i otvoreni, dijaloški i ekumenski raspoloženi prema drugima i različitim?“, upitao je okupljene.

Homiliju je zaključio molitvom:

„Veleposlaniče Božjega milosrđa, i naš ambasadore, nitko nas toliko široko i trajno ne predstavlja na zemlji kao ti. Stoviše, naš predstavnice i zagovornice na nebesima, Tebe molimo da nam pomogneš otkriti i iskusiti snagu Božjeg milosrđa koje je jedino sposobno darovati nam istinski i potpuni život u dijalogu i ekumenizmu, miru i zajedništvu, radosti i ljubavi. Sveti Leopold, moli za rodni Herceg Novi, za ‘Zaljev svetaca’, za kršćane Istoka i Zapada, za sve nas i za čitav svijet“, rekao je mons. Marin Barišić.

Na završetku svete mise nazočne je pozdravio Leopoldov duhovni brat kapucin, **fra Jure Šarčević**, aktualni provincijal Hrvatske kapucinske provincije, koja upravo nosi ime ovoga sveca iz Herceg Novoga.

Pjevanje u misi animirali su zborovi *Paulus* iz Rotimlje i *Dobri Pastir* iz Cima i Ilića iz Hercegovine, kojima je dirigirala **prof. Marina Bazina**.

Misi su uz više tisuća hodočasnika bili nazočni uzvanici hrvatske nacionalne manjine u Crnoj Gori, veleposlanik i konzul Republike Hrvatske, predstavnici lokalne vlasti iz Herceg Novoga, izaslanik mitropolita **SPC, rukovodstvo Bokeljske mornarice te mnogobrojne institucije kulture.**

misi i ispratili sv. Leopolda. Dirnuti ovim događajem koji je povezoao i katolike i pravoslavce, vjernici su u molitvenoj tišini i sa sličicama sveca u rukama bili prisutni na svetoj misi koju je predvodio kotorski biskup monsinjor Ilija Janjić.

„Mi znamo da je naš sveti Leopold Bogdan Mandić kad god je došao u posjet svome

šeg Leopolda, kada će ta radost ostati trajno u nama...“, istaknuo je biskup Janjić.

Rektor svetišta svetog Leopolda u Padovi, **fra Flaviano Gusella, pred svečev ispraćaj iz rodnoga Herceg Novoga zahvalio je na dočeku i ukupnoj organizaciji hodočašća.**

„Hvala svima onima koji su sudjelovali, pomagali da se

Herceg Novi dostojanstveno ispratio svoga sveca

U popodnevним satima okupio se veliki broj vjernika i hodočasnika kako iz Crne Gore tako i iz regije, iz Albanije, Hrvatske, BiH. Svi su se okupili u parku Boka kako bi bili prisutni na oproštajnoj svetoj

rodnom gradu posjetio i otok Gospu od Škrpjela. Gospu je nazivao svojom Gospodarićom. Hvala svima onima koji su pomogli da se ovo ostvari, ovaj događaj dolaska svetog Leopolda. Dragi hodočasnici, vjernici, osjećam tu radost koja je u vama, tu radost koja je strujala i jučer, sinoć u bdiženju, a evo i na kraju ovoga dana kada ćemo ispratiti na-

dogodi i ostvari ovaj jedinstveni, povijesni događaj. Poslanje svetog Leopolda nije završeno...“, rekao je **Gusella.**

Usljedio je oproštaj, svi prisutni ispratili su sveca dostojanstveno i vidno dirnuti, kao da ispraćaju svoga najbližega. U želji da se sveti Leopold opet vrati u svoj zavičaj u kome je i odrastao i boravio do šesnaeste godine, neki su izgovorili

da ne treba ponovno čekati devedeset godina, a drugi, opet, da je mogao i ostati jer se vratio svome domu, što mu je i bila želja.

S upaljenim svijećama u rukama, vjernici, hodočasnici, časne sestre, odred Bokeljske mornarice, gradonačelnik i predsjednik SO Herceg Novi, volonteri Croce Verde, zbor Libertas iz Dubrovnika, kapucini iz Padove, krenuli su u procesiju koja je pratila kombi sa svećevim relikvijama.

Još jednom je Leopold Bogdan prošao gradom u kojem mu je ostalo srce, a povorka se zaustavila pokraj crkve sv. Jeronima u kojoj je davne 1866. godine bio kršten. Pozdravila su ga zvana s crkve i vjernici koji su mahali i zahvaljivali požrtvovnim i nesebičnim volonterima, a oni uzvraćali zahvalu za gostoprimstvo. Čuo se i uzvik: „Živio sveti Leopold“ koji je bio popraćen pljeskom. Svi prisutni dostojanstveno su se razišli, oplemenjeni osjećajem zajedništva, razmišljajući,

vjerojatno, zašto svetac nije ostao u Herceg Novome, da bude na duhovnu korist svome narodu?!

Tijelo svetog Leopolda nakon Zadra i Herceg Novoga nastavilo je put prema Dubrovniku, Splitu i Rijeci, nakon čega je vraćeno svetištu u Padovi.

Povijesni događaj realiziran je zahvaljujući Kotorskoj biskupiji, Općini Herceg Novi i njezinom rukovodstvu, kojima je posebno zahvalio kotorski biskup mons. Ilija Janjić.

Kompletnom organizacijom i ceremonijom filigranski točno rukovodili su don Robert Tonsati, don Pavo Medač i don Siniša Jozić, koji je bio u pratnji sveca od Padove preko Zadra do Herceg Novoga.

Na samome odlasku rektora svetišta svetog Leopolda u Padovi, **fra Flaviano Gusella nam je za don Roberta Tonsatija rekao „grande regista“... Posebno je dirljiv bio posjet padovanskih kapucina grobu roditelja i rodbine sv. Leopolda.**

Narod ga je sam kanonizirao

Na dan Leopoldove smrti, Padovom se pronio glas da je umro svetac te je veliki broj ljudi krenuo na sprovod. Taj broj govori o tome koliki je on uživao ugled. Narod ga je zapravo sam kanonizirao.

Iako postoji crkvena procedura da se netko proglašava svecem, za narod tu nije bilo sumnje jer oni su smatrali da je umro svetac. To je bio veliki sprovod. Kapucini čak nisu mogli koristiti svoju crkvu koja je bila premala za toliko mnoštvo – rekao je don Robert Tonsati.

U historiji Rimokatoličke crkve zabilježeno je i da je njegova beatifikacija bila među najkraćima. Zalagao se za ekumenizam.

Neraspadnuti svetac Leopold Bogdan Mandić

Leopold je umro 30. srpnja 1942., pokopan je na gradskom groblju u Padovi, a kada je pokrenut proces proglašenja svetim, tijelo je ekshumirano i premješteno u samostansku grobnicu, gdje je kasnije nastalo i svetište. Kada su tijelo ekshumirali da bi ga premjestili, utvrđeno je da se nije raspalo.

Ne postoji nikakav kemijski način tretiranja tijela da bi se sačuvalo. Neki to tumače da je to prirodna mumifikacija koja je uvjetovana idealnim uvjetima u kojima se tijelo čuvalo. Ima elementa za i protiv... Kada je papa Franjo 2016. godine proglasio Jubilejsku godinu za cijelu Katoličku crkvu onda je, potpuno neočekivano, za zaštitnike Godine jubileja izabrao svetog Leopolda i oca Pija iz Pietrelcine. Papa se nije zadržao na tome, već je zatražio od kapucina, kako bi lik i djelo svetog Leopolda vjernicima bilo što bliže, da se njegovo tijelo izloži u bazilici svetog Petra, rekao je don Robert Tonsati, predsjednik Organizacijskog odbora dočeka sveca u Hercegovome.

O tom je događaju rektor svetišta sv. Leopolda Mandića u Padovi u intervjuu za Vatikanski radio rekao slje-

deće: „Potpuno neplanirano i slučajno, ali dodao bih djelom Providnosti, imao sam priliku razmijeniti koju riječ s papom Franjom na općoj audijenciji. Kada sam mu pokazao razglednicu sa slikom oca Leopolda, Sveti Otac mi je odmah rekao: ‘On će biti jedan od zaštitnika sljedećega Jubileja milosrđa’.“

Nakon ekshumacije iz grobnice u kojoj svećevno tijelo počiva od 1963. g., relikvije su podvrgnute stručnoj analizi odnosno rekogniciji. Samo medicinsko ispitivanje trajalo je 49 dana, od 12. listopada do 30. studenoga 2015.

„Ne mogu ne definirati odličnim stanje očuvanja tijela svetog Leopolda, nad kojim je zadnje ispitivanje obavio 1976. prof. Virgilio Meneghelli“, rekao je prof. De Caro, voditelj stručnog tima. „U odnosu na prije 39 godina, koristeći se posljednjim tehnologijama, podvrgnuli smo svećeve relikvije CT-u s pomoću kojeg smo snimili 3.000 slika, koje su nam prvi put omogućile preispitivanje s upotpunjenom analizom i vanjskih i unutarnjih dijelova tijela. Na naše iznenađenje utvrdili smo da su još uvijek prisutni dijelovi mozga i srca.“ Ovo otkriće je uistinu

neobično jer je poznato da se i u neraspadnutim tijelima svetaca „meki“ organi u pravilu ne očuvaju poput ostalih dijelova tijela.

Nakon obavljenoga medicinskog ispitivanja, prešlo se na rekonstrukcijske zahvate koji su podrazumijevali izradu nove maske za lice koja je napravljena po modelu iz 60-tih godina prošlog stoljeća, koji se čuva u samostanu, te premještanje samog tijela. Rad na premještanju tijela i smještanju u novi sarkofag povjeren je veroneškom stručnjaku Lineu Tabarinu. Nova maska na licu izrađena je od poliuretana, a ručno su je oslikale dvije umjetnice, časna sestra iz Napulja i profesionalna kazališna vizažistica iz Trevisa. Tijelo je položeno u novi sarkofag izrađen od kristalnog stakla, težak 250 kilograma. Sarkofag nosi latinski natpis: „Sanctus Leopoldus a Castro-novo“, koji u prijevodu glasi: „Sveti Leopold iz Herceg Novoga.“ Oci kapucini najavili su i snimanje igranog filma o svetome Leopoldu čiju su režiju povjerali prokušanom redatelju Antonellu Bellucu koji u svome opusu ima uspješan film o svetom Antunu Padovanskom.

Tko je bio sveti Leopold Bogdan Mandić

Svetac, ekumenist, Leopold Bogdan Mandić rođen je 12. svibnja 1866. u Herceg Novome kao petnaesto od 16-ero djece u obitelji Petra i Karoline (rođ. Carević) Mandić. Kako je bio slabašan i ne odveć dobrog zdravlja, kršten je mjesec dana nakon rođenja kao Bogdan. Velik interes za duhovnost pokazuje već u

djetinjstvu. Kako je kapucinski samostan u Herceg Novome tada potpadao pod venecijansku provinciju, u dobi od 16 godina mladi Bogdan odlazi u kapucinsko sjemenište u Udinama (Italija), gdje ostaje dvije godine i 1884. prelazi u samostan Bassano di Grappa gdje postaje član kapucinskog reda i uzima

ime fra Leopold. Zavjetuje se u svibnju 1885. godine. Na teološki studij upisuje se na Sveučilištu u Padovi da bi zatim školovanje nastavio u Veneciji gdje i ostvaruje želju za stjecanje svećeničkog zvanja 20. rujna 1890. Kako mladu misu nije mogao služiti među svojim, u zamjenu im je poslao fotografiju.

Kao svećenik izražava želju vratiti se u domovinu i raditi na jedinstvu Istočne i Zapadne Crkve. No, dodijeljene su mu druge službe.

U razdoblju od 1890. do 1906. obavljao je razne redovničke dužnosti u sklopu venecijanske provincije. Tako je jedno vrijeme bio poglavar samostana u Zadru te neko vrijeme u Rijeci i Kopru. Od 1906. pa do svoje smrti redovničke dužnosti obnašao je u Padovi, osim jedne godine tijekom Prvoga svjetskog rata koju je proveo u internaciji u južnoj Italiji (1917.) te kratkog vremena kad je boravio u Rijeci (1923.). U Padovi je bio odgojitelj studenata filozofije te predavač patristike. Više godina iz Padove je putovao u Veneciju gdje je mlade kapucine učio hrvatski jezik.

Posljednjih četrdeset godina života proveo je u Kapucinskom samostanu u Padovi ispovijedajući vjernike satima.

Pohodili su ga tzv. mali ljudi, ali i ugledni građani: radnici i industrijalci, studenti i profesori, intelektualci, vojnici i časnici. Ali i časne sestre redovnici, svećenici, pa i biskupi. U potpunosti je bio predan ispovijedanju jer za njega je ispovijedaonica bila mjesto ekumenskog djelovanja gdje molitvom ustraje na cilju da svi budu jedno.

Zlatnu misu proslavio je 22. rujna 1940. Nakon toga njegovu zdravlje ubrzano se pogoršava. Smrt ga je sustigla 30. srpnja 1942. kad se odijevao za svetu misu.

Njegov grob, koji se prvo nalazio na gradskom groblju, postao je stjecište njegovih mnogobrojnih štovatelja. Kasnije su njegovi posmrtni ostaci preneseni u grobnu kapelicu u crkvi sv. Antuna Padovanskog u Padovi. Postupak za proglašenje fra Leopolda Mandića blaženim pokrenut je 1946. Blaženim

ga je proglasio papa Pavao VI. dana 2. svibnja 1976., a svetim ga je proglasio papa Ivan Pavao II. dana 16. listopada 1983. Spomendan svetog Leopolda slavi se 12. svibnja.

Sveti Ivan Pavao II. je prigodom kanonizacije sv. Leopolda izrekao sljedeće: „Sv. Leopold nije za sobom ostavio ni teoloških ni književnih djela, nije oćaravao svojom kulturom, nije osnovao društvene ustanove. Za sve koji su ga poznavali on nije bio drugo nego običan fratar, malen, boležljiv. Bio je iznimno malenog rasta, služio se s malo jednostavnih riječi i imao je jedva čujan glas. Njegova veličina bila je u darivanju samoga sebe, u osobnom žrtvovanju tijekom 52 godine svećeničkog života, u tišini, u povučenosti, u skromnosti ispovjedničke sobice.“

Ostavio je mnoge zapise koji svjedoče o njegovoj nostalgiji za domovinom

Leopold je bio veliki svjedok misionarskog i ekumenskog duha. Čitav njegov život i sve ono što je radio bilo je posvećeno Bogu, da bi izmolio puno jedinstvo među svim kršćanima, osobito puno jedinstvo i pomirenje između Katoličke i Pravoslavne crkve.

Dana 12. rujna 1932. godine fra Leopold piše: „Od ovog momenta smisao cijeloga mog života bit će da se što prije ostvare riječi našega gospoda Isusa Krista – *Bit će jedan pastir i jedno stado.*“

Nostalgično je ostao vezan za rodni kraj. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata, kada je vlada Italije naredila da svi državljani Austro-Ugarske koji žive u pograničnom dijelu

Italije prihvate talijansko državljanstvo, sveti Leopold je to odbio. Htio je zadržati svoje izvorno državljanstvo.

„Jedna mi je od najsladših utjeha kad pokraj neizmjerne ljudske zlobe i iskvarenosti još ima izabranih duša, pravih svjedoka vjere, i to ne samo u kasnoj i klonuloj starosti, nego i u cvijetu prve mladosti, pa i usred ovozemaljskog blagostanja“, iz pisma bratu Andriji.

„Što bivam stariji to osjećam sve dublju nostalgiju, to jest sve mi je milije sjećanje na moje drage, na moju nestalu obitelj, na rodni kraj“, iz jednog od posljednjih pisama pred smrt, koje je napisao

svojoj nećakinji Karli Ostoji u Rijeci.

„Iz Padove ne mogu pobjeći, hoće me ovdje, ali ja sam kao ptica u krletki, moje srce je uvijek tamo preko mora“, stalo je govorio.

„Ja živim za svoj narod. Molim Blaženu Gospu da mi isprosi milost, da kada ispunim svoje poslanje u Padovi mogu ponijeti svoje bijedne kosti među svoj narod za dobro njihovih duša.“

„Nitko ne ostaje na ovom svijetu. Stoga ovo malo dana što smo na njemu, nastojmo činiti dobro: ljubimo se i pomazimo“, poručivao je sveti Leopold.

U Herceg Novome otkriveno spomen-obilježje sv. Leopoldu – uz maslinu, simbol mira

U Herceg Novome je dan prije dolaska svetog Leopolda, 14. rujna, otkriveno spomen-obilježje u parku koji danas nosi službeno naziv „Park svetog Leopolda“.

„Konačno, od danas Herceg Novi ima obilježje da je u njemu rođen sveti Leopold i to je ovaj divni park koji je Katolička crkva darovala našem gradu”, rekao je predsjednik hercegnovske Općine, Stevan Katić, ističući da je nova lokalna uprava ponosna što je djelomično ispravila pogrešku svojih prethodnika i na dostojan način izrazila poštovanje svecu, u susret dolasku relikvije u Herceg Novi.

Kotorski biskup mons. Ilija Janjić izrazio je zahvalnost lokalnoj upravi na inicijativi imenovanja parka imenom svetog Leopolda Bogdana Mandića.

„Dostojno je da ova ploča bude pokraj masline, koja je simbol mira. Neka bude ova maslina zaista uz našega sveca, uz svetoga Leopolda Bogdana, mir za sve nas pojedince, mir za naše obitelji, mir za čitav Herceg Novi, mir za sve ljude dobre volje...”, poručio

je uz ostalo biskup Ilija Janjić.

„Leopold je poznati svetac koji ima crkve u Južnoj Americi i u Africi, a pogotovo u Europi. Neka nam naš sveti Leopold svojim dolaskom donese mir i jedinstvo, koje predstavlja našu snagu da

ostanemo vjerni Bogu i obećanjima, koja trebamo dati u svojoj savjesti onome koji nas je stvorio, onome koji nas je otkupio i onome koji nas posvećuje”, zaključio je kotorski biskup Ilija Janjić.

Fra Jure Šarčević, provincijal Hrvatske kapucinske provincije sv. Leopolda Bogdana Mandića:

„Nedavno sam boravio u svetištu svetog Leopolda u Padovi. U njegovoj sobici ispodjedaonici, koja je jedina ostala čitava dok je crkva bila srušena od bombi u vrijeme Drugoga svjetskog rata, nalazi se jedna debela knjiga od

tisuću stranica. U nju štovatelji svetog Leopolda upisuju svoje molitve, zahvale... Samo u jednom danu, u nedjelju 3. rujna, do podne, takvih zgovornih molitvi i prošnji bilo je sedam punih stranica. U arhivu svetišta sv. Leopolda

u Padovi do sada ima više od 500 takvih velikih svezaka. To nam zapravo kazuje koliko je štovanje svetog Leopolda još jako živo u narodu.“

Sveti Leopold u Sao Paulo

Naš mještatinin iz Dobrote prof. dr. Nenad Popović, koji ima stomatološku kliniku u njemačkoj banji Soden am Tanunus, potpisao je Ugovor o saradnji njegove klinike s dva fakulteta u gradu Marili u Brazilu. Kasnije je izabran za izvanrednog profesora u Brazilu.

Za vrijeme posjeta Sao Paulu, u pratnji njegovog domaćina prof. Gurgela, ugodno se iznenadio vidjevši na fasadi Stomatološkog fakulteta naziv „Sao Leopoldo Mandic”.

„Ušli smo spontano u zgradu fakulteta da me moj domaćin dr. Gurgel predstavi dekanu kao svog kolegu i zemljaka njihovog patrona, Leopolda Mandića”, kaže dr. Nenad. On im je ispričao da su Kotor i Herceg Novi, gdje je rođen sv. Leopold, udaljeni samo četrdesetak kilometara. Svi su ostali začuđeni i iznenađeni doznajući da je taj svetac, koji je iznimno poštovan u Brazilu, podrijetlom iz Nenadovog Montenegra.

Prof. dr. Nenad Popović dobio je poziv da uskoro održi predavanje na Stomatološkom fakultetu „Sao Leopoldo Mandic”.

Kako je kasnije čuo, od kolega iz Brazila, čijim studentima povremeno predaje, ovaj fakultet je jako cijenjen i ima još nekoliko filijala u većim gradovima te federalne jedinice Brazila.

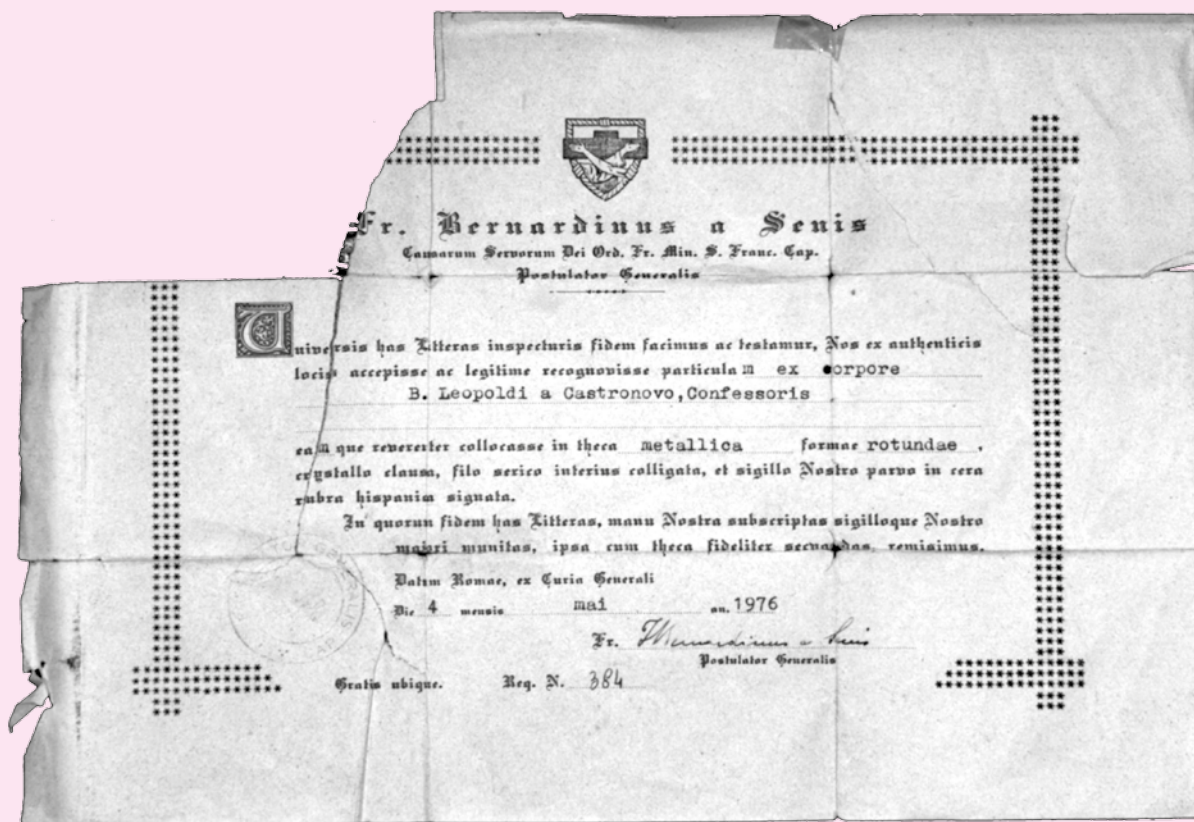
Prve moći svetog Leopolda u Boki

Nakon euharistijskog slavija u parku Boka, prišao nam je Kotoranin prof. dr. sc. Danilo A. Đurović i iz jednog zavežljaja izvukao neobični predmet za koji nam je rekao da su moći svetog Leopolda, koje su njegovo privatno vlasništvo. Zapitali smo ga kako su moći došle u njegov posjed. Evo što nam je ispričao: „Krajem travnja 1976. godine, u vrijeme beatifikacije Leopolda Bogdana Mandića, posjetio sam Padovu. Dana 2. svibnja, izlazeći iz ispovjedaonice svetog Leopolda, zastavio sam se pokraj jedne staklene vitrine, koja je bila zatvorena, u kojoj su bili izloženi osobni predmeti sv. Leopolda, točnije njegova odjeća

i obuća. Kleknuo sam pokraj nje moleći se za zdravlje svoje obitelji. Kad sam završio molitvu, podigao sam glavu i vidio da su jedna vrata vitrine otvorena. Bio sam iznenađen jer sam bio uvjeren da su bila zaključana prije moje molitve. S nekim strahopoštovanjem otvorio sam vitrinu i iz nje uzeo papuče, primaknuo sam ih licu i sa suzama u očima ih poljubio, a zatim vratio nazad u vitrinu. U tom momentu osjetio sam kako me je netko dodirnuo rukom po ramenu i rekao mi - Bravo! Podigao sam pogled i vidio omanjeg fratra kapucina koji je u desnoj ruci držao ključeve. Zamolio me je da nakon molitve pođem sa njim. Dok

je on zaključavao vitrinu pomislio sam da sam nešto pogriješio, mislio sam da će mi reći da sam ja otvorio vitrinu koja je zaista prije toga bila zatvorena, da će me grditi i da ću zbog toga morati odgovarati. Odveo me je do gornjeg dijela svetišta. Predstavio mi

Sertifikat Corpo di San Leopoldo

se. Mislim da je rekao da se zove Pio (Pietro) Bernardi de Valdiparo. Otvorio je sef i izvukao jednu malu kutiju i jedan papir umotan i povezan bijelom vrpcom. Prišao mi je rekavši na talijanskom - Beato Leopoldo desidera che vi do una parte del suo corpo (Blaženi Leopold želi da Vam udijelim jedan dio njegovog tijela). U daljem razgovoru rekao mi je da me je pratio i da je vidio da sam pobožan. Kad sam mu rekao da sam iz Kotora, iz Boke, bio je zaista sretan što je upravo u zagovoru

blaženog Leopolda prepoznao da sam iz njegove domovine. Vratio sam se zadovoljan u Kotor. Kasnije sam doznao od padre Nikole Stanka Novaka, koji je bio zagovornik beatifikacije, kao i od don Viktora Kaločira, koji je bio župnik u Herceg Novome, da su moći svetog Leopolda tada prvi put došle u SFRJ. Ove moći od tada su bile izlagane na cjeljivanje svake godine 12. svibnja, u župnoj crkvi svetog Leopolda u Herceg Novome, sve dok crkva nije dobila moći, a nakon toga su mošti

svake godine bile stavljane na oltar u kotorskoj crkvi svete Klare, u narodu zvane sveti Antun. O ovome svjedoče padre Anselmo Štulić, padre Frano, padre Andrija, padre Venko i pokojni padre Dinko. Ove godine, na dan 16. rujna, na par minuta sam postavio moći na sarkofag s neraspadnutim tijelom svetog Leopolda Bogdana Mandića u spomenutom parku Boka u Herceg Novome.“

Ekumenski portret

Ove godine navršilo se 50 godina od nastanka prvoga umjetničkog portreta u Kotorскоj biskupiji, danas svetoga Leopolda Bogdana Mandića.

Portret je naslikan 25 godina nakon njegove smrti. Naručio ga je don Niko Luković od slikara Đurđa Teodorovića (*1907. - † 1986.), profesora Akademije likovnih umjetnosti u Beogradu, koji je često boravio na Prčanjju. Na poleđini slike čita se sljedeća posveta, napisana rukom autora.

Prčanj, godine 1967.

Ovaj lik časnog Leopolda Bogdana Mandića načinjen je na želju don Nika Lukovića u znak bratstva, a u spomen svojoj majci Olgi i ocu Nikoli protojereju Obrovačkom (Bačka).

Đurđe Teodorović slikar

Kao što vidimo slikar je sin pravoslavnoga svećenika, što genezi portreta i poruke koje on u sebi nosi daje ekumensku dimenziju. Ideal je to kojemu je sveti Leopold Bogdan Mandić posvetio cijeli svoj život. Portret je nastao prije be-

atifikacije i kanonizacije Leopolda Bogdana Mandića, ali i površan pogled govori nam o svetačkom liku. Nisu nam potrebni svetački atributi da bi tu svetost i prepoznali. Na slici dominiraju svjetlost i tama, lik izranja iz tamne pozadine u kojoj se utapa i tamna redovnička odjeća, koja se samo naslućuje iz bijelog franjevačkog pojasa (Pascem).

Lik je okrenut za tri četvrtine udesno u odnosu na promatrača. Zagledan je u neku nedefiniranu točku. Tri su boje dominantne: tamna, bijela i naglašeno istaknuta ljubičasta, koja insinuira svećeničku službu u dijelu liturgijske odjeće (Stola) prijeko potrebne za sakrament pomirenja, po kojemu je u Crkvi prepoznat u herojskom stupnju. Zato je i prozvan herojem isповјedaonice. Ljude je iz tame grijeha privodio k svjetlu života. Taj sakrament – tajna, simboliziran je u tri dominantne boje na portretu. Đurđe Teodorović slika o. Leopolda s neke fotografije više puta, kojom se koristilo više umjetnika. Sasvim sigurno slika i uz neke sugestije don Nika, koji je o. Leopolda osobno poznavao i s njim se susretao u Padovi, a godine

1927. i u Kotoru kada je o. Leopold posjetio biskupa Frana Uccellinija. Slikar slika vrlo specifičnim likovnim jezikom. Riječ je o izvrsnom psihološkom portretu i karakterizaciji lika. Što najviše uočavamo na ovome portretu? Oči! Oči koje su prozori duše. In interiori homine habitet veritas (U nutrini čovjekovoj stanuje istina). Ona progovara kroz oči čovjekove. U očima o. Leopolda ogleda se svjetlost onostranog života, oči su pod lukom naglašenih obrva koje u kontrastu s bijelim inkarnatom lica podsjećaju na još izraženu vitalnost i odaju dva svijeta – svijet patnje, žalosti i sveopće tuge dok na rubovima zenica u donjem dijelu zrači svjetlo neugasive nade i radosti. Ispod očiju su dva niza zelenomodre boje. Ogdaju se podočnjaci, simboli neprospavanih noći, patnje, prolaznosti i uvelosti svakoga ljudskog bića. Bijeli inkarnat lica i brade nije samo odraz božanskog duha kojim je bio obasjan. On je simbol nevino sti i bjeline koju nalazimo u Ivanovoj Apokalipsi kod Sina Čovječjega. Caput autem eius et capilli erant candidi tamquam lana alba. (Apocalypsis Joannis 1:14-16),

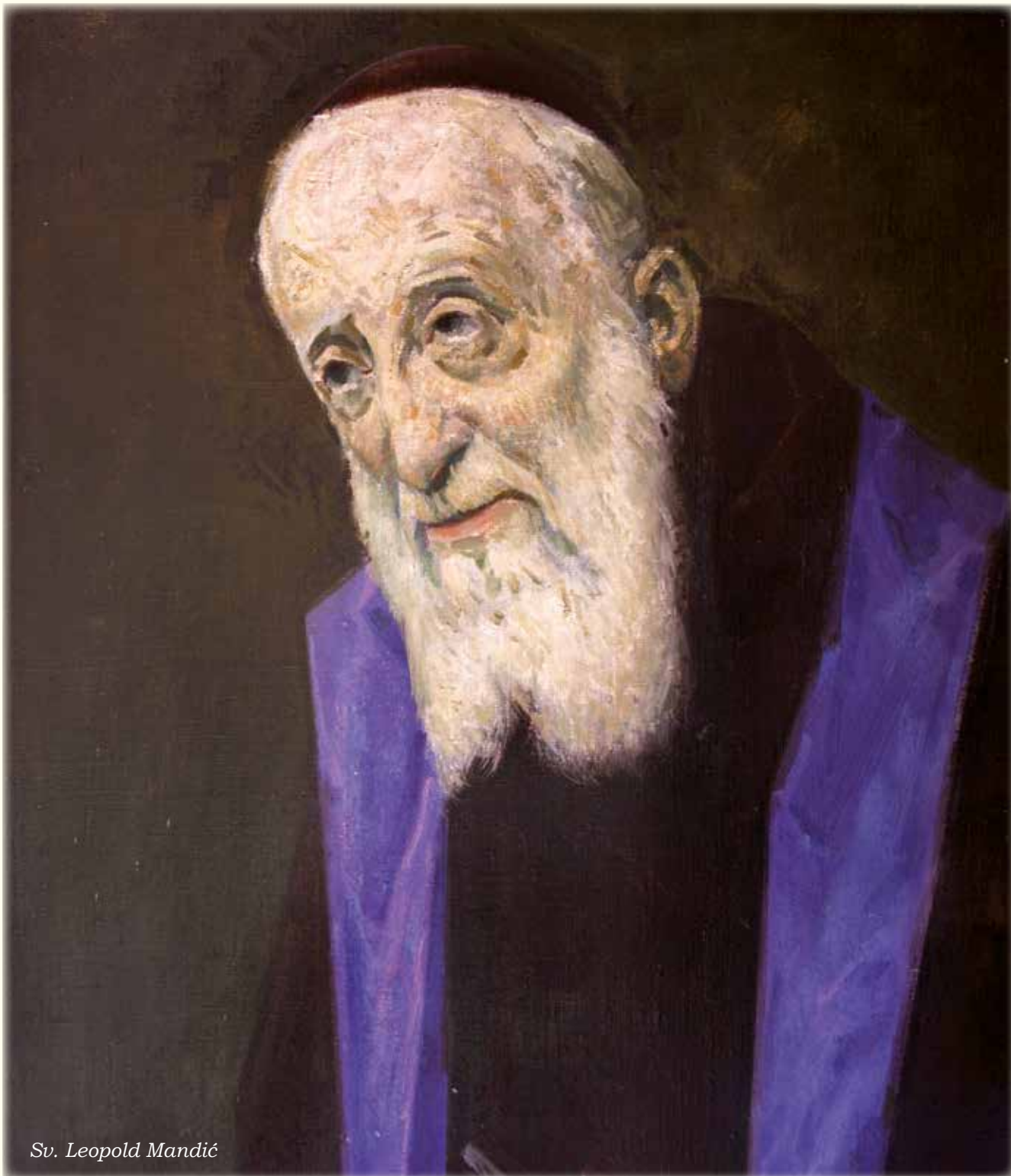
(Glava mu i vlasi bjehu poput bijele vune).

Nakon očiju i lika svratimo pozornost na njegov prikriiveni smiješak. Ispod usana kao da spava još neka neizrečena

riječ, možda dobrodošlice i radosti susreta tamo gdje svake suze s oka nestaje. Svetost nije privilegij, nego univerzalni kršćanski aksiom. Ovaj portret je zapis duše i živog

kontakta između umjetnika, don Nika Lukovića i danas, a i onda, svetog Leopolda Bogdana Mandića.

don Anton Belan

Sv. Leopold Mandić

Konkatedrala danas

*U BARU JE 3. RUJNA 2017. GODINE U NOVOM DIJELU GRADA
(NA TOPOLICI) ODRŽANA SVEČANOST BLAGOSLOVA NOVE
KONKATEDRALE SV. PETRA*

Blagoslov konkatedrale sv. Petra apostola u Baru

Nakon nešto više od 11 godina (srpanj 2006.), kada je washingtonski kardinal Theodore Edgar McCarrick postavio kamen temeljac i križ na mjesto buduće konkatedrale, ovaj Božji hram konačno je i dovršen.

Piše:
Vladimir Marvučić

Svečano sveto misno euharistijsko slavlje pred oko tisuću vjernika, kako lokalnih, onih iz cijele Barske nadbiskupije i susjedne Kotorske biskupije, tako i hodočasnika iz susjednih, ali i udalje-

brovački biskup mons. Mate Uzinić, šibenski biskup mons. Tomislav Rogić, banjolučki biskup mons. Franjo Komarica, mostarsko-duvanjski biskup i trebinjsko-mrkanski administrator mons. Ratko Perić, subotički biskup mons. Janos Penzes, zrenjaninski biskup mons. Ladislav Nemet,

nje župnike Bara i Zubaca, sada na glasu svetosti, kakvi su pater Vladimir Vasilj i pater Petar Ribinski. Uz domicilne časne sestre franjevke i sestre Svetog Križa, sudjelovale su i mnogobrojne redovnice franjevke, križarice, služavke Malog Isusa, milosrdnice, suradnice Krista Kralja iz neko-

Predaja ključeva katedrale

njih država Europe i svijeta, predvodio je mons. Zef Gashi, barski nadbiskup u miru. Koncelebrirali su mons. Rrok Gjonlleshaj, aktualni barski nadbiskup, Njegova Ekselencija mons. Luigi Pezzuto, apostolski nuncij za BiH i Crnu Goru, uzoriti kardinal Ernest Simoni Troshani, beogradski nadbiskup i metropolit mons. Stanislav Hočevar, tiransko-drački nadbiskup i metropolit mons. George Anthony Frendo, skadarsko-pulatski nadbiskup i metropolit mons. Angelo Massafra, kotorski biskup mons. Ilija Janjić, du-

prizrenski biskup mons. Dode Gjergji, biskup Lješa mons. Ottavio Vitale i biskup Sape mons. Simon Kulli. Uz poštovane (nad) biskupe, koncelebrirali su i mnogobrojni svećenici i redovnici (franjevci, salezijanci, isusovci) iz Barske nadbiskupije, Kotorske biskupije te iz nekoliko drugih dijeceza, među kojima su bili sadašnji župnik Bara i Zubaca don Simo Ljuljić te negdašnji barski i zubački župnici pater Krešimir Djaković i don Nikson Shabani. Naravno, neizostavno je bilo sjećanje i na „nebeske odvjjetnike“, negdaš-

lika dijeceza, među kojima su bile s. M. Amalija Kupčerić, provincijalna poglavarica milosrdnih sestara Svetog Križa iz Đakova te regionalna poglavarica istoga reda s. Franciska Molnar.

Uz katoličke, nazočili su visoki uzvanici i izaslanici drugih tradicionalnih crkava i vjerskih zajednica. U ime sestrinske Pravoslavne crkve bili su crnogorsko-primorski mitropolit g. Amfilohije Radović, otac Slobodan Zeković, barski protojerej i otac Radoman Mijajlović, barski paroh. Islamsku zajednicu predstavljali

su cijenjeni imam Ishak ef. Hoxha te predsjednik barskog Odbora Islamske zajednice g. Čazim Alković dok je Židovsku zajednicu u Crnoj Gori zastupao njezin predsjednik g. Jaša Alfandari. Diplomatski kor bio je zastupljen na visokoj razini, bili su tu Nj. E. Vincenzo Del Monaco, veleposlanik Republike Italije u Crnoj Gori, veleposlanici i ministri Albanije, Kosova i još nekih država te Nj. E. Veselko Grubišić, veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori i Hrvoje Vuković, konzul Republike Hrvatske u Kotoru. Skupu je nazočio i g. Vlado Caričić, glavni izvođač radova koji je na samome početku ove svečanosti predao ključeve konkatedrale sadašnjem barskom nadbiskupu.

Državne i lokalne vlasti također su na iznimnoj razini sudjelovale na ovome značajnom događaju. U ime Vlade Crne Gore nazočili su gđa Marija Vučinović, ministrica, te gosp. Mehmed Zenka, mi-

nistar za ljudska i manjinska prava. Skupštinu Crne Gore predstavljali su su g. Genci Nimanbegu, potpredsjednik Parlamenta i zastupnik Albanske koalicije, g. Adrijan Vuksanović, zastupnik HGI-ja i g. Luigj Shkrela, zastupnik DPS-a. Gradske vlasti zastupali su dr. Zoran Srzentić, gradonačelnik Bara i gosp. Radomir Novaković, predsjednik Skupštine Općine Bar, uz niz lokalnih dužnosnika i djelatnika iz po-

dručja kulture, znanosti, sporta, prosvjete, zdravstva, medija, nevladinog sektora. Nazočio je i gradonačelnik susjednog Ulcinja gosp. Nazif Cungu. U ime Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore nazočio je njegov predsjednik gosp. Zvonimir Deković. Svečanost su uljepšale i djevojke u tradicionalnim narodnim nošnjama ovoga kraja. Inače, Radiotelevizija Crne Gore izravno je prenosila ovaj događaj koji je za

potrebe crnogorskoga gledateljstva komentirao pater Frano Dushaj, franjevac iz Tuzi. Uz njih, bilo je tu još nekoliko medija među kojima je bila i ekipa dubrovačkog studija Hrvatske radiotelevizije koju su činili gosp. Božo Vodopija, šef dopisništva, novinar, negdašnji generalni konzul RH u Kotoru i gosp. Mato Kristović, snimatelj, pripremvši izvješće s ovoga velikoga vjerskog skupa za poznatu i cijenjenu emisiju HRT-a „Mir i dobro“. Svečanom ozračju dodatno je pridonio i glazbeni ugođaj za koji se pobrinuo Katedralni zbor Barske nadbiskupije, koji čine časne sestre i vjernici iz svih župa Barske nadbiskupije, a kojim su ravnali prof. Ivona Klepić i prof. Marko Klepić. Inače, svečana sveta misa je bila na tri jezika – hrvatskome, albanskome i latinskome.

Kako je istaknuto na početku, blagoslovu konkatedrale, uz vjernike iz Bara, Zubaca, Šestana te ostalih župa barskog, ulcinjskog i podgoričkog dekanata Barske nadbiskupije te susjednih (Šušanj, Brca, Sutomore) i drugih župa Kotorske biskupije, nazočio je i veliki broj hodočasnika iz susjednih država, ali i udaljenijih država. Ovom prigodom pristigla je velika skupina hodočasnika iz Zagreba koje je, kao i puno puta do sada, predvodila gđa Marija Jovović, Zagrepčanka udana za Baranina koja već godinama na najljepši način, organiziranjem hodočašća, povezuje Hrvatsku i Crnu Goru, odnosno Zagreb, Veliku Goricu, Samobor, Hrvatsko zagorje s Bokom, Budvom, Barom, Cetinjem, Podgoricom. Osim Zagrepčana, bilo je još hodočasničkih skupina iz drugih krajeva Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Albanije, Kosova, Italije, Poljske, Srbije (Vojvodine), Mađarske, Slovačke, Njemačke.

U prigodnoj propovijedi mons. Gashi istaknuo je kako je nakon nešto više od 11 godina (srpanj 2006.), kada je washingtonski kardinal Theodore Edgar McCarrick postavio kamen temeljac i križ na mjesto buduće konkatedrale, ovaj Božji hram konačno i dovršen. Napomenuo je da je od prvog zahtjeva za izgradnju katoličke crkve u novom dijelu Bara proteklo oko 80 godina te da su

skupu, svjedoku neuništivosti Katoličke crkve i jednom od osobito štovanih svetaca među ovdašnjim katoličkim pukom. Dodajmo i to da je ovom prigodom u novi oltar ugrađen dio moći „Albanskih mučenika“, tj. katoličkih svećenika u Albaniji (među kojima su i dva Hrvata Janjevca) koji su tijekom komunističkog režima Envera Hodže proganjani, mučeni i ubijani.

se na prijestolju barskih nadbiskupa promijenila četiri prelata (mons. Nikola Dobrečić, mons. Aleksandar Tokić, mons. Petar Perkolić i mons. Zef Gashi). Također, podsjetio je na negdašnju vелеbnu katedralu sv. Jurja u Starom gradu (XI. – XII. stoljeće), nastalu na temeljima još starije biskupske crkve sv. Teodora mučenika (IX. – X. stoljeće), te njezinu nasljednicu, katedralu Bezgrješnog Začeca Blažene Djevice Marije (XIX. stoljeće) u naselju Gretva, jednu od prvih u svijetu posvećenoj ovoj tada netom proglašenoj crkvenoj dogmi. Rekao je da nipošto nije slučajno što je nova konkatedrala, poput papinske bazilike u Rimu, posvećena upravo sv. Petru apostolu, prvome rimskom bi-

Nakon svečane svete mise nazočnim vjernicima i gostima zahvalama su se obratili mons. Rrok Gjonlleshaj, barski nadbiskup, don Simo Ljuljić, župnik katedralne župe Bar i upravitelj župe Zupci, pater Pashko Gojcaj, generalni vikar Barske nadbiskupije te pozdravnim riječima dr. Zoran Srzentić, gradonačelnik Bara i crnogorsko-primorski mitropolit gosp. Amfilohije, koji je u prigodnom slovu podsjetio na nerazrušive temelje Kristove crkve koja je jedna, unatoč zemaljskim i ljudskim podjelama. Ovom prigodom mitropolit je barskom nadbiskupu poklonio veliki drveni križ s raspjetim Gospodinom te prekrasnu pravoslavnu ikonu Majke Božje s Malim Isusom u naručju.

Sa zahvalnošću Bogu na dovršetku ovoga sakralnog zdanja koje se, nije suviše napomenuti, nalazi u blizini ostataka ranokršćanske bazilike iz VI. – VII. stoljeća („Trikonhos“), a koje će služiti novim naraštajima barskih katolika i općenito kršćana, nužno je na ovome mjestu postaviti i nekoliko pitanja i iznijeti nekoliko konstatacija koje se ovom prigodom naprosto nameću. Najprije, mora se otvoreno prigovoriti protokolu proslave koji bi, da nije bilo iskusnog i sjajnog don Ante Dragobratovića, imao još više propusta, ali neprijeporno je da trajanje događaja od tri sata i petnaest minuta doista prelazi granice svih ljudskih sposobnosti koncentracije, percepcije i samokontrole. Sljedeći ozbiljan propust, koji je doveo do prijevremenog napuštanja mise nekoliko desetina, možda i stotinu vjernika, poglavito domicilnih, ali i onih iz susjedstva, jest nesrazmjerno veliki postotak misnog slavlja (60 - 70%) na albanskom, premda je službeni misni jezik župe

Bar hrvatski. Nitko ne dovodi u pitanje da je, imajući u vidu značaj ove svete mise, većinu vjernika na razini Nadbiskupije, te ugledne uzvanike i hodočasnike iz susjedstva s tog jezičnog područja, značajan dio mise, uz hrvatski i latinski, nedvojbeno trebao i morao biti na albanskom jeziku, ali u razmjeru koji ne bi izazvao osjećaj majorizacije i namećanja, što je na žalost, nenačajno ili ne, ovoga puta bio slučaj. Također, velika je čast zadobiti dio moći blaženika, iako oni izravno i nemali veze s krajem iz kojeg potječete, ali postavlja se pitanje zbog čega, osobito u suvremenom razdoblju učestalih, donekle i „akceleriranih“ beatifikacija, na službenoj razini nije učinjeno apsolutno ništa na pokušaju da se promoviraju u narodnoj predaji štovani i prepoznati „barski mučenici“ (od kraja XVI. do polovice XVII. stoljeća), čija žrtva za Krista podsjeća na ono što danas proživljavaju malobrojni kršćani Bliskog Istoka, trpeći teror najgorih ekstremista i fanatika? Odviše

ozbiljna tema za običan novinski tekst, no kao pravi vjernici uzdamo se u neizmjeru Milosrđe Gospodnje. Tijekom iznimno detaljnih litanija Svih Svetih, koje su istine radi bile na hrvatskome jeziku, izostavljeno je spominjanje sv. Jurja, gotovo tisućljetnog patrona Barske nadbiskupije, dok su izrijekom spomenuti neki posve recentni sveci i blaženici Katoličke crkve. Je li u pitanju „frojdovska omaška“ ili nešto još ozbiljnije, ostaje otvoreno pitanje? Konačno, no ne i najmanje važno, uz ponos što su naše divne djevojke pokazale svu ljepotu prekrasne zubačke, spičanske, barske i crnogorske nošnje, primijećeno je da prigodom uručivanja prikaznih darova nije bilo također prekrasne šestanske ženske nošnje, koja simbolizira povijesno trajanje sada pojedinačno najbrojnije katoličke mikrozajednice u barskom dekanatu i u dobrom dijelu ulcinjskog dekanata. Nadamo se da će tijekom nekog sljedećeg misnog slavlja barem neki od ovih propusta biti otklonjeni.

PURGATORIJE 2017.

Opsežan festival s više programskih sadržaja, od kazališnih do muzičkih, likovnih, književnih i drugih, predstavlja mjesto dobre energije na koje se rado dolazi.

Piše:

Marina Dulović, prof.

Dodjelom nagrada i priznanja na Ljetnoj pozornici tivatskog Centra za kulturu, 30. kolovoza svečano je završeno dvanaesto izdanje Međunarodnog festivala mediteranskog teatra „Purgatorije“ 2017. Po svom konceptu i prepoznatom stilu visokih umjetničkih dimenzija ova manifestacije u značajnoj mjeri upotpunjuje kulturnu ponudu Crnogorskog primorja, a kada je teatarska produkcija u pitanju, možemo reći i prednjači. Kulturna politika koju vodi CZK je u rangu kazališne ustanove koja ima svoj siguran put i pravac. Uz odlične infrastrukturne uvjete, potporu Općine Tivat i mnogo-

brojnih sponzora stranih kompanija koje su pozicionirane na istom teritoriju, grad Tivat koji je nekada bio u sjeni susjednog Kotora kada je kulturni razvoj u pitanju, sada koraka velikim sigurnim korakom naprijed. Po riječima direktora Nevena Staničića: „Centar za kulturu je producentska kuća broj jedan, prepoznata i priznata i u regionu. Festival mediteranskog teatra Purgatorije ima četiri muzička programa - Harmonika fest, Gitar fest, Njujork džez festival Montenegro i novoformirani projekat Muzičke promenade, koji organizujemo u toku godine. Moto ‘Mi smo centar’ svojim konceptom potvrđuje da ono što se radilo i stvaralo tokom prethodnih jedanaest izdanja predstavlja apsolutni Centar.

Po devizi ‘stavi prst u more i imaš vezu s cijelim svijetom’, CZK svojim programima i kvalitetom ostvaruje vezu s cijelim kulturnim svijetom.“

Opsežan festival s više programskih sadržaja, od kazališnih do muzičkih, likovnih, književnih i drugih, predstavlja mjesto dobre energije na koje se rado dolazi. Unatoč pretjeranoj gužvi na putevima koji povezuju gradove u zaljevu, uporni ipak stignu na odredište koje ujedinjuje „publiku u japankama“ do one rafiniranog ukusa kada je teatar u pitanju. Ljeto je vrijeme odmora, turistička atmosfera prednjači tako da se nađe „za svakog ponešto“.

U specifičnom ambijentu drage i opjevane Boke, s pogledom na kamene gromade

Gorska drama, premijera

Jami distrikt

Vlada i Bajka

Jazz 2017

Ko to tamo peva

Mister dolar

Magbet

Vladimir Jovičević, izložba

Zatvaranje „Purgatorija”

Lovčena i Orjena, ovaj teatar slobodnog izraza i mnogobrojnih mogućnosti, uz ozbiljnu selekciju i uhodan tim ljudi koji rade na organizaciji, pozicionirao se na sam vrh liste prepoznatih manifestacija ovog tipa u regiji. Česte teme obojene bojama Mediterana u duhu susretanja civilizacija i različitih kultura, ujedno ozbiljne i ležerne, koje potpisuju priznati redatelji, s proslavljenim glumačkim ekipama, podigli su ovaj festival na zavidan nivo po kvaliteti, popularnosti i uspešnosti.

Festival je otvoren 22. lipnja na Ljetnoj pozornici spektakularnim mjuziklom *Mister Dolar*, prema djelu Branislava Nušića u izvođenju Pozorišta na Terazijama iz Beograda, a zatvoren je izvođenjem popularnoga baleta *Ko to tamo peva*, Narodnog pozorišta Beograd. U sklopu Festivala izvedene su i dvije premijere, kazališna predstava *Gorska drama*, autorski projekt Obrada Nenezića i plesna predstava *Magbet* u koprodukciji CZK i Bitez teatra. Selektorica Tanja Mandić Rigonat u natjecateljsku selekciju uvrstila je osam predstava, a o najboljima je odlučivao žiri u sastavu: Mani Gotovac, teatrologinja i predsjednica žirija; Tanja Bošković, glumica i Zoran Živković, producent. Održano je 63 programa i to 8 natjecateljskih predstava i 54 pratećih, od čega 28 kazališnih predstava, 9 muzičkih, 5 književnih, 6 likovnih i 6 ostalih programa. Ukupno je 18.000 znatizeljnih posjetilaca popratilo programe u kojima je sudjelovalo 1.500 sudionika.

Nagrade na 12. festivalu mediteranskog teatra „Purgatorije“:

1. Nagrada za najbolju predstavu: „Čuvari tvog poštenja“ u produkciji Gradskog pozorišta iz Podgorice (Crna Gora)

2. Nagrada za najbolje glumačko ostvarenje: Jelisaveta Seka Sabljčić za ulogu gđe Frole u predstavi „Tako je (ako vam se tako čini)“ u izvođenju Jugoslovenskoga dramaskog pozorišta Beograd (Srbija)

3. Nagrada za glumačku bravuru: Dubravki Drakić za ulogu profesorice muzičke kulture u predstavi „Čuvari tvog poštenja“

4. Specijalna nagrada: Predstava „Magbet“ u produkciji Bitez teatra iz Beograda (Srbija) i Centra za kulturu Tivat (Crna Gora).

**U POVODU 130 GODINA
OD ROĐENJA DON NIKA
LUKOVIĆA U POMORSKOME
MUZEJU PROMOVIRANA
KNJIGA NJEGOVIH RADOVA
OBJAVLJENIH U GODIŠNJAKU**

Susret s don Nikom Lukovićem

Nije svećenička odjeća ona koja daje vrijednost čovjeku, nego čovjek je onaj koji toj odjeći daje smisao i dostojanstvo.

Priredio:
Tripo Schubert

Oknjizi čiji je izdavač Pomorski muzej i o don Niku Lukoviću govorio je direktor Andro Radulović, kao i monsinjor Anton Belan, generalni vikar Kotorske biskupije. U muzičkom dijelu programa nastupila je profesorica Milena Krivokapić na

violini, uz klavirsku pratnju prof. Dejana Krivokapića.

Kustos muzeja Ilija Mlinarević, kao moderator prezentacije, podsjetio je da je don Niko Luković jedan od osnivača Pomorskoga muzeja koji ove godine slavi 65 godina postojanja. „Odlučili smo se da ga se prisjetimo promocijom zbornika njegovih radova objavljenih u godišnjacima Pomorskog

muzeja od 1952. do 1969. godine“, rekao je Mlinarević.

„Uvijek je na sve ostavljao dojam tihog, umnog i duhovnog čovjeka koji je, kako je i sam volio reći – izbjegavao sve što nas dijeli, a isticao sve što nas spaja, koji je širio ljubav među ljude kao glavnu životnu misiju. Duhovnjak, humanist, ljubitelj umjetnosti, pisane riječi, odličan kroničar, posebno upućen u historiju pomorstva i općenito veliki prijatelj čovjeka i poznavalac njegove naravi, don Niko nam je na njemu svojstven način jasno pokazao i osvijetlio staze, kuda i kako do ostvarenja obveza koje su pred nama, a njegov život i njegovo djelo su savršen primjer kako

Don Niko za govornicom

odživjeti i nadživjeti ono što se zove život”, rekao je Andro Radulović, direktor Pomorskoga muzeja Crne Gore Kotor. On je zahvalio don Niku Lukoviću koji je utemeljio Pomorski muzej, koji je danas ponos Crne Gore i baštini velikim dijelom sve ono za što se i sam zalagao.

„Da nismo stali samo na sjećanjima na njega dokaz je i Bokeljska mornarica koju je i don Niko prepoznao kao visoku vrijednost naše kulture i koja će kao takva ubrzo biti upisana na listu UNESCO-ve kulturne baštine, što je veliki

dokaz da smo na dobrom putu i da slijedimo njegovo djelo”, zaključio je Radulović.

Don Anton Belan započeo je svoje izlaganje riječima:

- Bila je nedjelja, 15. u mjesecu, hladno februarsko popodne 1970. Uobičajeni broj Prčanjana u crkvi sv. Nikole u očekivanju sv. mise u 5 sati.

Lovćen pokriven debelim pokrivačem snijega, a Pestingrad dovoljno osnižežen zrcalio se u mirnoj morskoj površini dok je sumrak hvatao maha, a posljednji sunčevi zraci umirali na vrhovima dobrotskih brda. Brzo se spuštao mrak i pogle-

du oduzimao ono što se izriče estetskom kategorijom ljepote, koju Boka tako raskošno u sebi nosi i ljudskom oku obilato dariva.

Don Niko je imao običaj da nakon svibanjske pobožnosti u čast Bogorodice od mjeseca lipnja služi misu u velikoj župnoj crkvi, a nakon listopadske pobožnosti, od studenoga u crkvi sv. Nikole. U zimskom periodu crkva sv. Nikole bila je intimniji i topliji prostor od velikoga Bogorodičina hrama, a i lakši pristup starijima u zimskim ružnim, vjetrovitim i kišnim danima.

Ilija Mlinarević, don Anton Belan i Andro Radulović

Stojim na vratima crkve, čekam autobus iz Kotora s kojim je dolazio franjevac o. Fabijan Buble. Don Niko je u bolnici, upala pluća. Prognoze nisu dobre, ali ne nedostaje nade, zna se da je primio na osobni zahtjev tajne umirućih i k tome još pozvao kotorskog protu Bogoboja Miloševića da mu čita molitvu 'na ishod duši'. U 16.30 zaustavlja se taksu auto pred vratima crkve sv. Nikole. Pokojni Dušan Milošević dovikuje iz auta: Zna li da je umro don Niko? Tu vijest javljam sestrama i upravo pristiglom fratru. Misa kasni, a svi plaču. Donesen je u samostan i obučen kao za službu mise. Branko Sbutega ga je počesljavao. Tijelo mu je bilo izloženo u salonu prčanjskih kapetana u samostanu sv. Nikole. Te portrete on je sam

sakupio, i njihovo izlaganje osmislio.

S njegovom smrću zatvorena je jedna stranica lokalne povijesti, koja je trajala gotovo 300 godina. Na Prčanju je bio običaj da je župnik bio uvijek iz mjesta. Običaj više jedinstven negoli rijedak, iako suprotan evanđeoskoj tvrdnji: *nemo profeta acceptus est in patria sua*, koju je izrekao sam Krist Gospodin, a evanđelisti zabilježili. U ovom slučaju kao da je iznimka potvrđivala pravilo. *Nijedan prorok nije dobrodošao u svojoj sredini.*

Sahranjen je 17. februara. Bilo je izuzetno hladno vrijeme. Bura. Po brdima je sniježilo. Na rukama svećenika, Prčanjana i Bokeljske mornarice, odnesen je iz samostana sv. Nikole u župnu crkvu. Cijela je Boka i Crna Gora po svojim najjeminentnijim predstavnicima,

uz mještane, građane, općinske i republičke vlasti, bila prisutna. Mnoštvo govornika. U sjećanju su mi ostala tri. Admiral Bokeljske mornarice akademik Vladislav Brajković drži govor na monumentalnom stepeništu pored Kristova kipa – govor je odštampan u knjizi koju večeras promoviramo. Iz govora akademika Brajkovića citat Voltairea govori o vjeri govornika i o vjeri onoga kome je govor upućen. Citat glasi: *Život je samo san, a smrt buđenje.* Mons. Gracija Ivanović govori s propovjedaonice u crkvi, ističe don Nikovu žrtvu da ostane samo na Prčanju iako su mu bile nuđene već početkom 50-ih godina sveučilišne katedre. Don Niko je govorio: *Sva je moja ambicija između dva rta: Glavatoga i Markova rta.* Na groblju je govorilo više govornika, najmlađi govornik

bio je Branko Sbutega, imao je samo 18 godina. Možda je već slutio da će on biti prvi svećenik s Prčanja nakon 1910. godine.

Velika hladnoća i bura naterala je u crkvu i one koji radi ideoloških uvjerenja nisu planirali da u nju uđu. Pjevao je zbor kotorske katedrale: *Smiluj se meni Bože, po velikom milosrđu svome, zbriši zloću moju i operi sve grijeha moje*. Sahranjen je u grobu obitelji svoje sestre jer je svećenička grobnica bila u staroj župnoj crkvi, a ostali svećenici s Prčanja imali su svoje obiteljske grobnice. Nakon 10 godina nastojanjem Socijalističkog saveza radnog naroda Crne Gore, zaslugom prof. dr. Milenka Pasinovića, prenesen je u novu lijepu grobnicu.

Nakon 60 godina službe u testamentu je ostavio tri stvari kao zavjet Bogorodici na Prčanju: zlatni sat Schaffhausen koji je dobio na poklon od vjerske komisije Narodne Republike Crne Gore 1960. godine prigodom zlatnoga svećeničkog jubileja; zlatni kanočki križ i prsten s topazom. Časnim sestrama koje su se o njemu brinule ostavio je srebrnu pošadu koja je pripadala njegovoj obitelji. I to je bila sva njegova imovina ako izuzmemo knjige. Ovako započinje svoju oporuku:

Moja oporuka

Zahvaljujem Svevišnjem Bogu koji me je životom obdario i predajem ovu svoju grešnu dušu pouzdavajući se u Njegovo neizmjerljivo milosrđe. Zovem u pomoć Presvetu Djevicu Mariju, moju osobitu pokroviteljicu, čiju sam zaštitu u životu na osobiti način osjetio, stoga sam se trudio da Njen hram ukrasim što bolje, da joj on bude spomenik moje zahvalnosti, kao i zahvalnosti Prčanjana.

Njegov testament koji je pisao šezdeset godina glasi:

„Ecce vere israelita, in quo dolus non est” – riječi su to koje je Krist uputio Natanaelu, odnosno apostolu Bartolomeju – Evo pravog Izraelca, u kojem nema prijevare.

Takav je bio don Niko. Uvijek u svećeničkom odijelu, kolaru s crvenim naprsnikom. Prigodom velikih vrućina skidao ga je i nosio na ruci. Nikada bez njega. Kao moto svećeničke službe uzima riječi Bogorodice: *Veličaj dušo moja Gospoda*. Tu istu rečenicu stavlja i na sličicama prigodom zlatnoga svećeničkog jubileja. Za svećenika je zaređen 7. jula 1910. godine. Prvu misu ne služi u veličanstvenom Bogorodičinom hramu, nego u crkvi sv. Nikole da bi mogla biti prisutna njegova majka koja se teško kretala.

U knjizi ‘Prčanj’ sjećanje na nju uz jednu povijesnu crticu iz bokeškoga pomorskog života iznosi ovim dirljivim riječima:

U olujnoj noći od 29. januara 1870. prčanski brik Pirro S (353 tone), ulazeći u Gibraltarsko tijesno, nalazio se u blizini španskoga grada Cadiza, natovaren željeznom rudačom,

koju je vozio iz Engleske u Južnu Francusku. Igla kompasa, ometana od rude, koja se na brodu nalazila, nije pokazivala tačan smjer, a ni brod nije mogao da se održi u svom pravcu, uslijed žestoke struje pobjesnjelog mora. Brod je pripadao Eduardu i braći Sbutega, a njime je upravljao kap. Vicko Guerini. Na brodu se nalazila čitava njegova porodica (supruga, sin i kći). Svi su bili na čisto da im predstoji strašan konac. U tom užasnom času svi su se izljubili i oprostili jedan od drugoga budući uvjereni da će im morsko dno biti zajednička grobnica. U 2 sata po ponoći valovi su bacili brod na grebene. Tu se razbio i uskoro potonuo. Uz napore mornara, kakve samo brodolomci doživljuju, svi su spašeni. Kada se brod razbio supruga kapetanova spustila se u unutrašnje prostorije, da uzme ikonu Bogorodice, koju je uvijek sa sobom nosila. Mornari su je jedva u zadnji čas za kose izvukli iz vode i spasili. Svi su ostali do zore na grebenima usprkos morskog bjesnila. Kapetanova kći bila je moja majka, na čiju uspomenu iznosim pred javnost ovaj prizor iz njenog života.

Uz svoje osobno ime ugrađuje i naslov „don“ (Dominus – Gospodin), kao što je to ugradio i u život i to će ostati do smrti. Don Niko ili kako su ga neki stariji Prčanjani zvali Dum Niko. Gospodin u pravom smislu te riječi.

Teološke studije od četiri godine završava u Zadru 1910. godine. Tada je zadarska teologija bila jedna od najboljih u Austrougarskoj monarhiji. Isti udžbenici kao u Beču. Predavanja sluša na latinskom i na istom jeziku odlično polaže ispite. Sve je to bio izvrstan preduvjet, uz prirodnu sklonost, da se bavi poviješću i poviješću umjetnosti. Talijanski je naučio kao dijete, a usavršio u Zadru, a njemački jezik, kao vojni svećenik, u Austrougarskoj vojsci.

Prve znanstvene radove počeo je pisati već kao student. Bibliografija mu broji više od 150 radova i desetak knjiga. Popis radova je nepotpun. Sedamnaest radova koje je objavio u Pomorskom godišnjaku večeras stoje pred vama kao posebna knjiga - zbornik. Svi radovi tretiraju pomorsku tematiku.

Don Niko mecena i ljubitelj umjetnosti

Najveći dio svojih materijalnih dobara ulagao je u završetak Bogorodičine župne crkve na Prčanju i to u razdoblju od 1910. do 1970. godine. Za sebe je od poslaničke mirovine i svećeničkih primanja vrlo malo zadržavao. Prijateljstvo s mnogobrojnim umjetnicima omogućilo mu je da mnoge slike dobije na dar, neke je i sam naručivao i plaćao. Stvorio je tako jedinstvenu galeriju sakralne umjetnosti od oko 40 slika i skulptura. Između dva svjetska rata u antikvarijatima Venecije kupovao je djela starijih majstora i to od kanoničke plaće i plaće nastavnika na nautičkoj sred-

njoj školi. Prijateljevao je s najpoznatijim povjesničarima umjetnosti kako u Jugoslaviji tako i Italiji. Dobro je poznao talijansku renesansnu i baroknu umjetnost. Često putujući europskim galerijama, stvarao je tako estetski kriterij i izgrađivao osobni ukus. Bila mu je bliska komparativno-atribucionistička škola te je mišljenja o pojedinim umjetničkim djelima i pripisivanje istih pojedinim umjetnicima ili umjetničkim školama često razmjenjivao s poznatim povjesničarima umjetnosti, koristeći se urođenom intuicijom.

Nakon Prvog i Drugog svjetskog rata protežira mlade umjetnike iz svih krajeva Jugoslavije, tražeći od njih da se okušaju u sakralnoj umjetnosti. Trebalo je za to povjerenja i hrabrosti. Govorio je: *Kanoni za umjetnost ponekad mogu biti pogubni, a definicije njeni neprijatelji.* Zanimljiv je slučaj sa slikarom Milom Milunovićem. Ovaj je godine 1929. radio i živio u Parizu. Na molbu don Nika radi sliku *Bijeg svete Obitelji u Egipat.* Umjetnik je tražio da mu don Niko isplati sliku u pola cijene. Upravo tada bile su teške prilike za umjetnika, inače ne bi ni to tražio. Podsjeća don Nika kako mu je sve radio besplatno. Don Niko je tada predavao u nautičkoj školi kao honorarni nastavnik. Sasvim slučajno direktor škole mu nije isplatio honorar za cijelu godinu pa je don Niko Milunovićevo pismo pokazao direktoru. To je bio povod da mu on isplati odmah godišnji honorar, koji je slikaru poslao u Pariz. On je ovoga slikara više puta ugostio u svojoj kući, pa tako i 1922. godine. Jednom mu se prigodom u crkvi obratio sljedećim riječima: *Nikada neću zaboraviti radost moju i tvoju kada smo se zajednički uzdizali do vječne ljepote i vječne istine, govoreći o umjetničkoj ljepoti*

koja je zraka Božja na zemlji. Iz ovoga može se zaključiti da je i Milo Milunović bio bar u nekom smislu vjernik. Don Niko je uvijek u svojim propovijedima nastojao, prikazujući umjetničko stvaralaštvo čovječanstva, progovoriti o vječnoj i trajnoj ljepoti, kao i o Umjetniku koji je sve stvorio.

Don Niko političar

Don Niko je bio involviran u politiku, ali nije bio političar. Bio je na usluzi, osobito intelektualno, svakoj vlasti, ponekad i ponekoj i uz hvalospjeve. Svjedoče nam to njegova odlikovanja:

- Austro-Ugarske
- Stare Jugoslavije
- SFR Jugoslavije.

Bio je poslanik republički i savezni. To je odgovaralo ondašnjem jednostranačkom sistemu. Crkvena se hijerarhija, kao i danas, suprotstavljala učešću svećenika u političkom životu, ali ne uvijek beskompromisno. Gledalo se da li to učešće šteti ili Crkvu kompromitira? Ako ne šteti i ne kompromitira, onda ostaje mogućnost da joj može koristiti. Don Niko u njegovom 60-godišnjem radu nije nikada kompromitirao Crkvu niti joj nanosio štetu. Prepoznavale su to i njegove nadležne starješine. Ali oporbe je bilo i kod vjernika i kod pastira. Ta oporba nikada nije bila radikalna jer on osim evanđelja ili izvan njegovog konteksta nikada i nigdje drugo nije propovijedao. Tu konstantu možemo pratiti od njegove prve mlade mise 31. VII. 1910. godine. Mijenjale su se države, vlasti i ideologije. On je uvijek ostajao isti. Mislio je da je bolje biti koristan svakom čovjeku, ne dižući ograde koje uvijek kao po pravilu vode u podjele. Smatrao je da tako može više pomoći Crkvi.

Donosimo jedno njegovo pismo napisano 11. XII. 1959.

Bogorodičin hram na Prčanju

godine na Prčanju, a upućeno don Graciji Brajkoviću, ondašnjem generalnom vikaru koji je od njega bio mlađi 28 godina. Radilo se o otoku Gospe od Milosti koji je bio nacionaliziran za jugoslavenski Crkveni križ. Ta je institucija otok napustila, ali država ga Crkvi nije vraćala. Don Gracija je zamolio don Nika da nešto uradi u pogledu vraćanja otoka Kotorskoj biskupiji. Don Niko mu odgovara ovim riječima:

Dragi moj don Gracija, mislim da sam uz Božju pomoć danas ispunio uspješno moju misiju koju si mi povjerio. Naime, pripremio sam povoljno raspoloženje u pitanju rješavanja predmeta, koji interesira našu biskupiju. Predsjednik Petković, pošto me saslušao, rekao mi je da Biskupski ordinarijat odmah uputi predstavku Narodnom odboru općine Tivat – na ruke predsjednika, Dara (Božidara) Petkovića, navodeći razloge i obrazloženje koje si meni iznio. Nadam se da ćemo uspjeti. Neka sve bude ad maiorem gloriam Beatae Virginis Mariae, Matris gratiarum! (Neka sve bude na

veću slavu Blažene Djevice Marije, majke od milosti!) U znak poštovanja i osobitog uvažavanja, a s bratskim „memento“ bilježim se, tvoj odani kolega don Niko Luković.

Jedan talijanski političar, demokršćanske tradicije, zapisao je: *Politika je najuzvišenija forma ljubavi jer traži i teži k općem dobru.* Tako je don Niko doživljavao politiku, ponekad naivno i idealistički. Danas ga neki zbog toga i mrtvoga napadaju. Ne tako davno, u jednoj knjizi čije ime autora izostavljamo, *nomina sunt odiosa*, autor je doslovno zapisao, misleći na don Nika: *Bio je mrzak ljudima i Bogu.* Ova mržnja koju autor iznosi proizlazi i iz tvrdnje da don Niko za sebe nikad nije upotrijebio etnonim Hrvat. No, ni to nije točno. Komisiji za vjerska pitanja pri Predsjedništvu Vlade NR Crne Gore u Titogradu iz Kotora 28. veljače 1952. godine za sebe daje sljedeće podatke: *Luković Spira Niko, rođen 21. III. 1887. na Prčanju /srez Kotor, N. R. C. G./, Hrvat, katoličke vjere, završio gimnaziju u Kotoru, a Bogosloviju u Zadru*

godine 1910. Govori latinski, talijanski i njemački, u crkvenoj je službi od 1910. godine. Kanonik u Prčanju /srez Kotor, N. R. C. G./. (Biskupski arhiv Kotor, godina 1952., br. 49)

U to vrijeme bilo je popularnije da se piše Jugoslaven, no kao što vidimo on se najnadležnijim instancama izjašnjava kao Hrvat. Za njegov život i rad isto bih napisao da se izjašnjavao kao Jugoslaven, Srbin ili Crnogorac jer za Katoličku crkvu nečija nacionalna pripadnost ne stvara ontološki problem. Ne zaboravimo da je nakon raspada Austrougarske monarhije stvaranje Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, a kasnije Kraljevine Jugoslavije, s naglašenim veseljem i odobravanjem bilo pozdravljeno od svih katoličkih biskupija, biskupa, klera i institucija.

Mogu razumjeti mržnju kada se ona kao emocija javlja kod ljudi, ali da je mržnja imanentna Bogu - za to nisam nikada čuo jer *Deus caritas est* - Bog je ljubav. Crkva proglašava ljude blaženima i svetima, to su beatifikacije i kanonizacije. Nikoga u povijesti pa ni Judu

nije proglasila da je u paklu. U Crkvi nema termina *infernizacija*. Kada osjetite da pojedinci sebi prisvajaju Božje prerogative odnosno sudove i govore za bilo kojeg čovjeka, bilo živog ili mrtvog, da je mrzak Bogu, onda spustite pogled i pođite naprijed. Da li je don Niko s mjesta na kojem je bio mogao za nekoga ili nešto učiniti više, odnosno učiniti onoliko koliko mi danas mislimo da je trebao, taj odgovor ovdje na zemlji nećemo nikada dobiti. Na kraju

života svi smo pozvani da zajedno s psalmistom zavapimo: *Smiluj se meni Bože po velikom milosrđu svome*. Bez ovoga zadrživa, zapamtite, nema, nije bilo niti će biti kršćana. Na žalost, jezik mržnje danas je prisutan toliko da i nama svećenicima međunarodne organizacije upućuju opomene da ne širimo mržnju. To je *contradictio in adjecto*. Proturječi svećeničkoj službi. Na taj način istu pretvaramo u karikaturu. Nije svećenička odjeća ona koja

daje vrijednost čovjeku, nego čovjek je onaj koji toj odjeći daje smisao i dostojanstvo.

Imajmo uvijek na umu da nam je svima bolje posrnuti nogom nego jezikom! Sud će se povijesti i nakon naše smrti mijenjati zato jer je život proces i to ne samo biološki.

Ako nam je ovaj večerašnji susret s don Nikom Lukovićem pomogao da prepoznamo čovjeka-svećenika, onda Bogu hvala!

Osim svećeničke dužnosti koja i nije bila toliko zahtjevnija jer Prčanj nije bilo veliko mjesto, njegova djelatnost bila je širokog spektra:

- Osnivač je Kulturno-umjetničkog društva „Lisinski“;
- Obnavlja rad Slavjanske čitaonice, osnovane 1861. godine;
- Jedan je od osnivača „Glasa Boke“ 1932. godine;
- Među osnivačima je Narodnog univerziteta Boke i njegova Glasnika (1934. - 1940.); predavanja održava svakog četvrtka;
- Reorganizator je Bokeljske mornarice i novog Statuta 1934. godine;
- Osnivač je Muzeja Bokeljske mornarice, smještenog na prvom katu palače Gregorina, to su bili temelji današnjega Pomorskog muzeja u Kotoru;
- Prvi je predsjednik i član muzejskog savjeta, kao i član komisije za otkup muzejskih eksponata;
- Od prvoga broja Godišnjaka Pomorskog muzeja 1952. godine bio je član uredništva;
- Rukovodilac je Komisije za vraćanje kotorske arhivske građe iz Zadra i prikupljanje nove;
- Jedan je od osnivača Državnog arhiva u Kotoru i član arhivskog vijeća;
- Član je kotorske sekcije historičara Crne Gore;
- Član je odbora i rukovodilac sekcije za izradu enciklopedijskih jedinica za Jugoslavenski leksikografski zavod u Zagrebu i suradnik u izdavanju Pomorske enciklopedije;
- Nakon 1950. godine ponovno radi na uspostavi Bokeljske mornarice, a 1965. izlazi njezin novi statut;
- Prve dvije diplome ove tisućljetne ustanove dobili su admiral Mate Jerković, komandant Jugoslavenske ratne mornarice i don Niko Luković;
- Bio je uključen i u osnivanje kotorskoga pomorskog poduzeća „Jugoceanija“;
- Godine 1967. sudjelovao je na turističkom pastoralnom kongresu u Rimu, s veoma zapaženim referatom;
- Prigodom 60-godišnjice svećeničkog jubileja, kao uvod bilo je predviđeno postavljanje njegove biste, rad Petra Palavićinija, pred Bogorodičinih hramom, među velikanima poput Andrije Kačića-Miošića, biskupa Uccellinija, nadbiskupa Andrije Zmajevića, biskupa Strossmayera i Njegoša. Malo je poznato kako je došlo do postavljanja ove biste. Govorilo se, zlonamjerno, da je spomenik postavio sam sebi još za života. A nije istina. Na to mjesto želio je postaviti poprsje Dositeja Obradovića, svećenika u pokušaju, kasnije velikoga srpskog prosvjetitelja. Ondašnjem ordinariju mons. Graciji Ivanoviću nije se svidjela ta njegova ideja pa je dekretom odredio da se njegovo poprsje postavi umjesto poprsja Dositeja Obradovića i to sve prigodom 60-godišnjega svećeničkog jubileja koji je trebao biti krajem mjeseca srpnja 1970. godine.

IZLOŽBA VASKA LIPOVCA U GALERIJI KLOVIĆEVI DVORI U
ZAGREBU / 14. RUJNA 2017. – 7. SIJEČNJA 2018. GODINE /

Raskoš likovnog svijeta Vaska Lipovca

Panorama ateljea Vaska Lipovca

Piše:
Nevenka Šarčević

Prisjetimo li se likovnoga događaja koji je organiziran u lipnju 2013. godine u Pomorskom muzeju Crne Gore u Kotoru, kada su predstavljena likovna djela Vaska Lipovca na izložbi pod nazivom „Vasko Lipovac se vraća doma“, sjetit ćemo se koliko su nam vedrine donijele njegove slike i skulpture izložene u prostorijama te skladne

Između ostaloga, Lipovac je isticao: „Ja se ozbiljno igram“, što se i te kako može uočiti na izloženim likovnim djelima koja prikazuju motive koje je uzimao iz svakidašnjice i kojima je dao vlastit pogled na tipične ljude prikazane u svojoj individualnosti i motivici Mediterana.

Susret, 1957., ulje na platnu

Kompozicija XVIII/58, 1958., ulje na platnu

barokne palače „Grgurina“. I okrugli stol, koji je tim povodom organiziran, dao je različite stručne vizure na njegov

likovni opus, ali i osobnost. Bili smo inspirirani načinom na koji je tom prigodom govoreno o njemu. Između osta-

loga, zapamtila sam kako je književnik Ante Tomić, opisujući Vaska Lipovca, rekao: „Volio je normalan život!“ Naime, svatko tko ima priliku uživo vidjeti i temeljitije upoznati likovna djela koja čine opus ovoga umjetnika, sa zanimanjem će slušati što to govore o njemu i što to pišu njegovi kolege, prijatelji ili poznanici, ili pak razgovarati s njegovom obitelji koja djela supruga, odnosno oca, čuva i nastoji na primjeren način predstaviti. Uočiti ćemo da je Ante Tomić izrazio ono što je zaista odredilo osobnost, odnosno umjetnost Vaska Lipovca, u iskrenoj povezanosti sa stvarnošću i najobičnijim ljudima.

Ta je izložba bila jedno u nizu vrijednih događaja kojima se predstavljaju likovna djela Vaska Lipovca u proteklom desetljeću jer ulog koji ima u suvremenoj likovnoj umjetnosti (Boke kotorske, Crne Gore, Hrvatske pa i šire) i velika kolekcija, koju je najvećim dijelom baštinila njegova obitelj, obvezuje na svekoliku pažnju i upućenost.

Našu pažnju i upućenost zahtijeva i nedavni događaj, kada je nakon nešto više od desetljeća poslije smrti Vaska Lipovca (2006. godine) organizirana prva izložba kojom se nastoji predstaviti rad ovoga umjetnika cjelovito, odnosno retrospektivno. Otvorena 14. rujna, ova je retrospektiva autorski izbor Lipovčevih djela koje je pripremio povjesničar umjetnosti Zvonko Maković s kustosicom Anom Medić u Galeriji Klovićevi dvori u Zagrebu. Na dvjema etažama galerije izložili su djela u glavni iz pozamašne obiteljske kolekcije. Predstavili su radove nastale u različitim fazama njegova stvaralačkoga razvoja, od pedesetih godina prošloga stoljeća pa sve do smrti: skulpture, slike, grafike, crteži, reljefi i instalacije.

Vasko Lipovac u ateljeu 1994. godine, snimio Mario Lipovac

Bez naziva, 1995., akrilik na dasci

Zato je uvid u pojedine faze stvaranja predstavljen kronološki i tematski.

Širina stvaralačkoga dosega kakav ima ovaj umjetnik onemogućava njegovo predstavljanje isključivo na jednome mjestu. Potvrda tome su poznati nam umjetnikovi kotorski radovi kojima je oplemenio Boku kotorsku. Ipak, posjetitelji ove izložbe, koja je otvorena do 7. siječnja, imaju priliku doživjeti izražajnost Lipovčeva likovnoga djela u kojoj se potvrđuje spomenuta širina njegova poimanja likovnosti, gotovo dječje naivnosti kakva je iznimna, i rijetka, a što je poetika koju sadrže djela autentična doživljaja umjetnika koji nije izgubio „djetinji pogled“ na svijet. Taj njegov autentičan izraz naivnosti prepoznajemo promatrajući reljefne prozore

Vasko Lipovac u ateljeu 2005. godine, snimio Saša Burić

brončanih vratnica koje prikazuju život blažene Ozane, što je najmonumentalniji brončani spomenik grada Kotora nastao između sedamdesetih i devedesetih godina prošloga stoljeća na poticaj don Branka Sbutege. Pri tome treba imati na umu da je pojam „naivan“ kod njega određena naturalnost, svakako različita od slikarske naive. Dok su naivci slikari „sitničavi“ i vrlo narativni, kod Lipovca je primjetna prostodušnost koja ne ide u detalje.

Između ostaloga, Lipovac je isticao: „Ja se ozbiljno igram“, što se i te kako može uočiti na izloženim likovnim djelima koja prikazuju motive koje je uzimao iz svakidašnjice i kojima je dao vlastit pogled na tipične ljude prikazane u svojoj individualnosti i motivici Mediterana. Tako se na izložbi mogu promatrati njegovi mornari i kapetani, motivi jedrenjaka s prikazima dalmatinskih uvala, pejzaži Boke kotorske i Splita, sportaši u različitim disciplinama, prizori erotskoga izričaja, ali i djela inspirirana povijesnim događajima i ličnostima, te ona religiozne tematike. Međutim,

uz njegova poznata djela kao što su „Biciklisti“, „Nedjelja 1938.“, „Sveti Jeronim“ i „Sveti Vlaho“, na izložbi se može dobiti uvid i u njegovo slikarstvo pedesetih godina, lišeno prikaza predmetnoga. Te su slike bile u svoje vrijeme vrlo zapažene, ali Lipovac nije na tome ostao, geometrijska je apstrakcija za njega bila „suviše hladna i nije mu pružila velike mogućnosti“. Samo autentična traganja i eksperimentiranja

s vrlo različitim materijalima i tehnikama dovest će umjetnika na put izražavanja u jasnoj formi, redukcijom na bitne formalne elemente. Kod njega ćemo je prepoznati u njemu svojstvenoj figuraciji. Mogu se razgledati i skulpture koje imaju reflektirajuću, poliranu površinu, što je istaknuta značajka njegovih djela druge polovice 70-ih godina, ali i djela iz ciklusa „Valovi“, nastala u prvom desetljeću našega stoljeća koja su također odraz umjetnikovih eksperimentiranja s formom i materijalima.

Na kraju, treba napomenuti i kako je njegova obitelj iz čije su kolekcije u glavni izložena djela na retrospektivi, uzoran primjer u svojem odnosu prema baštinenim djelima. Naime, iako subjektivni prema umjetniku kao članu obitelji, oni imaju veliko razumijevanje za njegova djela i kontekst u kojemu su nastala. Osim što ih čuvaju, nastoje ih i primjereno prezentirati, zaštititi, valorizirati i aktualizirati. Povezali su Lipovčev atelje sa Sveučilištem u Splitu te je tako 2015. godine otvorena Sveučilišna galerija Vasko Lipovac u sjevernome tornju Sveučilišne knjižnice u

Vasko Lipovac s obitelji, 2006. godine, snimio Nino Strmotić

Biciklisti na Zapadnoj obali u Splitu, snimio Mario Bašić

splitskome kampusu kao stalni postav njegovih radova, s izloženih 70 djela, slika, grafika i skulptura s prostorom za privremene postave.

Godine 2011. Lipovčevo „Plavo stablo“ postavljeno je u splitskoj Vukovarskoj ulici. Ono je maknuto 2015. godine, a ova je retrospektivna izložba bila prilika ponovno ga postaviti u javni prostor, i to na Jezuitskome trgu na zagrebačkome Gornjem gradu. Budući da je Vasko Lipovac bio svestran umjetnik, uz poznata nam njegova likovna djela, našu pažnju zahtijeva i tema njegova pogleda na jav-

ni prostor i ulogu skulpture u gradskome tkivu. On je želio umjetnost približiti širokoj publici zbog čega je isticao važnost unošenja likovnih djela u radne, industrijske prostore, u kojima ljudi provedu polovicu svojega života pa ih likovnim djelima treba učiniti ugodnijim, kako je tvrdio „njegovanjem kulture rada i radne sredine“. U svojoj snažnoj težnji da približi umjetnost široj publici sedamdesetih godina prošloga stoljeća, predstavio je i svoje slikarske radove u splitskoj robnoj kući „Dalma“ kroz koju dnevno prođe nekoliko tisuća ljudi. To je jedan u

nizu anegdotalnih primjera u kojima je svojim odnosom prema likovnosti shvaćao njezinu veliku mogućnost kada je ona povezana sa stvarnošću i najobičnijim ljudima! Sada kada Lipovčevo stablo na zagrebačkome Jezuitskom trgu plijeni pažnju znatizeljnih prolaznika koji pokušavaju uhvatiti prikladan kadar stabla i pročelja zagrebačke prvostolnice, Splitčani se pomalo zabrinuto pitaju hoće li stablo biti vraćeno - jer ipak je to postalo poput amblema njihova gradskoga prostora.

„Direktan prenos života“ – Dokumentarni filmovi Vladimira Perovića

Gledajući tuđi život često možemo naći i sagledati vlastiti i samog sebe.

Razgovor vodila:
Marina Dulović, prof.

Ukamenitom i surovom crnogorskom kršu koji se proteže između Cetinja, Nikšića i Grahova, u Cucama, središtu Katunske nahije, rodio se Vladimir Perović, redatelj. Njegovi dokumentarni filmovi do sada su ovjenčani sa 101 nagradom. U nepreglednome „Kamenome moru“, u Cucama gdje on često nalazi inspiraciju za svoje filmove, ljudi i dalje žive kao da nisu u 21. stoljeću, s vječitom borbom za svaku kapljicu kišnice, mrvu obradive zemlje, hrvajući se s teškim životom još uvijek daleko od civilizacije. Kada je navršio sedam godina s obitelji se doselio u Risan i prvi put ugledao more s vrha risanskog brda, iz kamiona kojim ih je

dovezao Stevan Govedarica. Jednom je izjavio da je tada zaljev doživio kao „jednu veliku rupu“. Iako je djetinjstvo i mladost proveo uz more, do odlaska u Beograd na studije Filmske i televizijske režije, paralelno i književnosti, čitav život ostao je vjeran svojim prvim slikama o životu i temama koje bilježe surovost rodnoga kraja koji je kroz svoja djela na neki način i afirmirao. Njegovi filmovi nose poruke koje on poput iskusnog i vrsog pripovjedača predstavlja u pričama o običnim ljudima goleme životne snage. Njihova djela i sudbine kroz objektiv Perovića govore više od riječi. Gledalac je u prilici da sam donosi zaključke, ništa se ne servira kao gotov lijepo upakiran proizvod, već svatko ima mogućnost duhovnog doživljaja i vlastitog obogaćenja. Njegovi filmovi traže pažnju svih čula jer tretiraju vječno filozofsko pitanje o pravilima života i samom življenju. Gledajući tuđi život često možemo naći i sagledati vlastiti i samog sebe. To je nauk za gledaoce o traganju, putovanju, izdržljivosti, sudbini, tradiciji, ljepoti, dobroti, upornosti... Kroz očigledan visoki profesionalizam i izvanredan talenat Perović slijedi svoju kreativnu intuiciju s vlastitim shvaćanjima i preokupacijama. Majstorski instrumentalizira sliku i tišinu koju stapa u najfniju razgovjetnu harmoniju satkanu u istinitosti i vjerodostojnosti. U većini svojih filmova on je opredijeljen za tradiciju, ali stalno istražuje te pronalazi nove izazove i nove teme.

Kada ste se opredijelili za žanr dokumentarnoga filma? Je li to bilo još na Akademiji ili nakon što ste diplomirali?

Pa, recimo, tu negdje na prijelazu. Na FDU Beograd tada

se na dokumentarni film gledalo kao na pokvareni sir i zapravo se nije izučavao. No, na sreću, tih godina se javio i trajao pokret poetskog dokumentarizma, dominantno u tzv. „Beogradskoj školi“ (dakle, izvan bilo koje ustanove zvane škola!), a bilo je predstavnika i u Zagrebu. To je bila inicijalna kapisla koja je u meni upalila duboko zanimanje za ovo polje. Mene se najdublje, iznad svih i ispred svih, dotaknulo ono što je i kako je stvorio Vlatko Gilić i njega nekako smatram svojim pravim učiteljem. Nije riječ o zanatu, nije o tehnici, nego o njegovu umijeću da konkretno uzdigne na

univerzalno, a fizičko na metafizičko, i po toj osobitoj filozofičnosti. Ali odmah do njega smještam i Živka Nikolića, pa Zorana Tadića. I tu, u činjenici da sam nešto ranije vidio dvosatni igrani film bez riječi, *Golo ostrvo Kaneta Šinda*, krije se vjerojatno odluka da se do kraja posvetim krativnome dokumentarizmu i to onome njegovom smjeru koji nastoji svijet izraziti kroz sliku i zvuk, nikako riječ.

Na koji način birate teme za svoje filmove? Nade li tema Vas ili Vi nju?

Pravo pitanje i pola odgovora! Naravno da to ide u oba ta

Vladimir Perović

smjera. Naprosto neprestano promišljam život i stvarnost, ne samo kao ono što vidim oko sebe, nego i kao fenomene. I onda sam neprekidno otvorenog uma, srca, očiju i neprestano usmjeren na sve oko sebe. Pravi predator. Ali kreativni dokumentarist nije predator koji će svoj plijen rastrgnuti. On će mu proniknuti i u puno onog smisla koji drugi ne vide, povezati s onim s čim ga drugi možda ne bi povezali i dati mu i značenja koja nisu na površini. Dakle, teme se svakako pronalaze u stvarnosti i to jest prvi resurs, ali kreativni dokumentarac može nastati i tako što u svojim mislima imate neki dobar konstrukt, ideju više, pa onda u stvarnosti tražite mjesta i ličnosti koje će taj konstrukt, te ideje utjelotvoriti kroz svoju fizičku pojavu i akciju. Ili, recimo, kako je nastalo *Nestajanje*, meni jedan od najdražih mojih filmova. Fasciniran čudesnom ljepotom, vanvremenošću i pomalo onostranošću sela Dojkinci na Staroj pladini, ja sam dvanaest godina čekao da nađem temu koju bih mogao smjestiti u takvu scenografiju tako da i ta scenografija priča svoju priču. I

našao sam! Dokumentarnu, istinitu, stvarnu, životnu, a znakovitu.

Koliko je teško opstati u sferi dokumentarizma s obzirom na to da u tom žanru ne postoji komercijalni efekt kao kod nekih drugih filmova?

U startu se pomirite s tim da se od ovog posla obogatiti nećete. Što vam ostaje – čista strast i monaška posvećenost. Radite to što radite ne po zadatku i ne za plaću, nego zato što dopustite sebi uobraženost da će ta vaša rabota, za vas u tom času najvažnija stvar na svijetu, i ti vaši proplamsaji ljepote i smisla probuditi slična treperenja u još nekim ljudima i da će još netko, potaknut od vas, otvoriti svoju dušu za nešto više od konkretnoga, dnevnoga, trivijalnoga...

Naravno, treba ovdje napomenuti da nema polja ljudskog djelovanja, osim možda digitalizacije i kompjutorizacije, koje su doživjele takav napredak posljednjih nekoliko desetljeća kakav je doživio kreativni dokumentarizam. Već dosta dugo, ako imate dobru priču i dobru ideju što s time želite,

uz dobru formu u koju biste to upakirali, sigurno ćete pronaći sredstva da to i ostvarite. Nakon balkanskog ludila devedesetih, mi smo se vratili svijetu i svijet nama, a tamo ima toliko pomoći i potpore. Istodobno su formirani i u ovim našim državicama, komadićima nekadašnje Jugoslavije, i filmski centri čija je pomoć u proizvodnji dokumentaraca dostigla priličan nivo.

Prilikom snimanja sigurno nailazite na mnogobrojne teškoće i prepreke, od vremenskih i financijskih uvjeta do mnogih drugih?

Naravno. No, tu smo da ih prevladamo. Jednu bih ipak ovom prilikom izdvojio. Moj divni, jako vrijedni producent ovdje u Crnoj Gori je CZK, Centar za kulturu Tivat, ustanova koja je od nekadašnje bezlične strosocijalističke općinske službe, umom i talentom te trudom nekoliko iznimnih ličnosti, iznad svega Nevena Staničića i Milene Radojević, prerasla u proizvođača i prenositelja visoke kulture, ne na crnogorskom nego na jugoslavenskom, pa i meditranskom nivou. Imao sam sreću da su me Neven i Milena pozvali da surađujemo i ta suradnja dala je zaista puno vrijednih plodova. E, a onda, nakon godina normale, nailazimo na birokratsku prepreku. Dobijemo sredstva na natječaju Ministarstva kulture, Ministarstvo ih uredno uplati i onda tim sredstvima, postojećim, na račun, opredijeljenim, namijenjenim za jednu stvar, za jedan film, mi (CZK i ja) ne možemo raspolagati

onda kad hoćemo, kad treba, brzinom kojom moramo, nego se u općini mora čekati da to prođe nekakve inertne instance i – što se događa!? Projekt koji trenutno radim kod njih, *Ognjilo*, na taj način bio je doveden skoro do neostvarenja.

E, tu mi je puklo. Meni u filmu igra sve, i trenutak i izgled prirode, i vremenske prilike, i raspoloživost junaka mojih filmova, i moja raspoloživost, ekipa, tehnika, svašta... i kad se sve to složi, nađemo na besmisleni birokratsku prepreku. To ne može, ne smije biti tako! Bio sam se obratio Ministarstvu kulture da taj projekt, koji skoro da je pukao zbog tih besmislica, prebacimo kod nekog producenta kome se to ne može dogoditi. No, nekako smo to smirili. A onda se ponovilo još jednom. Nadam se da više neće ponoviti ni jednom! Želio bih da taj projekt dočeka svoj završetak u CZK...

Kad počnete sa snimanjem, slijedite li uvijek prvu ideju, vlastitu misao i svoj pravac ili Vas neki novi tok ili saznanje odvede u drugome smjeru?

Ne bih postavljao kruta pravila. Gvozdena knjiga snimanja svakako nije primjenjiva u

ovom području. Ali to ne znači ni da u egzekuciju ulazite u varijanti improvizacije na licu mjesta. Svakako moram imati čvrstu ideju što i kako želim, koja je struktura i koji tok, što su akcenti, a što samo nagovještaji. Ali sve što se na licu mjesta pojavi, a može pridonijeti osnovnoj zamisli – pa naravno, i to će naći svoje mjesto. I to se ne odnosi samo na nove, nepredviđene fizičke radnje koje će kamera zabilježiti. Jednako tako odnosi se na neke nove ideje i značenja koja se pojave na licu mjesta i zaista onaj tko nije spreman da ih promisli i, ako vrijede, uključi u svoje djelo – neće daleko stići.

Kroz priče koje ispredate Vi zapravo kreirate umjetničko djelo? Imaju li dokumentarni filmovi i tu dimenziju?

Odavno je razriješena ta dilema. I nema dvojnosti po kojoj je jedno dokumentarac, a umjetničko djelo nešto drugo. Još je tridesetih godina proš-

log stoljeća Džon Grirson definirao dokumentarac kao „kreativno tumačenje stvarnosti“. To „kreativno“ razdvojilo je *dokumentarac* od *dokumenta*, dakle jednu višu, umjetničku formu od dokumentacionističkog, arhivarskog, pukog svjedočanstvenog i bilježničkog posla. I ja pod *dokumentarac* nikad ne mislim na *dokument*. Dokumentarac je, da tako kažem, biće rasterećeno od Zemljine teže koje taj Zemljinoj teži iskazuje vrhunski pijetet! Dokumentarcu činjenice stvarnosti nisu svete krave, nego samo polazište i materijal za kinematografsku igru. Naravno, on te činjenice nikad ne iznevjerava, ne zanemaruje, ne krivotvori, ali im naravno i ne robuje, nego ih doživljava, tumači, kontekstualizira, izražava... Dokumentarac je, u to me uvjerio čitav život bavljenja upravo dokumentarcima, i svojim i tuđima, igrač slobodniji od onog koji se zove igrani film. Fina, tanana umjetnost promišljanja ljudskog života, stvarnosti, smisla, oslobođena obveze da izmišlja, pa se zato najljepše igra onim što život da!

Kako se odnosite prema činjenici da su Vaša djela ovjenčana sa 101 nagradom? Film koji je osvojio stotu nagradu govori o jednome mladom čovjeku čelične volje, upornosti i snage koji se sprema za Olimpijadu?

Naravno, radujem se da je toliko različitih žirija, zaista diljem svijeta, prepoznalo u mojim filmovima i ono nešto što je moglo ostati i samo obično, samo naše, samo lokalno i samo tom trenutku pripadajuće. Vjerujem da moć umjetnosti i jest to da činjenice života i slike života, tumačene i iskazane tako i tako, prevladavaju usku regionalnu, plemensku čitljivost i da svojom igrom

Iznad Bokotorskog zaliva

znakova i značenja, treptaja, naznaka, prizivanja, nagovještaja i direktnih iskaza (bilo slikom bilo riječju, ali kod mene najčešće samo slikom), počnu puno značiti i onima na nekom drugom kraju zemljine kugle...

Inače, možda sam kao mlađi s više ushićenja primao te nagrade. Danas nemam nekog posebnog osjećaja u povodu njih. Jednostavno - radio sam i to je djelovalo na mnoge, divno, imalo je smisla raditi to. Idemo dalje.

Jeste li jednako vezani za sva Vaša ostvarenja ili se ipak neki film posebno izdvaja?

Nisam od onih koji je bolećljivo vezan za sve što uradi i sve proglašava vrhunskim. Pogotovo zbog činjenice da sam radio, i radim, kao dnevno uhljeblje dokumentarce i za televiziju. Hoću reći, radio sam i radim puno. No, nemam problema da znam i da kažem sebi: ovo je bolje, ovo lošije, ovo nije za veliku biografiju. Nema sve što napraviš istu snagu i isti doseg. Sad već ima dosta naslova koje mogu izdvojiti. Drago mi je da se po nekoliko filmova može svrstati u dva uvjetna ciklusa, nešto što bih nazvao „Katunska saga“ (*Žeđ kamenog mora; Život je; Eoha; Sin*) i „Bokeška saga“ (*Ura; Hodočašće; Čvar*) i naravo *Dim*, koji nedvosmisleno pripada objema grupama. Ne bih zaboravio ni *Nestajanje, Kuću, Mali kvar na mojoj sjajnoj zvezdi, Zaveslaje, Zvezdanu prašinu, Lepe vazduhove...* dosta, da se zadržim tu...

Smatrate li da je dokumentarizam dovoljno zaživio u svojoj biti - promišljanju stvarnosti, donošenju vlastitih zaključaka i recepcijom osobnih doživljaja?

Nema sumnje: da! Danas se uvelike priča o osobnim svjetonazorima vrhunskih dokumentarista. Zna se što donosi i kako na svijet gleda Vitaly Mansky, kako Joshua Oppenheimer ili, da odemo malo unazad, zna se tko je i što je dao Vlatko Gilić, a šta Godfrey Reggio... Uz to, najveće svjetske televizije, uz dokumentarne (obrazovni, znanstven-po-

„Ima li Ljepote da spasi ovaj Svijet“? Ima li je zaista?

Duboko vjerujem da ima. Živim s tim, živim za to. I radim za to. I nadam se da su i moji filmovi barem trunčica doprinosa tom sagledavanju svijeta i stvarnosti. Našli smo se, ne svojom voljom, nego trenutkom i mjestom rođenja, u vremenu brutalne slijepe sile

pularni i dr. filmovi) proizvode, naručuju za proizvodnju ili kupuju – prave dokumentarce! I, ma koliko pokušavale da ih formatiraju (ne samo vremenski i zanatski, nego i ideološki...), pravi autor uspijeva da im izmigolji, da njihovom lovom radi filmove, a da ostane autor, čak i kad ovisi od tog svakako nižeg medija, zvanog televizija.

Selektor ste i član žirija na mnogim domaćim i inozemnim festivalima. Na posljednjem 31. filmskom festivalu u Herceg Novom kao selektor rukovodili ste se odrednicama: Muka – Pleme – Snaga i zapitali ste se:

i prava sile nad silom prava (bilo da dolazi od nekadašnjih imperija ili od odnarođenih vlasti), našli smo se u užasnom, surovom svijetu nadirućeg divljeg, bezdušnog sebičnog kapitalizma, neprikrivene sprege politika – kriminal - biznis, u vremenu poništavanja najvrjednijih postignuća čovječanstva, dakle i ovdašnjih naroda (pogledajte samo nesretne Srbiju i Hrvatsku, u kojima se briše antifašizam, a razobručuju nedvosmisleni klerofašizam i nacionalsocijalizam), i ljudska se jedinka osjeća užasno, bespomoćno, očajno. Ali i u takvom vremenu, i u takvom okruženju nastaju, uprkos i unatoč, i vrlo vrijedna

umjetnička djela! Umjetnost je kao voda, ona nađe svoj put ma na kakve prepreke naišla. Vlasnika neke glave i misli u njoj možete utamničiti, sklanjati, onemogućavati, cenzurirati i svašta mu raditi, ali ono što je u glavi i duši, duh i misao – ne možete! I nije tako samo danas. Čini mi se da su i drugi, u svim vremenima otkad se ljudsko vrijeme mjeri, živjeli neka

teška vremena, bahatu otuđenost vlasti, nasilje, nepravde, obespravljivanje, obesmišljavanje svega smislenog... pa su ipak iznicala, i ostajala za sva vremena, djela kojima se danas čovječanstvo diči!

Dolaze li osnivanjem Crnogorskoga filmskog centra u našoj zemlji bolji dani za razvoj filma uopće?

Siguran sam da dolaze! Kao da je u ovom društvu sazrela svijest da možemo, i moramo, učiniti ono što su mnogi drugi, pametniji, pravodobno učinili. I čovjek koji vodi taj posao, Sehad Čekić, meni je jamstvo da možemo očekiva-

ti samo dobro. No, naravno, svjestan sam da njega čeka i doslovno đavolji posao. S jedne strane ovo je tek inicijacija, treba osmisliti sve poslove i angažirati dovoljan broj stručnih i vrijednih ljudi, a da to ne bude po onome našem - Viđi mi onoga maloga, on je od ju-načke kuće! A s druge, nema nikakve sumnje da će u financiranju Centra biti opstruiranja kakvih je bilo i ovih godina otkad je donesena odluka da se on otvori i kako da se financira. No, nadam se da će najveći pritisak na odlučitelje, na vlasti, napraviti spoznaja da se u crnogorskoj kinematografiji događa nešto čudesno. Skoro da se može reći da ona u pravome smislu riječi – tek sad nastaje, ili se revitalizira. Jer, dok smo imali jedan igrani film ove godine, a sljedeći u četiri godine, dok kratkih igranih skoro da nije ni bilo, a dokumentarci se pojavljivali također povremeno, to nije bila kinematografija nego zades. Na sreću, pojavili su se i već se pokazuju i dokazuju novi, mladi ljudi, talentirani i vrijedni i sad je to već kritična masa! Kritična masa koja društvu, politici, vlasti kazuje: u ovo se mora ulagati puno više, regularnije i bez iznimki! Mislim da je osnivanje Katedre za filmsku i TV-režiju na FDU bio pravi potez. Dakle, sve što sam spomenuo može donijeti samo dobar rezultat.

S obzirom na to da predajete na FDU na Cetinju, koliko su zainteresirane i talentirane nove generacije studenata?

Prezadovoljan sam što među upisanimima uočavam većinu istinski zainteresiranih i posebno to što ima i onih koji u kreativnom dokumentarizmu, dakle u mojem području i mojoj ljubavi, pronalaze snažan izazov i za sebe. I tvrdim: slje-

deće godine i desetljeća donijet će Crnoj Gori u ovom području velike rezultate. Oni koji prate film znaju da velikih koraka i rezultata već ima, nekoliko posljednjih godina. Zovimo ih: zakoraci ili zaleti za velike odskoke...

Privodite li kraju film „Ognjilo“, koji radite u suradnji s tivatskim Centrom za kulturu i koji se snima u sva četiri godišnja doba?

Da je samo do nas, bilo bi to odavno gotovo. Kad smo imali prvi sastanak s CGES-om, ja sam naivno pitao: „Vi ste inženjeri, znam kako to kod vas ide, faze, mrežni planovi, preciznost, projekcije...“, želeći znati datume postavljanja stupova na dalekovodu Lastva – Čevo - Pljevlja, kako bih isplanirao naše dane snimanja. Jedna simpatična žena iz CGES-a samo se nasmiješila i rekla mi: „Eh, dragi prijatelju, da je to tako...“ Dakle, u realizaciji filma čiji vrhunac je provlačenje dalekovoda od 400.000 volti kroz imanje čovjeka koji cigaretu pripaljuje ognjilom i kresivom, ne ide sve onako kako smo mi filmadžije navikli planirati. Sve ovisi o efikasnosti CGES-a i njihovih izvođača i podizvođača. I to se pomaknulo toliko da na neki način meni onemogućava sljedeći projekt, *Kruzer*, jer ne mogu ni konkurirati ni dobiti sredstva od Ministarstva sve dok ne predam gotov film i završni račun za *Ognjilo*.

Iako o planovima ne treba unaprijed puno govoriti, vjerujem da ih imate na pretek?

Toliko da bih vas opteretio pričajući o njima! Neka to ostane za neku drugu priliku jer možda sam u odgovorima bio i preopširan...

„Zasjat će palaci“

Prvi festival svjetlosti – likovna izložba na otvorenom

Piše:
Marija Mihaliček

Mjeseć rujana Kotoru je donio niz kulturnih događaja, među kojima se izdvaja nova kulturna manifestacija koju je pokrenula i osmislila Gradska galerija, a podržala matična ustanova

Centar za kulturu. Radi se o Prvom festivalu svjetlosti, zapravo likovnoj izložbi na otvorenom, pod imenom „Zasjat će palaci“, koja je održana 22. i 23. rujna.

Publika i slučajni prolaznici u Starom gradu imali su priliku u dvije ugodne rujanske večeri uživati u 15-minutnim

audio-vizualnim prezentacijama umjetničkih radova 18 akademskih likovnih umjetnika, koju je realizirao Dušan Vuleković, redatelj iz Kotora. Projekcije su se događale na kamenim fasadama zgrade Istarskog arhiva na Pjaci sv. Tripuna, kina Boka na Pja-

ci od kina i Muzičke škole na Pjaci sv. Luke.

Prvo veče Festivala svjetlosti bilo je posvećeno akademskim umjetnicima iz Kotora. Na Pjaci od kina predstavljeni su: Milodarka Milatović Stamatović, Jovana Pestorić, Romana Pehar i Željka Jovičević, na Pjaci sv. Luke: Andreja Prokopijević, Lana Bokan i Milica Golubović. Na Pjaci sv. Tripuna: Daliborka Kordić, Zoran Petrušić i Dušica Ivetić.

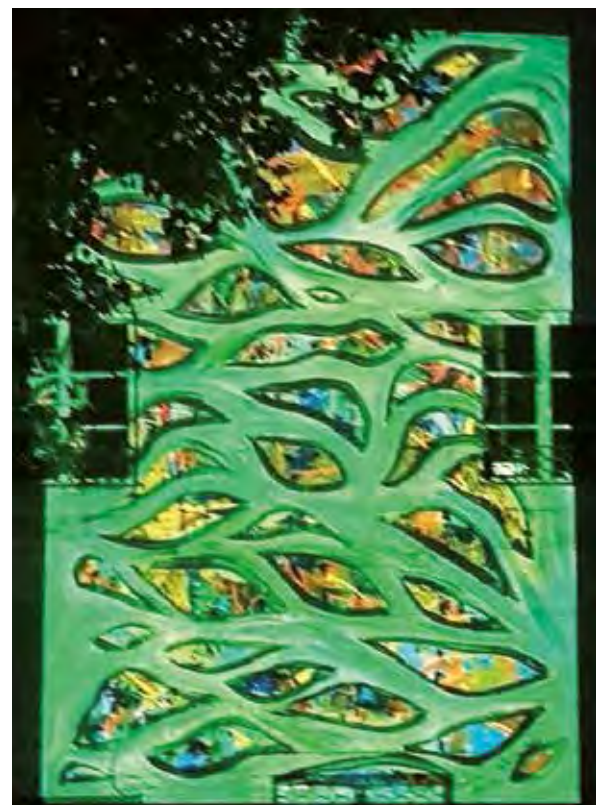
Drugog dana je na Pjaci sv. Tripuna repriziran program prve večeri – Koterski likovni

umjetnici, a u nastavku su predstavljeni umjetnici iz drugih crnogorskih gradova: Budve, Podgorice, Herceg Novog, uz sudjelovanje umjetnika iz Beograda, Skoplja i Praga pa je ovaj kulturni projekt dobio i puno šire značenje.

Tako je na Pjaci sv. Luke predstavljena grupa autora: Marija Tošković, Vojislav Kilibarda, Radovan Vukasović, Marina Cvetanovska; na Pjaci sv. Tripuna: Peđa Đaković, Draško Dragaš iz Podgorice, Vaso Nikčević, Vladislav Patrić.

Ideja da se likovna umjetnost predstavi na ovaj način, kao svojevrsna izložba na otvorenom, već je na samom početku primljena kao inovacija koja pridonosi popularizaciji likovne kulture, a umjetnike i njihovo stvaralaštvo približava širokom auditoriju.

Nadamo se da će kotorski Festival svjetlosti prerasti u stalnu kulturnu manifestaciju širega međunarodnog karaktera i uz sudjelovanje većeg broja umjetnika.

Crna Gora i Hrvatska skupa na oĉuvanju mora i priobalja

Piše:
Marin Ćaveliš

U IPA projektima preko-graniĉne suradnje Crne Gore i Hrvatske vrlo znaĉajnu ulogu ima Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore. Zajedno s hrvatskim institucijama veĉ radi na treĉem projektu. Ovim pro-

U Budvi je 5. listopada 2017. godine održana radionica na kojoj su prezentirani preliminarni rezultati hidrografskih, bioloških i kemijskih istraživanja s opremom koja je veĉ u funkciji

S radionice u Budvi

Crnogorsko-hrvatska ekipa u pripremi za mjerenje sa višesnopnim ultrazvučnim dubinomjerom

jektima je cilj unapređenje turističkog (posebno nautičkog) potencijala, *zajednička promidžba bogatoga kulturnog i prirodnog naslijeđa, prevencija onečišćenja mora i zaštite okoliša, uspostavljanje veće sigurnosti zaštite pomorskog dobra Dubrovačko-neretvanske županije i Crnogorskog primorja.*

Vrijednost sva tri projekta prelazi 1,5 milijuna eura. S hrvatske strane partneri na ovim projektima su Hrvatski hidrografski institut u Splitu i Sveučilište u Dubrovniku (Pomorski odjel i Institut za more i priobalje).

U tijeku je projekt „Istraživanje i podizanje svijesti u prevenciji zaštite okoliša i uspostavljanje veće sigurnosti i mjera za zaštitu pomorskog dobra u prekograničnom području Republike Hrvatske i Crne Gore“, skraćeno nazvan: CORE. Projekt je započeo u siječnju 2016. godine. Predviđeno vrijeme trajanja je 23 mjeseca. Ukupna vrijednost projekta za obje strane iznosi oko 570.000 eura. Hrvatski partneri u projektu su: Hrvatski hidrografski institut iz Splita i Sveučilište u Dubrovniku - Institut za more i priobalje. Iz Crne Gore osim Zavoda za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore u projektu sudjeluje JP Morsko dobro Crne Gore.

Projektne aktivnosti događaju se u Dubrovačko-neretvanskoj županiji i na Crnogorskom primorju. Rade se hidrografska mjerenja i prikupljaju znanstveni podaci iz okruženja delte

Neretve (pristup luci Ploče, spoj Baćinskih jezera i mora), oko dubrovačkih zidina, delte rijeke Bojane i uvala Sutomore i Mogren.

Projektom je nabavljena suvremena oprema: dubinomjeri, instrumenti za praćenje morskih struja i valova, biološke sonde i herbarij. Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore dobio je za rad Sektora za hidrografiju i oceanografiju u sklopu ovog projekta multibeam sonar (višesnopni ultrazvučni dubinomjer) vrijedan 137.250,00 eura, prijeko potreban za obavljanje hidrografske djelatnosti.

U Budvi je 5. listopada održana radionica na kojoj su prezentirani preliminarni rezultati hidrografskih, bioloških i kemijskih istraživanja s opremom koja je već u funkciji.

Do kraja projekta na temelju rezultata i prikupljenih podataka izradit će se nova nautička karta s ažuriranim hidrografskim mjerenjima (plovni putovi/očuvana staništa) i dati preporuke koje se odnose na promjene obalne granice pod utjecajem erozije i jačine valova u Republici Hrvatskoj i Crnoj Gori.

Projekt će pridonijeti poboljšanju suradnje i ukupne zaštite ovog dijela Jadrana, povećati opće znanje sudionika projekta o pomorskom dobru.

Postavljanje opreme za praćenje morskih struja

„Zajednička promocija i unaprjeđenje razine sigurnosti nautičkog turizma u Dubrovačko-neretvanskoj županiji i na Crnogorskom primorju“

Osnovni cilj projekta je unaprjeđenje turističkog (posebno nautičkog) potencijala Dubrovačko-neretvanske županije i Crnogorskog primorja zajedničkom promidžbom kao jedinstvene turističke cjeline bogatoga kulturnog i prirodnog naslijeđa. Projektom će se povećati kvaliteta usluge te podignuti razina sigurnosti u nautičkom turizmu uz suradnju:

- hidrografskih institucija,
- institucija koje osiguravaju različite turističke usluge (marine i druge turističke luke, charter tvrtke),
- institucija za pomorsku sigurnost i sigurnost općenito (lučke kapetanije, lučke uprave, granična pomorska policija).

U svrhu ostvarenja zacrtanih ciljeva bit će potrebno odraditi čitav niz aktivnosti, uz ostalo:

- prikupiti i sistematizirati podatke o svim važnijim prirodnim i kulturnim znamenitostima i turističkim uslugama u prekograničnom području,
- prikupiti i sistematizirati informacije značajne za sigurnost plovidbe u prekograničnom području,
- iz prikupljenih podataka treba:
 - izraditi web stranicu namijenjenu nautičarima koji posjećuju predmetno područje,
 - napisati nautičko-turistički vodič područja za jahte (jedrilice i motorne jahte) i megajahte,

- osmisлити prekogranične nautičko-turističke plovidbene rute za jahte (jedrilice i motorne jahte) i megajahte,
- organizirati okrugle stolove, prezentacije i promocije programa za sve nositelje aktivnosti u turističkom i sigurnosnom segmentu nautičkog turizma, kao i za nautičare,
- organizirati institucionalno jačanje i potporu uspostavi Hidrografskog odjela u sklopu Hidrometeorološkog zavoda Crne Gore (trening za hidrografsku izmjeru, hidrografska izmjera dviju marina na crnogorskoj obali, priprema i izdavanje planova za tri crnogorske marine) i dr.

S hrvatske strane u projekt su uključeni Hrvatski hidrografski institut (HHI) kao vodeći partner cijelog projekta i partner HHI-ja Sveučilište u Dubrovniku (Pomorski odjel). S crnogorske strane sudjeluje Hidrometeorološki zavod Crne Gore (HMZCG) kao vodeći crnogorski partner i partner HMZCG-a Nacionalna turistička zajednica Crne Gore.

Suradnici u projektu su Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture te s crnogorske strane Odjel za sigurnost na moru Crne Gore, Lučka kapetanija Kotor (LK Kotor) i Marina porto Montenegro.

Projekt je započeo u siječnju 2011. Predviđeno vrijeme trajanja je 23 mjeseca (do kraja 2012.). Ukupna vrijednost projekta za obje strane je 451.928,36 €.

„Prevenција onečišćenja mora zajedničkim djelovanjem“ - JASPPer je EU/IPA projekt iz komponente II (Prekogranična suradnja), Mjera 1.1. (Zajedničke mjere za zaštitu okoliša, prirode i kulturne baštine).

Hrvatski partneri u projektu su: Hrvatski hidrografski institut kao funkcionalni vodeći partner i drugi hrvatski partner Sveučilište u Dubrovniku - Institut za more i priobalje.

Crnogorski partneri u projektu: Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore kao vodeći crnogorski partner i drugi crnogorski partner Sveučilište u Crnoj Gori - Institut za biologiju mora - Kotor.

Ispravka u tekstu ukupna vrijednost projekta CoRE je 569.876,39 eura. Od tog iznosa Hrvatski hidrografski institut i Institut za istraživanje mora i priobalja - Dubrovnik dobili su od EU-a bespovratnu pomoć od 251.327,49 €. Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore i Institut za biologiju mora - Kotor dobili su od EU-a bespovratnu pomoć od 254.541,00 €. Predviđeno trajanje projekta JASPPer je 24 mjeseca (5. 2013. - 5. 2015.).

Lokacija na kojoj se događaju projektne aktivnosti je Dubrovačko-neretvanska županija i Crnogorsko primorje (Konavle, Herceg Novi, Kotor i Tivat). Opći cilj projekta je pridonijeti smanjenju prekograničnog onečišćenja i očuvanju morskog ekosustava u dubrovačkom i crnogorskom akvatoriju. Specifični

cilj je jačanje dugoročne prekogranične suradnje relevantnih dionika u regiji na zajedničkom održivom gospodarenju otpadnim vodama i sprječavanju onečišćenja mora.

Očekivani rezultati projekta su:

- Uspostavljanje modela za nadziranje i otkrivanje prekograničnih parametara onečišćenja.
- Uspostavljanje suradnje i povećanje kapaciteta za zajednički

nadzor i upravljanje otpadnim vodama između relevantnih institucija s obje strane granice.

- Povećanje razine znanja i kapaciteta regionalnih stručnjaka u polju nadzora kvalitete morske vode i prekograničnim efektima u upravljanju otpadnim vodama.
- Osigurana široka vidljivost projekta, a samim tim i podi-

zanje javne svijesti o značaju i prednostima zajedničkoga prekograničnog pristupa prevenciji onečišćenja mora.

- Učinkovito upravljanje projektom, čime se povećavaju institucionalni kapaciteti za korištenje EU sredstava.

www.projectcore.info

„Istraživanje i podizanje svijesti u prevenciji zaštite okoliša i uspostavljanje veće sigurnosti i mjera za zaštitu pomorskog dobra u prekograničnom području Republike Hrvatske i Crne Gore“ - CoRE

Projekt „CoRE“ je EU/IPA projekt iz komponente II, mjera 1.1. Zajedničke mjere za zaštitu okoliša, prirode i kulturne baštine.

Lokacija na kojoj se događaju projektne aktivnosti je Dubrovačko-neretvanska županija i Crnogorsko primorje.

Opći cilj projekta je pridonijeti poboljšanju ukupne zaštite i očuvanja istočnog dijela Jadrana.

Specifični ciljevi su:

- izraditi novu nautičku kartu s ažuriranim hidrografskim mjerenjima (plovni putovi/očuvana staništa) i sigurnosne preporuke na temelju istraživanja i prikupljenih podataka, a koji se odnose na promjene obalne granice u Republici Hrvatskoj i Crnoj Gori pod utjecajem erozije i jačine valova;
- povećati opće znanje sudionika projekta o pomorskom

dobru i održivoj litoralizaciji u prekograničnom području.

Očekivani rezultati projekta su:

- Upravljanje projektom, čime se povećavaju institucionalni kapaciteti za korištenje sredstava EU-a;
- Unapređenje zaštite i očuvanje obale prekograničnom suradnjom i zajedničkom potporom, institucionalno jačanje i razmjena podataka;
- Uspostavljanje nultog stanja (new zero) i sigurnosne preporuke prema prikupljenim podacima za osjetljiva i promjenjiva okruženja delte Neretve (pristup luci Ploče, spoj Baćinskih jezera i mora), delte rijeke Bojane, plaže Sutomska i Mogren, kao i utjecaj na dubrovačke zidine, i to sve uz hidrografsku izmjeru i znanstvene podatke;

- Osigurana široka vidljivost projekta, a samim time i podizanje javne svijesti o osnovnim „pravima“ morske obale, što je regulirano pomorskim propisima i novim znanstvenim spoznajama te provedba daleko najvažnijeg programa Integrated Coastal Zone Management.

Hrvatski partneri u projektu su: Hrvatski hidrografski institut iz Splita (HHI) kao funkcionalni vodeći partner i Sveučilište u Dubrovniku - Institut za more i priobalje (IMP).

Crnogorski partneri na projektu su: Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju (ZHMS) i Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore (JPMD).

Suradnik na projektu je PAP/RAC iz Splita.

Projekt je započeo u siječnju 2016. godine. Predviđeno vrijeme trajanja je 23 mjeseca. Ukupna vrijednost projekta za obje strane iznosi 569.876,39 eura.

Hit u Kotoru: Nosite majice s riječima bokeškog dijalekta

Bijela majica, a na njoj otisnute riječi bokeškog dijalekta, koje sve više odlaze u zaborav, već neko vrijeme je hit u Kotoru.

Poznato je da su jezik, govor i riječi identitet i pečat kraja i ljudi, a Boka kotorska obiluje romanizimima i iskrivljenim italizimima, koji daju poseban šug i šarm muzici jezika kojim su govorili naši stari.

Zato je Kotoranin Jovan Roganović došao na ideju da na bijeloj majici otisne stare, arhaične riječi koje još žive u autentičnim bokeljskim familijama i pjesmama.

Osnovni motiv mu je, kako je za Skala radio rekao Roganović, da lokalni govor sačuva od zaborava i da se na ovaj način govor Bokelja vizualno prepozna.

„Kada se sretremo, ili sjedimo u kafani, pročita se neka stara riječ, prokomentira, doda nova i na taj način oživimo nekadašnji kotorski govor. Na žalost, ovoga govora nema u školama pa bi bilo korisno da ga, ako već nije zastupljen u službenim udžbe-

nicima, bude u nekim izvannastavnim programima, sekcijama, kako bi naša djeca znala kako su im zborili dedovi i babe. Nerazumljivo je kako brzo usvajamo novotarije, a brišemo ono što jesmo, po čemu smo prepoznatljivi. Često nas ne zanima odakle su korijeni romanizama u jugoistočnom dijelu Boka kotorske, o čemu svjedoče knjiga, svojevrsni rječnik Vesne Lipovac-Radulović, u kome su dane riječi s njihovim primjerima u živom govoru i akcentima”, navodi on.

Ideja je vrlo brzo prepoznata i mladi ljudi na svu prešu kupuju ove majice, što veseli Jovana čiji je glavni motiv bio da se one što više nose i pronose misiju očuvanja bokeškoga govora.

„Boka je uvijek bila prepoznata po multikulturalnosti i uz bogato kulturno naslijeđe koje je svijet prepoznao, kada god bih bio u situaciji da razgovaram s nekim sa strane, uvijek bi im bio vrlo interesantan ovaj naš govor i sami su usvajali riječi. Nerijetko bi se nakon susreta pozdravili s ‘adio’ i ponovno sreli s ‘ke nova’”, rekao je Roganović.

Ta slana arija Mediterana upravo miriše i iz ovog i ovakvog jezika kojim u lokalizmima govore Splitsani, Dubrovčani, Kotorani, jer mu je isti korijen.

Najbolja umjetnička ostvarenja u muzici, TV-serijama, kao što je primjerice kulturna serija „Naše malo mjesto“, upravo su snimljena na lokalnom jeziku, u dijalektu.

Na primjedbe da je bokeški govor „anahron“, „se-ljački“ ili pak „uličarski“, Jovo se ne obazire i s ponosom ga čuva.

„Htjeli priznati ili ne, dok se vjekovima u kojima je nastajao Kotor hodalo popločanim ulicama u cipelama i s kapelinima, kad bih htio biti zlonamjerman mogao bih reći da su u nekim drugim krajevima jedine ulice bile kozje staze. Stoga je najsvetije čuvati i očuvati tradiciju koje u Kotoru ima na svakom koraku: od cvijeta kamelije do maškaranih fešti karnevalskih, muzike i pomorstva.“

Roganović je ovaj razgovor zaključio starom bokeškom porukom: „Umoči prst u more i imat ćeš vezu s cijelim svijetom!“

Skala radio

Juniorska vaterpolska reprezentacija Crne Gore prvak Europe

Vaterpolska reprezentacija Crne Gore osvojila je titulu prvaka na kadetskom prvenstvu Europe na Malti. Crnogorski vaterpolisti svladali su u finalnom meču, nakon boljeg izvođenja peteraca, selekciju Španjolske 11 : 10.

„Čestitam igračima, stručnom štabu i svim ljudima koji su bili uz ovu selekciju od početka priprema pa do ovog nevjerovatnog rezultata. Kada osvojite zlato na velikom takmičenju, suviše je išta govoriti. Ovo je dokaz da se velikim radom, trudom i zalaganjem može doći do najsajnijeg odličja“, rekao

je nakon meča selektor ove reprezentacije Miodrag Mirović.

On je istaknuo da su došli do uspjeha unatoč problemima prije početka turnira.

„Stvarno smo radili izuzetno naporno tokom cijelog ljeta, imali smo problema i s virusima, povredama, bili smo skromni i za cilj postavili plasman u četvrtfinale, a na kraju došli do prvaka Evrope. Nijesmo dobro otvorili šampionat nakon poraza od Hrvatske, te Mađarske, ali smo polako podizali formu iz meča u meč, slavili u dva izuzetno teška meča s Italijom i Rusijom, i na kraju pobijedili selekciju koja je do finala došla preko Srbije i Mađarske, što dovoljno govori o njihovom kvalitetu. Još jednom sve čestitike momcima, zaslužili su ovu medalju“, rekao je Mirović.

Boka News

Gradonačelnik Dubrovnika u službenom posjetu Kotoru

Gradonačelnik Dubrovnika Mato Franković boravio je 20. rujna u službenom posjetu Kotoru i bio gost predsjednika Općine Vladimira Jokića. Na zajedničkom sastanku dvojice predsjednika i njihovih suradnika razmotrene su mnoge teme značajne za život i razvoj dvaju starih gradova na obali Jadrana.

Gradonačelnik Franković ocijenio je da ovaj susret označava početak bolje i snažnije suradnje dvaju gradova koji su pod zaštitom UNESCO-a i koji se susreću sa sličnim problemima, kao što je veliki broj kruzera i izletničkih gostiju, zbog čega je opterećena historijska jezgra gradova i smanjena kvaliteta života stanovnika.

Podsjećajući na projekt „Respect the City“, koji se u Dubrovniku realizira s ciljem uvođenja reda u odijevanje i ponašanje turista te smanjenje gužvi u prometu turističkih autobusa, gradonačelnik Dubrovnika istaknuo je da je ubuduće potrebno što više zajedničkih sastanaka na ovu temu kako bi se problem riješio. Franković je naglasio da bi suradnju dvaju gradova trebalo proširiti i na ostale gradove koji se nalaze na itinererima kruzing kompanija, kako bi zajednički sudjelovali u kreiranju rasporeda dolazaka kruzera. Organiziranje gradova na rutama kruzing kompanija je prijeko potrebno jer treba poduzeti sve kako bi oni postali gradovi po mjeri građana.

Prenoseći pozitivna iskustva Društva prijatelja dubrovačkih starina, gradonačelnik Franković istaknuo je i mogućnost suradnje u području obnove spomeničke baštine, naglašavajući da dio proračunskog novca mora biti namjenski određen za obnovu spomeničkog fonda.

Podsjećajući da su Kotor i Dubrovnik dva najbližnja grada na ovom dijelu Jadrana, prirodno povezana jedan s drugim, predsjednik Općine Kotor Vladimir Jokić iskazao je zadovoljstvo u povodu službenog posjeta gradonačelnika Frankovića Kotoru.

Predsjednik Jokić naglasio je da su na radnom sastanku razmijenjena iskustva o zajedničkim problemima i mogućim načinima njihova prevladavanja, pri čemu je posebno istaknuo utjecaj kruzing turizma na život stanovnika u oba grada, uz razmatranje mogućnosti kako taj problem prevladati i od njega stvoriti razvojnu šansu.

Razgovarano je i o statusu gradova pod zaštitom UNESCO-a, što prema riječima predsjednika Jokića i Dubrovniku i Kotoru pruža velike šanse, ali donosi i značajnu odgovornost.

Predsjednik Jokić istaknuo je da prvi susret s gradonačelnikom Dubrovnika označava početak temeljne, dobre suradnje dvaju gradova.

Jokić i Franković najavili su da će sljedeći sastanak biti organiziran uskoro te da će suradnja Dubrovnika i Kotora biti pojačana i proširena, organiziranjem susreta s gradonačelnicima Venecije, Barcelone i drugih gradova na rutama kruzing kompanija.

Nakon radnog sastanka gradonačelnik Franković i predsjednik Jokić sa suradnicima posjetili su katedralu sv. Tripuna, a zatim se sastali s predstavnicima HGI-ja, HGD i ogranka Matice hrvatske.

U delegaciji Grada Dubrovnika bili su i: privremena pročelnica Odjela za Europske fondove i međunarodnu suradnju Zrinka Raguž, privremeni pročelnik Odjela za komunalne djelatnosti i mjesnu samoupravu Marko Miljanić, savjetnik za turizam Filip Žaja i glasnogovornica Ana Rajčević.

Pored predsjednika Jokića, Opštinu Kotor predstavljali su: predsjednica SO Dragica Perović, sekretar za finansije Petar Đakonović, direktorka TO Kotor Ana Radović, koordinatorka Kancelarije za međunarodnu saradnju Jelena Stjepčević i savjetnik predsjednika Jovan Ristić.

Boka News

PREDSTAVLJANJE "MAZILICE" SNJEŽANE AKRAP SUŠAC

"Mazilica" je naziv bokeljsko-pulske pjesmarice za djecu autorice Snježane Akrap Sušac koja je predstavljena u prostorima Matice hrvatske u Kandlerovoj.

Dječje stvaralaštvo

"Kad sam s učiteljicom Editom Borojević vodila učenike četvrtog razreda na književni susret s pjesnikinjom Snježanom Akrap Sušac nisam očekivala ništa drugačije od dosad realiziranih susreta. Bilo je drugačije! Gotovo su svi učenici htjeli pjesnikinji izrecitirati neku njezinu pjesmu i tako pokazati koliko im se sviđala, a pitanja o njezinom pjesničkom stvaralaštvu letjela su kao strijele. Riječ je bila o prve dvije zbirke ove autorice za djecu 'Mala zb(i)rka priča' i 'Mic po mic' koje je napisala u suautorstvu s Feodorom Gubaš Štifanić", kazala je knjižničarka iz OŠ Vidikovac Branka Mamula predstavljajući autoricu.

Ovo je treća autoričina zbirka za djecu, sadrži 12 pjesama koje odlikuju iskrenost, jednostavnost i razumljivost pjesničkoga govora.

Ilustratori su učenici Osnovne škole "Veljko Drobňaković" iz Risna, i to od prvog do petog razreda, učenici četvrtog razreda Osnovne škole Vidikovac Ena Grubešić, Petra Filjar, Leticia Sviben, Manuela Todorović, Martina Vlahović i Klara Vuković uz mentoricu razrednu učiteljicu Editu Borojević, te učenici sedmog razreda Osnovne škole Šijana Andrea Fabris, Karlo Kramar, Lorna Milošević, te Ivona Sokolović uz mentoricu Robertu Weissman Nagy, profesoricu likovne kulture.

Pjesme iz ove knjige nazočni su mogli čuti zahvaljujući recitacijama učenika-ilustratora, te recitatoricama iz OŠ Vidikovac, a to su bile Eleonora Lenić i Gea Seferagić Pliško.

Zahvale su išle i ravnateljima pulskih osnovnih škola Vidikovac i Šijana, Predragu Dukiću i Almi Tomljanović na pomoći i suradnji.

O autorici i njezinom plodnom stvaralaštvu, budući da je u posljednjih pet godina napisala tri knjige za djecu, zbirku pjesama za odrasle te monografiju o Strukovnoj školi, u kojoj djeluje kao profesorica hrvatskog jezika, kazivala je Alvišana Klarić.

Profesorica Roberta Weissman Nagy govorila je o likovnoj komponenti knjige, ističući da su ilustracije upravo primjerene dobnom uzrastu kojem je knjiga namijenjena, a urednica Ana Šarčević kazala je kako je Snježanino stvaralaštvo za djecu počelo iz igre.

Zabavno

Sama autorica kazala je da joj je pisanje zabavno i zanimljivo, da je za nju stvaranje za djecu poput igre, a pročitala je nešto i od svojih novih uradaka, jer, saznajemo, priprema i novu knjigu.

S Feodorom Gubaš Štifanić Akrap Sušac objavila je "Malu zb(i)rku priča" koja je 2015. godine predstavljala hrvatsku dječju književnost na Sajmu dječje knjige u Bologni, a s istom autoricom objavila je zbirku pjesama i priča za djecu "Mic po mic - mic-kasta spajalica Boke Kotorske i Pule". Autorica je i pjesničke zbirke "Žena sasvim obična".

Bavi se kulturnim odnosima između svojih zavičaja - Istre i Boke Kotorske te organiziranjem kulturnih manifestacija koje prožimaju te kulture.

Glas Istre/ V. Begić

Promocija Komune i starina u Zagrebu

Dani crnogorske kulture u Zagrebu

U organizaciji Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske, a u suradnji s Ministarstvom kulture Crne Gore i redakcijom časopisa Komun@ iz Podgorice, u Zagrebu je 21. rujna održana promocija dvaju značajnih crnogorskih časopisa: Komun@ i Starine Crne Gore, koji se bave afirmacijom naslijeđa i kulturne baštine Crne Gore.

U prepunoj dvorani Crnogorskog doma istodobno je upriličena izložba naslovnica ovih dvaju časopisa koja je izazvala pažnju velikog broja poklonika kulturne baštine i pisane riječi ne samo Crnogoraca u Zagrebu, već i određenog broja iseljeničkih udruženja iz regije koji žive i rade u glavnome gradu Hrvatske.

Nakon što je pozdravio prisutne, Danilo Ivezić, predsjednik Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske, istaknuo je da se promocija ovih dvaju časopisa i izložba naslovnica svih brojeva koji su dosad izašli iz tiska održava u sklopu manifestacije „Dani crnogorske kulture“.

„Promocija ovih dvaju časopisa i izložba koju smo pripremili zaista predstavlja kulturni događaj grada Zagreba, ali to će zasigurno biti i u ostalim gradovima i udruženjima u Republici Hrvatskoj koja okupljaju naše iseljenike, a to su Split, Rijeka, Pula i Umag, gdje je također predviđeno održavanje ove manifestacije”, rekao je Ivezić napominjući da taj program predstavlja sastavni dio ukupne programske aktivnosti Nacionalne zajednice i projekta Dani crnogorske kulture kojim se svake godine hrvatskoj javnosti predstavlja ono što se naziva kolokvijalna

crnogorska tradicija, ali i ono što je obilježje suvremene crnogorske kulture.

„Nadam se da ćemo realizirati i inicijativu koja je potaknuta u sklopu bilateralnog sporazuma između Republike Hrvatske i Crne Gore o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina i jedne i druge države da se u Hrvatskoj formira Crnogorski kulturni centar u sklopu koga bi se zaista na reprezentativan i kvalitetan način mogle predstaviti kulturne vrijednosti i sva dostignuća kulturnih zaposlenika, udruženja i institucija iz Crne Gore”, rekao je Ivezić.

Predstavljajući časopis Komunu, njegov direktor mr. Amer Ramusović rekao je da je kulturna baština Crne Gore kozmopolitska i da je to svekolika kulturna i historijska ostavština te države, zbog čega se s pravom kaže da je Crna Gora filmski studio i muzej pod vedrim nebom. On je ustvrdio također da pojedinac koji ne posjeduje kulturnu baštinu svog naroda, kao što posjeduje svoju kuću, ne može imati svoje identitetsko vlasništvo. Govoreći o časopisu na čijem se čelu nalazi od samog osnivanja 2011. godine, Ramusović je naglasio da je Komun@ periodična i neprofitna publikacija koja se kronološki i tematski kreće između nekad i sad, između prošlosti i sadašnjosti, uz apel i imperativ da se kulturna

Poklon Komune - Gusle i zahvalnice za Danila Ivezića i Nacionalnu zajednicu Crnogoraca Hrvatske

baština, duhovno naslijeđe i tradicija, spomenici kulture, umjetnička i zanatska djela sačuvaju za budućnost.

Dr. Anastazija Miranović, direktorica Uprave za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore, koja je i izdavač časopisa Starine Crne Gore, kao glavna i odgovorna urednica istaknula je da je to stručno-znanstveni časopis koji je izlazio petnaest godina u vremenskom intervalu od 1963. do 1978.

„Nakon 38 godina promovirali smo njegovo novo izdanje, podsjećajući na sadržaje prethodnih šest brojeva, 2016. godine, u godini obilježavanja i proslave dvaju velikih crnogorskih jubileja – tisućugodišnjice crnogorske državnosti i desetogodišnjice obnove njezine nezavisnosti, realizirajući reprinte dosadašnjih brojeva Starina Crne Gore i izdali smo novi, sedmi broj, u potpunosti posvećen nematerijalnim kulturnim dobrima Crne Gore”, istaknula je Miranović dodajući da su „Starine“ sadržajno donosile esenciju znanstvene i stručne misli o kulturnom naslijeđu CG, njegovu istraživanju, izučavanju i zaštiti, demografskom položaju, migracijama stanovništva, raznorodnim historijskim usudama i kulturološkim utjecajima i pridonijeli su činjeničnom oslanjanju na tisućugodišnju državotvornu prošlost, kulturno naslijeđe, što svjedoči i govori o kontinuiranom trajanju Crne Gore, a njezina repre-

zentativna kulturna dobra o civilizacijskom doprinosu čovječanstvu.

Ističući značaj ovih dvaju časopisa za identitet Crne Gore mr. Željko Rutović, direktor Direktorata za medije pri Ministarstvu kulture Crne Gore, koje značajno sudjeluje u sufinanciranju časopisa Komun@ kako bi opstao i imao dinamiku izlaženja, rekao je „da u opozitu spektakla medijske industrije i nestajanja informacija u korist svijeta reklama i suprotno pedagogiji moći koju nekritički uspostavljaju mediji, podjednako tradicionalni i novi, pojavljuje se ‘Komuna’ koja konceptualno i kulturološki njeguje dvije blistave riječi - baština i javno dobro“.

Na promociji i izložbi naslovnica bili su prisutni i predstavnici Veleposlanstva Crne Gore u Hrvatskoj, kao i Grada Zagreba, a na kraju toga kulturnog događaja u znak pažnje i zahvalnosti što je i Komun@ dobila priliku da se predstavi u Hrvatskoj njezin prvi čovjek, Amer Ramusović, uručio je Danilu Iveziću i Nacionalnoj zajednici Crnogoraca Hrvatske prigodan poklon (tradicionalni crnogorski instrument - gusle) koji će krasiti Crnogorski dom u Zagrebu i zahvalnice koje će krasiti njegove vitrine.

mnemagazin.me

Bošković s Grubišićem: Zadovoljstvo što su Crna Gora i Republika Hrvatska postale saveznice u sklopu Alijanse

Ministar obrane, mr. Predrag Bošković, primio je 4. rujna u posjet veleposlanika Republike Hrvatske u Crnoj Gori, Veselka Grubišića.

Sugovornici su istaknuli iznimno dobru suradnju dvije susjedne zemlje, u kojoj je od posebnog značaja suradnja na polju obrane. Bošković i Grubišić izrazili su zadovoljstvo što su Crna Gora i Republika Hrvatska u lipnju postale i saveznice u sklopu Alijanse.

Ministar i veleposlanik razmijenili su stajališta o aktualnim sigurnosnim pitanjima, uz suglasnost da je intenzivna i bliska međudržavna suradnja uvjet stabilnosti u regiji. Bilo je riječi i o suradnji u području obrane Crne Gore i Hrvatske, s posebnim osvrtom na najvažnije aktivnosti koje na tom polju slijede do kraja ove godine.

Bošković je zahvalio veleposlaniku Grubišiću na pomoći koju je Hrvatska pružila u gašenju nedavnih požara u Crnoj Gori, kao još jednoj potvrdi bliskosti i prijateljstva dviju država, ali i primjera solidarnosti zemalja, NATO članica. „Uvjerili smo se da biti član NATO-a podrazumijeva podršku zemalja

saveznica i partnera u trenutku kada je to najpotrebnije“, rekao je ministar Bošković.

Veleposlanik Grubišić naglasio je da će Hrvatska pružiti punu potporu kako bi Crna Gora i Vojska Crne Gore u što kraćem roku dostigle punu interoperabilnost u Alijansi. On je posebice važnom istaknuo odličnu suradnju ministarstava obrane dviju zemalja i zajedničku namjeru da se ona dodatno unaprijedi u sljedećoj godini.

www.mod.gov.me

Održan projekt „Plodovi života“ u organizaciji NVO Zajednica Hrvata i Prijatelja - Crna Gora

Projekt „Plodovi života“ održan je u organizaciji i realizaciji NVO Zajednica Hrvata i Prijatelja Crna Gora – Podgorica, uz pokroviteljstvo Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore.

Lijepo druženje ne pita ZAŠTO se događa, samo ga treba pokrenuti.

Projekt „PLODOVI ŽIVOTA“ pod pokroviteljstvom Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore je upravo to - pokretač druženja, pjesma sjećanja na stari kraj, na zeleno Zagorje, zlatnu Slavoniju, mirisnu Istru, ponosnu Zagoru i uvijek sunčanu Dalmaciju. A ima nas iz svakog kuta 'Lijepa Naše'.

Aktivnosti projekta prije svega su usmjerene prema našim članovima treće, „zlatne“ dobi, njihovom

uključivanja u aktivnosti zajednice, a nikako njihovom izdvajanju u ograničenu i ograđenu grupaciju.

Započeli smo projekt pričaonicom „Osmijeh i par gutljaja sjećanja“, 22. rujna, u prostorijama Društva. Nakon srdačne pozdravne riječi potpredsjednika Društva, gospodina Dinka Šimurine, večer se ispunila stihovima Tadijanovića i Njegoša. Stihove su govorili mladi članovi Društva. A što je trebalo nakon toga nego zapjevati. Pjesme Miše Kovača „Ostala si uvijek ista“ i „Izliči mi dušu pismom“ Vinke Coce djelovale su kao metafora cijelog događaja. Šibenske berekinade i Smojine funcutarije govorila je, koliko je mogla od smijeha, naša Šoltanka gđa Aljoša Camović.

Večer je izmiješala uloge, bili smo jedni drugima i domaćini i dragi, rado viđeni gosti. I, baš kao što svaki dragi gost ostavlja iza sebe trag u srcu domaćina, poklanjali smo svoja sjećanja obogaćujući i druge i sebe.

Druženje je nastavljeno 30. rujna izletom u Bar gdje nam je domaćin bio gospodin Vladimir Marvučić, predsjednik Hrvatskoga kulturnog društva 'Sveti Jeronim' u Baru, koji nas je uz šetnju starim Barom upoznao s bogatom poviješću ovoga grada. Ako želite upoznati grad, neka vam vodič bude

netko tko je toliko zaljubljen u svoj grad kao što je gospodin Vladimir u Bar!

Upravo na dan sv. Jeronima, crkvenog naučitelja, nad zatravnjenim ostacima crkve sv. Jeronima izmolili smo Pokoj vječni za duše mučenika koji su ubijeni 1571., 1588. i 1649. u turskim osvetničkim pohodima, a među njima je i najpoznatiji barski nadbiskup Ivan Bruno, sudionik Tridentskog sabora, prijatelj svetoga Karla Boromejskoga.

Izletu smo dali još jednu krasnu dimenziju završavajući ga druženjem s članovima barskoga Hrvatskoga kulturnog društva 'Sveti Jeronim'.

NVO Zajednica Hrvata i Prijatelja - Crna Gora

31. 8. 2017. Nastavak aktivnosti na postavljanju spomen-obilježja sv. Leopoldu

U očekivanju dolaska tijela svetoga Leopolda u rodni grad, uputili smo dopis čelnicima Općine Herceg Novi zahvaljujući im što je prepoznala dobrobit inicijative Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore o postavljanju spomen-obilježja svetome Leopoldu Bogdanu Mandiću.

Da bi se izbjegla polemika oko kuće u kojoj se 1866. godine rodio svetac, inicijativom Novske liste, vlast je donijela pametno rješenje da se spomen-obilježje postavi u Parku nezavisnosti, koji će novousvojenom odlukom lokalnog Parlamenta ubuduće nositi naziv Park svetoga Leopolda Bogdana Mandića, a tekst će glasiti:

„U ovome gradu rodio se svetac Katoličke crkve Leopold Bogdan Mandić - kapucin
1866. – 1942.

Ploču postavlja Opština Herceg Novi
2017. godine.“

1. 9. 2017. Skupština Kotora usvojila odluku o dodjeli prostora

Skupština Općine Kotor usvojila je prijedlog Direkcije za uređenje i izgradnju Kotora da se Hrvatskome građanskom društvu

Crne Gore dodijeli na korištenje poslovna prostorija u Starome gradu u prizemlju zgrade br. 351, površine 53 m², bez naknade.

7. 9. 2017. Miro Marušić preuzeo vođenje sajta

Na osnovi zahtjeva Dijane Milošević da se pronađe nova osoba koja će uređivati internetsku stranicu Društva, odlučili smo se pregovarati s Mirom Marušićem i nakon postignutog dogovora Marušić je preuzeo daljnje vođenje sajta.

8. 9. 2017. Sastanak Uređivačkog odbora u novim prostorijama

Članovi Uređivačkog odbora časopisa Hrvatskoga glasnika nisu krili zadovoljstvo što su se prvi put sastali u novim prostorijama u Starome gradu. Analizirajući prethodni broj urednica je prenijela članovima pozitivne reakcije i lijepe dojmove mnogih čitatelja časopisa, koji ih je zadovoljio izborom tema i kvalitetom tiska.

Za novi broj dogovoreno je da se prilozi dostave do 1. listopada zbog aktualnih događaja do kraja mjeseca rujna. Udarna tema trebala bi biti dolazak tijela svetoga Leopolda Mandića u Herceg Novi.

14. 9. 2017.
**Svečanost u Parku nezavisnosti
u Herceg Novom**

Delegacija HGD CG u sastavu: Sanja Crnić, predsjednica Povjerenstva, Vicko Martić i Fran Ercegović, članovi, bila je prisutna svečanom činu preinake naziva Parka nezavisnosti u Park svetoga Leopolda. Predstavnici HGD CG: Tripo Schubert i Sanja Crnić, bili su u sastavu uzvanika na misnom slavlju.

16. 9. 2017.
**Delegacija HGD CG
na misnom slavlju**

Drugog dan od dolaska velikoga katoličkog sveca Leopolda Bogdana Mandića u svoj rodni grad Herceg Novi u 10 sati započelo je svečano euharistijsko slavlje, koje je vodio mons. dr. Marin Barišić, splitsko-makarski nadbiskup i metropolit.

Uz mnogobrojne vjernike, svećenike Kotorske biskupije i goste, euharistijskom slavlju nazočila je i delegacija HGD CG u sastavu: Tripo Schubert, Sanja Crnić,

predsjednica Povjerenstva za Herceg Novi s članovima Franom Ercegovićem i Vinkom Martićem.

20. 9. 2017.
**Posjet gradonačelnika
Dubrovnika**

Nakon prijema kod gradonačelnika Kotora i obilaska katedrale-bazilike sv. Tripuna, gradonačelnik Dubrovnika Mato Franković je sa suradnicima: Zrinkom Raguš, pročelnicom Odjela za europske fondove i međunarodnu suradnju, Markom Miljanićem, pročelnikom Odjela za komunalne djelatnosti i mjesnu samoupravu, Filipom Žaje, savjetnikom za turizam i Anom Rajčević, glasnogovornicom, a u pratnji domaćina Vladimira Jokića, gradonačelnika Kotora, u srijedu 20. rujna posjetio Hrvatsko građansko društvo Crne Gore u novim prostorijama u Starome gradu na Pijaci od Muzeja.

Delegaciju je primio Marijo Brguljan, predsjednik, sa suradnicima: Tripom Schubertom, savjetnikom Upravnog odbora i Tijanom Petrović, urednicom časopisa Hrvatskoga glasnika.

Razgovorima su prisustvovala i Marija Mihaliček, predsjednica Ogranka Matice hrvatske, Zrinka Velić, predsjednica HKU

„Tomislav“ i Ljilja Velić, predsjednica Odjela Hrvatske građanske inicijative.

Brguljan je iskoristio prisutnost gradonačelnika Jokića te mu zahvalio za rješenje prostora za rad Društva.

Gradonačelnik Franković afirmativno je govorio o doprinosu HGD CG na uspostavljanju dobrosusjedskih odnosa Kotora i Dubrovnika i obećao financijsku potporu za realizaciju planiranih aktivnosti, posebno u domeni izdavačke djelatnosti.

Na kraju, gradonačelnik Jokić izrazio je zadovoljstvo što je pridonio rješenju uvjeta za rad Društva, smatrajući to normalnim. „HGD CG je to zaslužilo, promovirajući i prezentirajući kulturnu baštinu Kotora i dajući veliki doprinos u uspostavljanju suradnje s gradovima i županijama Hrvatske“, rekao je Jokić.

Posjet je pratila ekipa Hrvatske televizije i urednik Radija Dubrovnik.

Predstavnici hrvatske nacionalne manjine na svečanoj svetoj misi u novoj katedrali sv. Petra u Baru

Svečanom svetom misom, služenom na tri jezika – hrvatskom, albanskom i latinskom, 3. rujna posvećena je nova katedrala sv. Petra na Topolici u Baru.

Prva svečana sveta misa održana je uz prisutnost mnogobrojnih vjernika različitih vjeroispovijedi, što dokazuje njihovo jedinstvo i suživot.

Među mnogobrojnim izaslanicima iz Vatikana, mnogobrojnim nadbiskupima i biskupima iz regije, kao i svećenicima, nazočili su i predstavnici hrvatske nacionalne manjine u Crnoj Gori: ministrica u Vladi Crne Gore Marija Vučinović, poslanik HGI-ja u Skupštini Crne Gore Adrijan Vuksanović, kao i predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Zvonimir Deković.

U Zadarskoj županiji prezentirana glagoljica na tlu Boke kotorske

Na osmom po redu Saboru glagoljaša, koji je sredinom rujna održan u Svetome Filipu i Jakovu, profesorica Ljubica Štambuk je, kao predstavnica Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, održala prezentaciju o glagoljici na području Boke kotorske pod nazivom „Tragovi glagoljice u Boki kotorskoj“.

U uvodnom obraćanju prof. Štambuk pozdravila je skup u ime Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, odnosno predsjednika Dekovića, te rekla nekoliko riječi o djelatnosti HNV-a i nastojanju da se razvija dobra suradnja između institucija Crne Gore i Republike Hrvatske, čemu svakako pridonosi i sudjelovanje na Saboru glagoljaša.

Ovom prilikom profesorica Štambuk održala je vrlo uspješno predavanje o glagoljici na tlu Boke kotorske, koje je već bilo upriličeno u Rijeci i u Donjoj Lastvi, a koje je naišlo na lijep prijam, veliko zanimanje i odjek i na ovom saboru glagoljaša u Svetome Filipu i Jakovu. Tijekom predavanja profesorica Štambuk apostrofirala je don Nika Lukovića i biskupa Frana Ucellinija kao velike zagovornike proučavanja glagoljice na tlu Boke.

Organizatorima Sabora gospođa Štambuk je u ime HNV-a uručila Zbornik radova okruglog stola održanog u lipnju 2016. u Kotoru o biskupu Pavlu Butorcu, naglasivši da je HNV nakladnik ovog zbornika i organizator okruglog stola. Tom je prilikom, u znak zahvale na sudjelovanju na 8. saboru glagoljaša, profesorici Štambuk i HNV-u uručen prigodni dar – knjiga fra Šimuna Šite Čorića: „100 najznačajnijih Hrvata i Hrvata“. Dar je, možemo slobodno reći, i više nego pogođen jer su među zna-

čajnim Hrvatima koje knjiga obrađuje i oni iz Boke kotorske: pop Dukljanin, Nikola Modruški, papa Siksto V., sv. Leopold Bogdan Mandić, a još su neki svojim životom i djelovanjem bili vezani uz Boku, a neki i šire, uz Crnu Goru.

Predavanje profesorice Štambuk o glagoljici na tlu Boke kotorske nazočnici su sa zanimanjem pratili, a bilo je i pitanja nakon prezentacije. Mnogi su joj nakon predavanja pristupili, izrazili svoje zadovoljstvo i predavanjem i uvrštavanjem tematike iz područja Boke na ovako značajan skup. Naglasili su također da bi voljeli da se o Boki što više čuje u Hrvatskoj. Značajan broj sudionika izrazio je želju da posjete Boku, bilo oni koji u njoj nikada ranije nisu bili, bilo oni koji bi je željeli ponovno posjetiti.

Predstavnici Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje posjetili HNV

Predstavnici Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu posjetili su 8. rujna HNV, gdje su ih primili predsjednik Vijeća Zvonimir Deković, kao i ministrica u Vladi Crne Gore i predsjednica Hrvatske građanske inicijative Marija Vučinović.

Izaslanstvo je bilo u sastavu: predsjednik Instituta dr. sc. Željko Jozić, dr. sc. Milica Mihaljević, kao i dr. sc. Lana Hudeček. Sastanku su nazočile i profesorica hrvatske nastave u Crnoj Gori Brankica Vrbat, prof. dr. sc. Van-

da Babić sa Sveučilišta u Zadru, kao i Sanja Matić, profesorica pedagogije. Izaslanstvo je u sklopu svog boravka u Crnoj Gori posjetilo i Fakultet za crnogorski jezik i književnost, kao i Institut za crnogorski jezik i književnost na Cetinju.

Gosti su domaćinima darovali izdanja iz stručne literature. Ovo je još jedan dokaz čvrstih veza predstavnika hrvatske nacionalne manjine u Crnoj Gori s institucijama u matičnoj državi Hrvatskoj.

Dražen Lučić posjetio Hrvatsko nacionalno vijeće

Predsjednik Vijeća Hrvatske regulatorne agencije za mrežne djelatnosti – HAKOM-a dr. sc. Dražen Lučić posjetio je Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore u Donjoj Lastvi, gdje se susreo s predsjednikom Vijeća Zvonimirom Dekovićem.

„Mi imamo tradicionalno jako dobre odnose s crnogorskim regulatornim tijelom i oni svake godine organiziraju jednu međunarodnu konferenciju, koja je jako dobro posjećena, pa smo ove godine i mi dobili poziv i ja sam

došao kao predstavnik HAKOM-a“, rekao je o povodu dolaska u Crnu Goru gospodin Lučić.

S radom hrvatske nacionalne zajednice, kako je rekao, do sada nije bio baš upoznat. „U Hrvatskoj se jako malo znalo o tome. Međutim, ja sam imao sreću upoznati gospodina Dekovića i poslanika Vuksanovića kada su bili u posjetu Zagrebu i tada sam nešto naučio, nešto novo saznao i to me potaknulo da se javim i da osobno vidim kako to izgleda ovdje“, istaknuo je dr. sc. Dražen Lučić, kojemu ovo nije prvi posjet Boki kotorskoj.

Posjet pročelnika Upravnog odjela za more i turizam HNV-u

Pročelnik Upravnog odjela za more i turizam iz Zadarske županije Krešimir Laštro posjetio je 26. rujna prostorije HNV-a gdje ga je predsjednik Zvonimir Deković upoznao s radom Vijeća, kao i s aktivnostima hrvatske nacionalne manjine u Crnoj Gori.

Ovo je njihov prvi susret, a povod dolaska gospodina Laštra sa suradnicima iz Hrvatske je proslava Dana obale, koji je dan ranije održan u organizaciji JP Morsko dobro.

„Nedavno je u Zadru bila početna konferencija projekta financiranog iz prekogranične suradnje, čiji je nositelj Zadarska županija, a uključena je i Općina Tivat. Radi se o korištenju sredstava za rekonstrukciju javne rasvjete i nova javna rasvjeta bit će energetski učinkovita. Dok bude taj projekt trajao, ja se nadam da će još predstavnika iz Zadarske županije doći u Tivat“, istaknuo je gospodin Laštro.

Održana večer poezije Stijepa Mijovića Kočana u Donjoj Lastvi

Poezija hrvatskog pjesnika Stijepa Mijovića Kočana predstavljena je 30. rujna u Knjižnici „Ljudevit Gaj“ u Donjoj Lastvi. Posjetitelji su imali priliku poslušati pjesme iz zbirke „Sedmoglasje“, kao i Bokeljski ciklus iz najnovije zbirke poezije „Čim umreš, rodit ćeš se“. Na početku večeri nazočne je pozdravio predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, Zvonimir Deković.

„Ja nisam stilski cjelovit. Drugim riječima, mijenjao sam načine pisanja, od Lorkijanskog početka do narativnog kazivanja, koje je ritamska proza; bitan je ritam, a nema stihova. Između toga je razdoblje pisanja soneta, balada, dakle vezane forme. Imam sve što je u poeziji inače zastupljeno, od slobodnog do vezanog stiha, od malih, lirskih sličica do poema“, objasnio je Kočan naziv zbirke „Sedmoglasje“. Pjesnikova supruga Mirjana Smažil Pejaković Kočan o svakom glasu pročitala je nekoliko rečenica, a pjesnik je taj glas predstavio svojim pjesmama. Od tih sedam glasova, jedino je šesti satirički. Kako pjesnik objašnjava, prvih šest su zamišljeni da se čitaju u intimi, dok su satirički stihovi pogodni za komunikaciju kad je prisutno više ljudi.

O zbirci „Čim umreš rodit ćeš se“ pjesnik je rekao da, između ostalog, nju čine i kratke priče o Boki: „To je zbir-

ka moje korespondencije s Bogom. To nije religiozna knjiga; to je knjiga promišljanja. Nisu stihovi, nego su kratke proze. U ovoj knjizi ima i jedan ciklus o Boki.“

Večeri poezije su, uz ostale, nazočili: veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori Veselko Grubišić; konzul RH u Kotoru Hrvoje Vuković; ministrica u Vladi Crne Gore Marija Vučinović; književnik Miraš Martinović.

Posjet konzulice Vrdoljak HNV-u

Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore posjetili su 14. rujna gospodin Hrvoje Vuković, konzul Republike Hrvatske u Kotoru i gospođa Đurđica Vrdoljak, konzulica prvog reda, koja će se sljedeće četiri godine svojim radom zalagati za što bolji položaj Hrvata u Crnoj Gori.

Zvonimir Deković, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća, predstavio je gospođi Vrdoljak rad Vijeća, kao i zalaganja hrvatske nacionalne manjine u Crnoj Gori. Konzulica Vrdoljak također je upoznata s dosadašnjim radom na obnovi Doma kulture „Josip Marković“, koji je sada mjesto mnogobrojnih kulturnih događaja u organizaciji hrvatske zajednice u Crnoj Gori.

Dosadašnji rad konzulice Vrdoljak povezan je s Hrvatima izvan domovine te će njezina upućenost u probleme s kojima se Hrvati kao manjina susreću zasigurno pridonijeti rješavanju istih.

Gospođa Vrdoljak posjetila je i Dux radio, koji se trudi raditi na očuvanju kulturnih, jezičnih i drugih specifičnosti koje karakteriziraju hrvatsku nacionalnu skupinu na ovim prostorima.

Gospodin Deković izvijestio je konzulicu Vrdoljak i o budućim kulturnim projektima uz nadu u njihovu potpunu realizaciju i zajedničku suradnju.

Miroslav Miro Montani

(Split, 1904. - Zagreb, 1973.)

zaslužni istraživač povijesne i kulturne
baštine Perasta

Piše:

Marija Mihaliček

Miroslav Montani rođen je u Splitu 21. rujna 1904. godine, od majke Korčulanke Kate Kondenar i Peraštanina Vicka Montanija. Diplomirao je 1930. na Pravnome fakultetu u Zagrebu i neko vrijeme radio u pravničkoj struci. Bio je oženjen s prof. Klarom Kassovicz.

Afinitet prema umjetnosti pokazao je prvo u amaterskom bavljenju kiparstvom. Jedno vrijeme učio je kod kipara Iva Kerdića i radio u istom ateljeu s Gabrielom Stupicom. Svoje kiparske radove izlagao je na IV. izložbi hrvatskih umjetnika 1948. godine i drugim izložbama. Među nekoliko Montanijevih sačuvanih skulptura je i njegov vrlo dobar autoportret.

Usporedno s bavljenjem kiparstvom završava studij Povijesti umjetnosti na Filozofskome fakultetu u Zagrebu i zapošljava se 1947. kao kustos Gliptoteke* u Zagrebu.

* Gliptoteka (grc. glyptos - izdubljen i theke - spremnica; u izvornom značenju zbirka gema, a u proširenom značenju muzej skulpture)

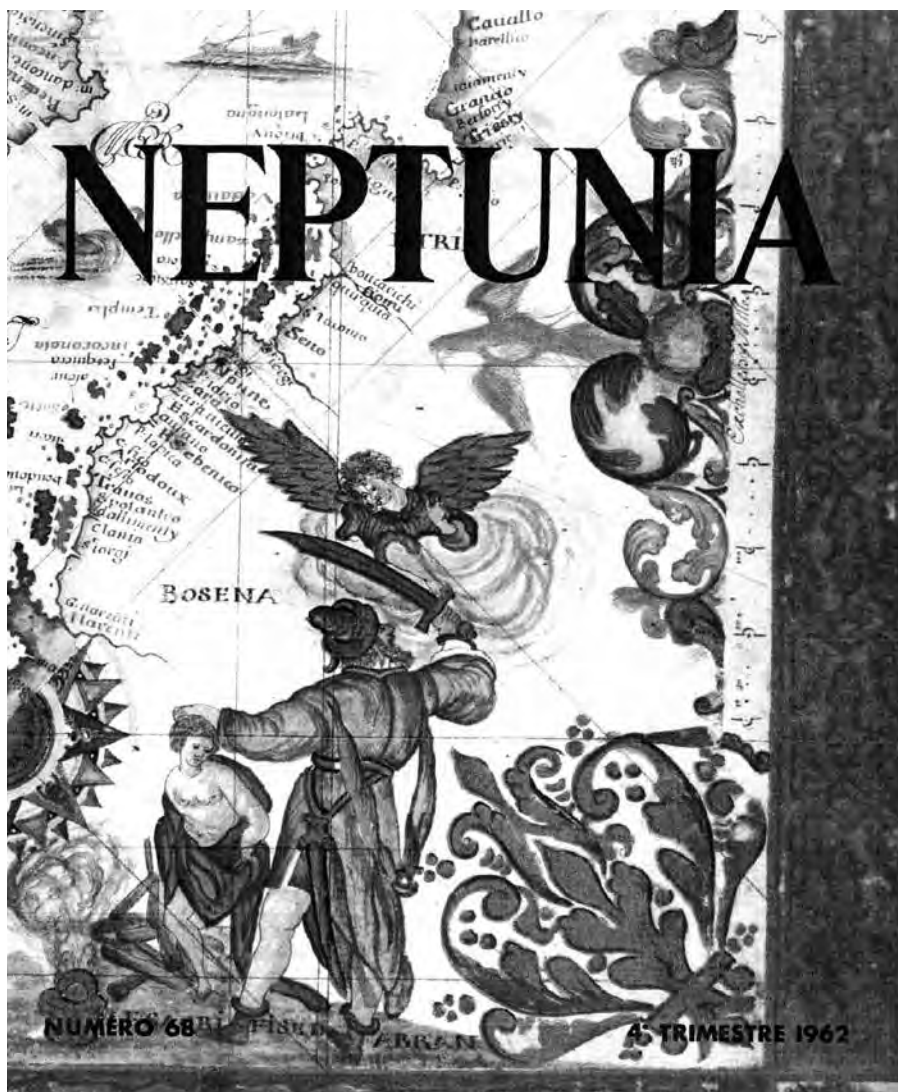
Montani je nesumnjivo zadužio Perast i Boku svojom privrženošću njegovoj pomorskoj kulturnoj baštini koju je kao stručnjak i erudit pretočio u niz vrijednih priloga, objavljenih u stručnim časopisima.

Na mjesto ravnatelja Gliptoteke izabran je 1952. i ovom kulturnom ustanovom rukovodi do smrti 10. ožujka 1973. godine.

Gliptoteku je osnovao 1937. godine poznati muzeolog i kolekcionar prof. dr. Antun Bauer s ciljem prezentiranja gipsanih odljeva arhitektonske plastike nepokretnih spomenika hrvatske kulturne baštine. Prostor u kome je smještena zagrebačka Gliptoteka ujedno je i jedan od najranijih i avangardnih primjera prenamjene industrijskoga graditeljskog naslijeđa. Graditeljski kompleks tvornice prenamijenjen je u muzejski prostor. Ovaj industrijski kompleks koji je nastajao od 1869. do 1940. godine, a sastoji od nekoliko

građevina, desetljećima je sačinjavao i uobličavan u reprezentativni muzej, uz primjenu svih konzervatorskih uvjeta i očuvanje izvornosti industrijske arhitekture. Čitav kompleks je oplemenjen hortikulturom, a od 2000. godine uređen je Park skulptura gdje se na otvorenom izlažu reprezentativna kiparska djela.

Gliptoteka je od 1950. godine sastavni dio JAZU-a (Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti), danas HAZU-a. Miroslav Montani ima velike zasluge u više od dva desetljeća za razvoj i afirmaciju ove kulturne institucije, specijaliziranoga umjetničkog muzeja, gdje se čuva i izlaže najveća zbirka originalnih djela kiparstva XIX. i XX. stoljeća i gipsanih odljeva.

Francuski časopis NEPTUNIA u kojemu je Montani objavio priloge iz pomorke prošlosti Perasta

Za vrijeme dva desetljeća rukovođenja ovom, u tadašnjoj Jugoslaviji jedinom tako specijaliziranom muzejskom ustanovom, Miroslav Montani pridonio je unapređenju muzejske službe, proširenju i adaptaciji i prenamjeni graditeljskog kompleksa, a posebno velikih projekata kojima se putem izložbi u prostoru Gliptoteke afirmirala umjetnost kiparstva raznih epoha i znanstveno valorizirala imena poznatih umjetnika.

Montani je bio autor izložbi posvećenih poznatim hrvatskim skulptorima: 1958. godine priredio je Retrospektivnu izložbu **Iva Kerdića** (1881. - 1953.), kod koga je i sam

učio, a godinu dana kasnije, u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu priredio je Retrospektivu **Roberta Frangeša Mihanovića**.

Zanimanje i afinitet prema umjetnosti skulpture potvrđuje se u njegovome muzeološkome radu: obradi muzealija, autorstvo izložbi i pisanje tekstova kataloga i drugih izdanja matične kuće. Montani piše tekst o *Antičkoj skulpturi*, 1958. godine, uvodni tekst koji prati izložbu *Skulptura i arhitektonska ornamentika Hrvatske i Dalmacije od IX. do XV. stoljeća*, 1960. godine u sklopu obilježavanja velikog jubileja 100. godišnjice JAZU-a.

Svakako je kruna Montanijeva stručnog i istraživačkog rada vezana za ime najpoznatijeg arhitekta i kipara kasne gotike i rane renesanse **Jurja Dalmatinca**. Nekoliko godina trajale su pripreme za antologijsku izložbu *Juraj Dalmatinac i njegov krug*, 1967., koja je uključivala terenski rad u Šibeniku i drugim dalmatinskim gradovima u kojima je ovaj veliki umjetnik radio.

U domeni slikarstva posebno treba spomenuti njegovo autorstvo retrospektivne izložbe poznatoga splitskog slikara **Emanuela Vidovića**, 1952. godine, te tekstualne priloge o **Vjekoslavu Paraču** i **Vlahu Bukvcu**.

Neumorni istraživač, Miroslav Montani nalazio je poticaje i izazove u mnogim povijesno-umjetničkim temama, a svestranost zanimanja pokazao je u dragocjenim izvještajima o kulturnoj i povijesnoj baštini Senja, Korčule, Orebića, Dubrovnika i Perasta publikovanim u Ljetopisima JAZU-a, 1955. i 1958. godine.

Sve navedeno nas uvjerava u Montanijev plodan i respektabilan istraživački i znanstveni angažman, a retrospektive stvaralaštva velikanima hrvatske moderne, ostvarene 50-ih i 60-ih XX. stoljeća u Zagrebu, pripadaju značajnim kulturnim događajima u cijeloj tadašnjoj jugoslavenskoj umjetničkoj sceni.

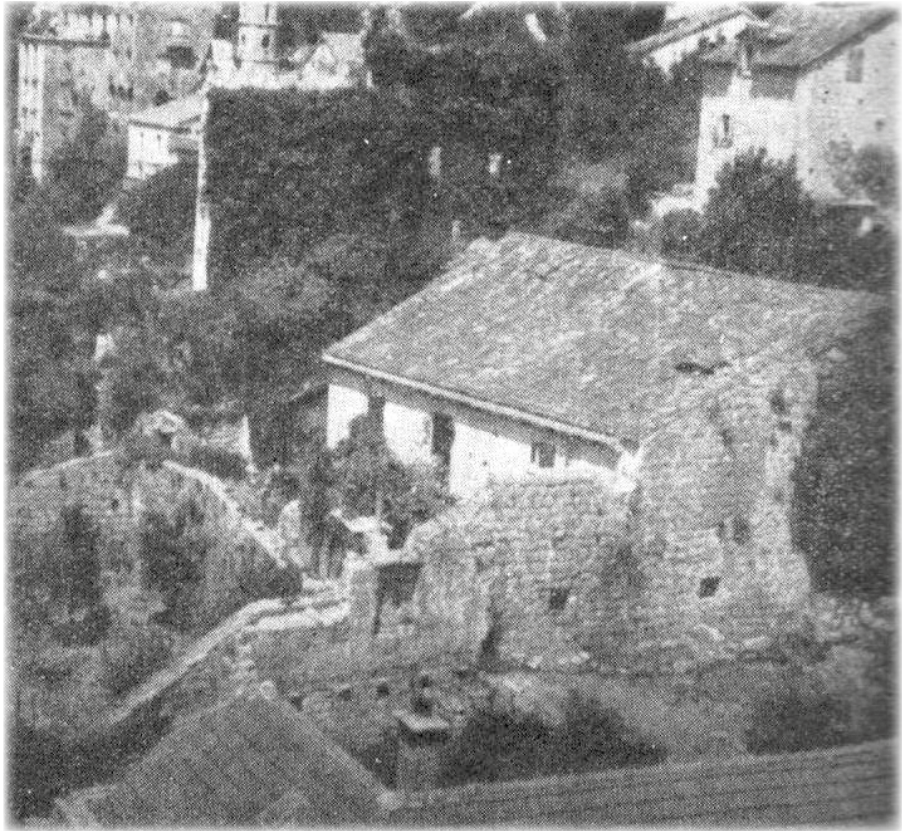
Djelovanje Miroslava Montanija je kompleksno i ujedinjuje: umjetnika-kipara, povjesničara umjetnosti koji se bavio velikim temama i značajnim autorima hrvatske likovne umjetnosti, muzeologa i konzervatora te rukovoditelja važene kulturne institucije.

Međutim, ono što je neposredno potaknulo naše zanimanje za ličnost Mira Montanija je njegov doprinos poznavanju i valorizaciji kulturnog naslijeđa Perasta. Miro Montani rado

je provodio odmore u Perastu, u kući koju je 1936. godine naslijedio poslije smrti tetke Emilije Montani. Ova kamena jednokatnica pripada velikome graditeljskom kompleksu u centru Perasta, koji je pripadao poznatoj pomorskoj obitelji Marković-Martinović. Prema tradiciji, to je bila i rodna kuća baroknoga slikara Tripa Kokolje pa je 1961. godine dobila status spomenika kulture.

U Perastu su živjeli njegovi preci pa ga je Montani doživljavao i kao svoj zavičaj, čiju je kulturnu povijest poštovao i izučavao. Rezultati njegove posvećenosti istraživanju kulturne baštine Perasta su veliki i znanstveno značajni. Zato Miroslavu Montaniju pripada mjesto među istraživačima kulturne baštine Boke kotorske. On generacijski pripada plejadi poznatih istraživača bokeljske prošlosti: don Niku Lukoviću, don Graciji Brajkoviću, Ignju Zlokoviću, Slavku Mijuškoviću... Sa svima je i surađivao i prijateljevao, posebice s nešto mlađim Milošem Miloševićem. Ova imena su nezaobilazna u historijografiji Boke, a činjenica da su živjeli i radili u Boki učinila ih je poznatima široj javnosti, što se ne može reći i za Miroslava Montanija.

Perast iz vremena kada ga je pohodio Miro Montani imao je drukčije lice, ugođaj i atmosferu od onoga koji ima danas. Bilo je to vrijeme kada su Perastom dominirale ruševne palače i kamene kuće, a ako su se popravljale, onda je to bilo s puno poštovanja autentičnosti. Kuća Montanijevih sve do 90-ih prošlog stoljeća (kada su pokidane posljednje veze ove obitelji s Perastom) bila je primjer čuvanja izvornosti. Zar je moglo biti drukčije? Za čovjeka koji je živio umjetnost, njegovao tradiciju i poštovao naslijeđe bilo je normalno da svaki kamen i svaka greda, prozor i

Kokoljina rodna kuća, fotografija iz 50-tih godina XX. stoljeća

puškarnica ostane tamo gdje ih je stari graditelj postavio. Montani 1956. svjedoči: „Kuća Tripa Kokolje, koja je u posjedu obitelji Montaldi-Montani, nalazi se u starom dijelu Perasta u liniji biskupije Zmajevića, a u blizini kule Martinovića u staroj Veljoj ulici. Zadržala je svoj stari izgled iz Kokoljina doba, s nekim manjim preinakama u unutrašnjosti stepeništa. Frontalno je ograđena zidom, ima svoje puškarnice i ugrađen bunar, a krov joj je zidan na jednu vodu.“

Rodna kuća Tripa Kokolje upisana je u Registar nepokretnih spomenika kulture 1961. godine.

Montani je nesumnjivo zadužio Perast i Boku svojom privrženošću njegovoj pomorskoj kulturnoj baštini koju je kao stručnjak i erudit pretočio u niz vrijednih priloga, objavljenih u stručnim časopisima tiskanim u Splitu, ljetopisima

i zbornicima JAZU-a, u Zagrebu, Zborniku historijskog instituta u Zadru, francuskome pomorskom časopisu „Neptunia“, Godišnjaku Pomorskoga muzeja u Kotoru, monografiji „12 vjekova Bokeljske mornarice“.

Pisao je o Kokolji i njegovom slikarstvu u crkvi Gospe od Škrpjela, o Rossiju restauratoru Kokoljih slika, iz njegovog pera je izvanredni sintetski prikaz: povijesnih prilika, istaknutih ličnosti i barokne arhitekture i slikarstva, ex vota i epigrafskih spomenika pod naslovom „U sjenci zbivanja zlatne epohe Perasta“. Ostavio je dragocjena svjedočanstva o portretima Peraštana i marino slikarstvu: peraškim jedrenjacima i pomorskim bitkama. Montani u likovnu pomorsku tematiku uvodi izraz *portret broda* da istakne višeznačnu dimenziju: povijesnu, ekonomsku, kulturološku ovih likovnih prikaza.

Montani, svibanj 1960.

Ipak, u Montanijevoj bibliografiji je najkompletnija i do danas neprevladana studija o otoku pred Perastom objavljena 1963. godine pod nazivom „Uz kamene spomenike sv. Đorđa“. Sadrži točan plan i raspored svih grobnica poznatih peraških plemićkih i pomorskih obitelji koje se nalaze u unutrašnjosti crkve na otoku pred Perastom, s deskripcijom, identifikacijom, čitanjem epigrafskih zapisa i tumačenjima heraldike.

Svi Montanijevi tekstovi o Perastu su važna svjedočanstva o kulturnoj baštini, napisani na temelju arhivskih podataka i starije literature, ali posebno treba naglasiti najviše osobnim saznanjima do kojih je došao u neposrednom kontaktu sa spomenicima u terenskom istraživanju. Montanijevi tekstovi sadrže kataloške podatke, opise, tumačenja i ocjene estetskih, umjetničkih i povijesnih komponenti. Ovi stručni tekstovi posjeduju prepoznatljivu akribiju i jasnoću izrečenog, što ih čini štivom zanimljivim ne

samo za one koji se bave kulturnim naslijeđem, već i za sve koji ga žele bolje upoznati.

On zapisuje detalje načina i toka terenskih nalaza, unoseći osobnu notu povezanosti i privrženosti Perastu i ljudima koji su mu pomagali. A veliku asistenciju trebao je imati prilikom rada na čitanju zapisa u kamenu na gornjim zonama fasada palača, crkava, zvonika.

Posebno je zahtjevan bio rad uzimanja gipsanih odljeva zavjetnih pločica u crkvi Gospe od Škrpjela, 60-ih godina XX. stoljeća. Tom prilikom u radu na skelama pomagali su mu Peraštani i sin Đorđe. Nosioc ovog projekta bio je Odjel za likovnu umjetnost JAZU-a, čiji je Montani bio član. Odabrao je četrde-

setak karakterističnih srebrnih ex vota, čije se kopije čuvaju u fundusu Gliptoteke, kao posebna zbirka.

Miroslav Montani bio je i sudionik još nekoliko pothvata koji su tada „budili“ drevni grad Perast. Godine 1957. bio je jedan od inicijatora utemeljenja Društva prijatelja grada Perasta i postavljanja spomen-obilježja trojici peraških istaknutih ličnosti: Matiji Zmajeviću, Tripu Kokolji i Marku Martinoviću, koje je uradio poznati kipar Vanja Radauš.

Koliko je bio cijenjen u ondašnjim znanstvenim krugovima saznajemo iz riječi Ignja Zlokočića kada je do njegovih kolega i prijatelja u Kotoru stigla tužna vijest o smrti prof. Miroslava Montanija: „Smatramo da ćemo se bar u nekoliko odužiti uspomeni Mira Montana kada pomenemo koliko je uradio za Boku - njegov voljeni zavičaj - i njeno kulturno-istorijsko nasljeđe koje nam je došlo preko pomorstva...“

Miroslav Montani nas je mnogo pomogao u decenijama kada je njegova pomoć bila najpotrebnija, tj. kada smo podizali i stvarali naše muzejske ustanove i kulturno-umjetničke zbirke.“

Ipak, djelo Miroslava Montanija nije zaslužno vrednovano i to ne samo kad je u pitanju njegovo sudjelovanje u kulturnoj i

M.Montani, autportret

Vanja Radaus, Panopticum croaticum iz Gliptoteke

pomorskoj historijografiji Boke kotorske, nego i u ukupnome doprinosu povijesti umjetnosti. Jer kako objasniti da je njegovo ime izostalo u likovnim enciklopedijama i leksikonima, a bibliografija njegovih radova do danas nije kompletirana.

Ovaj prilog priredila sam sa željom da čitatelje *Hrvatskoga glasnika* podsjetim, a većini njih otkrijem zaboravljeno ime Miroslava Montanija. Detaljnije istraživanje o njegovom sudjelovanju u čuvanju i promociji kulturnog naslijeđa Perasta i Boke kotorske uz kompletiranu bibliografiju radova bit će naknadno objavljeno.

Zahvalnost za pruženu potporu i pomoć u pisanju ovog priloga, kao i u potpunom istraživanju posvećenom Miroslavu Montaniju, dugujem gospođi Iris Montani iz Zagreba i Magdaleni Getaldić, višoj dokumentaristici Gliptoteke HAZU-a.

*KOTORSKI MUZIČKI „FAGOT“
– OD PROŠLOSTI DO SADAŠNJOSTI! (6)*

Nikola Gregović

„Jedna od najljepših i najvažnijih stvari u čovjekovom životu jeste prijateljstvo“, tako je govorio profesor muzike, skladatelj, osnivač i voditelj klapa, zborova i instrumentalnih sastava, obrađivač i skupljač etnomuzikološkog blaga, veliki entuzijast i pokretač muzičkog života u Kotoru, Risnu i Nikšiću - Nikola Gregović.

Piše:
Marina Dulović, prof.

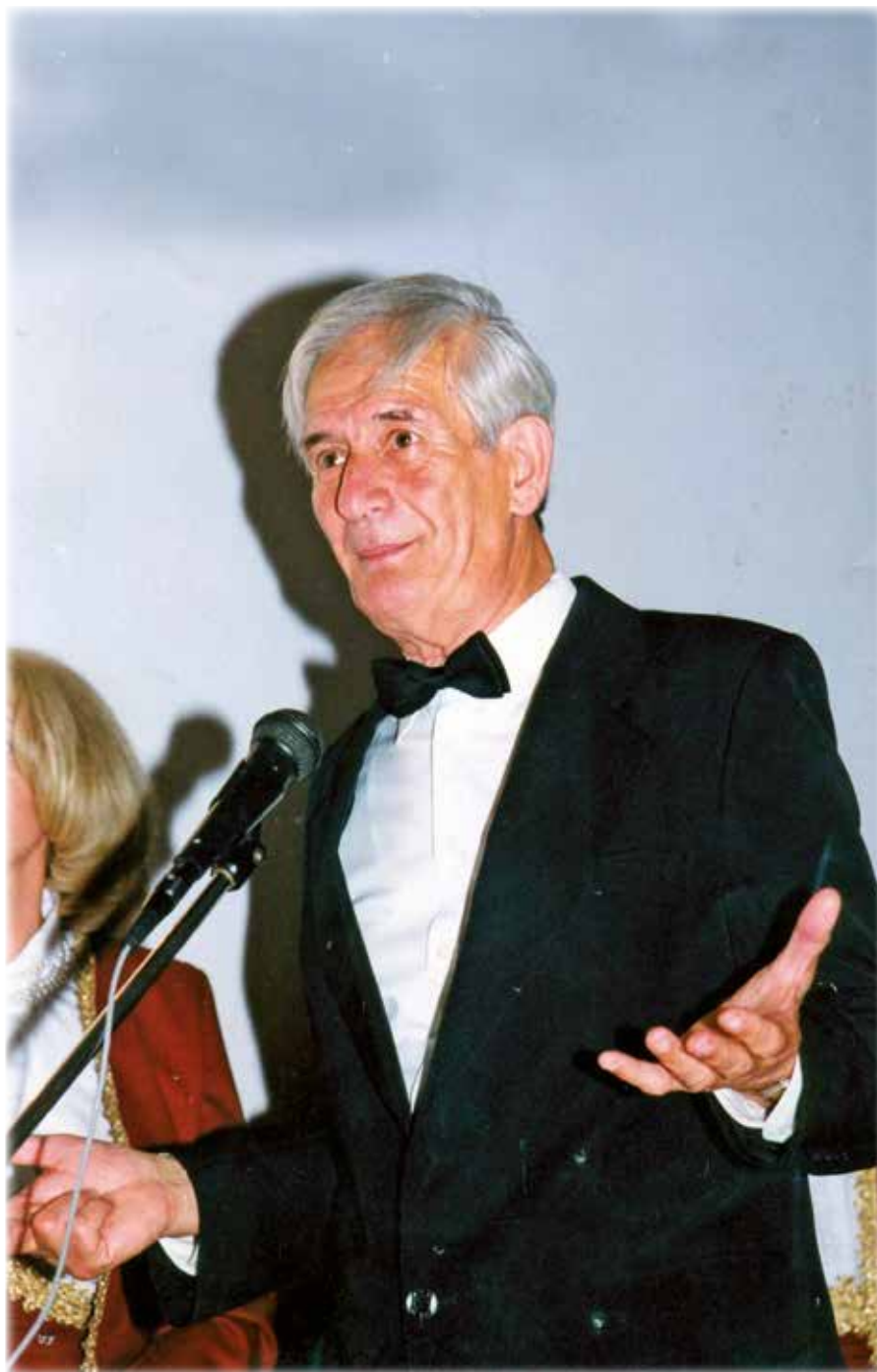
*„Za svaku ulicu
Pjacu i portun,
Ljubav nama živi
U srcu.“*

Refren pjesme „Želja“ za koju je tekst napisala Gracijela Čulić, a muziku Nikola Gregović „Jedna od najljepših i najvažnijih stvari u čovjekovom životu jeste prijateljstvo“, tako je

govorio profesor muzike, skladatelj, osnivač i voditelj klapa, zborova i instrumentalnih sastava, obrađivač i skupljač etnomuzikološkog blaga, veliki entuzijast i pokretač muzičkog života u Kotoru, Risnu i Nikšiću - Nikola Gregović.

Kako ga je muzika uvijek privlačila i odredila njegov životni put i pravac, Nikola Gregović je nakon završene Učiteljske škole u Nikšiću upisao i Muzičku školu na Cetinju. Rano je počeo s pedagoškom praksom u osnovnim školama u Risnu i Nikšiću, a paralelno je studirao na Muzičkoj akademiji u Sarajevu gdje je i diplomirao na Odsjeku za Teoriju muzike. Jedno vrijeme bio je direktor Muzičke škole u Nikšiću, a od 1984. do 1989. radio je na Pedagoškoj akademiji, također u Nikšiću, na predmetu Metodika muzičke nastave - Odsjek za razrednu nastavu i predškolsko vaspitanje. U istom razdoblju i neko vrijeme nakon umirovljenja, honorarno je bio angažiran u Muzičkoj školi u Kotoru kao nastavnik gitare. Mnogobrojne generacije uveo je u početne korake ovoga popularnog instrumenta, a s najboljima je osvajao nagrade i priznanja na velikom broju natjecanja. Mnoge od njih „zadio“ je muzikom za cijeli život i oni su, iako ne profesionalno, na amaterskoj osnovi nastavili svoj život graditi u znaku muzike. Kolege i učenici s radošću se sjećaju dragog šjor Nika koji je bio, iako u poznim godinama, uvijek raspoložen za prenošenje znanja novim generacijama. Poštovao je svoje učenike, trudio se da zavole muziku, a oni su to znali prepoznati i cijeliti. Volio je i nije mu bilo teško nastupati s njima diljem Boke kotorske na raznim kulturnim događajima za djecu, a to je bio za njega i poseban izazov. Kada bi volja za vježbanjem posustala, on bi ih motivirao obećanjima da

Nikola Gregović

će ponovno nastupati na nekoj pozornici, što je odmah davalo krila mladim muzičarima željnim znanja. Uz gitaru, učio je djecu i mlade sviranju na tamburici i mandolini. Mnogobrojni su sastavi koje je osnivao i u dugom razdoblju vodio.

Stjecajem okolnosti Nikola Gregović sam je sebi dao zada-

tak da istražuje, kopa po muzičkoj baštini, stvara i njeguje. Njegova duhovnost bila je prisutna kako u običnim svakodnevnim razgovorima, tako i na svim priredbama i manifestacijama u dugom trajanju osobne i potpune posvećenosti muzici. Posebno ga je krasila nepresušna energija, veliki entuzijizam,

ŽELJA

Tekst: G. Čulić

Muzika: N. Gregović

Andante (solo)

T
1. Te - ku vo - de Ka - ram - pa - ne, cva - tu ru - že i bo - si - ljak, ga - le - bo - vi
2. Za na - šu pja - cu od ri - ve ma - ška - re što pam - ti pje - smu to - plih
3. Oj, Ko - to - re, sta - ri gra - de i be - de - mi si - vi nek te lju - bav

B

T
o - pet le - te iz - nad na - še lu - že, iz - nad na - še lu - že.
no - či i no - či se - re - na - de sta - re, se - re - na - de sta - re.
i pje - sma na - ša lje - po - tom o ži - vi, lje - po - tom o ži - vi.

B

T
Ku - ram pa - no Ma - ška ra - de Za sva - ku u - li - cu, pja - cu i por - tun.
Moj Ko - to - re pja - cu i por - tun.

B

T
lju - bav na - ma ži - vi u sr - cu, lju - bav na - ma ži - vi u sr - cu.

B

3 X široko

32

temperament koji je ponekad imao, srećom nakratko, i eruptivni karakter. On je svojim djelovanjem predstavljao temeljni izraz našeg identiteta, a njegov trag predstavlja svojevrsno čitanje genetskog koda univerzalnih vrijednosti u kolektivnoj svijesti zavičaja. Maestro Gregović imao je velikih zasluga i kao osnivač te vođa mnogih bokeljskih klapa. Živio je s muzikom i za muziku, to je za njega bila nasušna potreba. Svjestan zadatka

da se održi i preda u naslijeđe autohtona klapska pjesma, pučki pjev od iskona, različit od popularnih komercijalnih tzv. klapskih pjesama, on je djelovao kao nastavljivač stečenog, ali i kreator novog, na temeljima uzorne tradicije. U svome radu njegovao je izvornost bokeljske pjesme kao voditelj, skladatelj, obrađivač i pedagog na potpuno isti način – vjeran postulatu tradicije. U vrlo vrijednoj zbirci „Antologija klapskih pjesama“ autor je

zapisao: „Ova zbirka nastala je u želji da klapsko pjevanje živi jer je upravo pjesma ta koja ima moć da povezuje ljude kroz vrijeme i prostor.“ Mnoge je pjesme otkrio, zapisao, čuvao od zaborava i predao nam da žive i traju. Svu svoju kreativnu snagu davao je za klapu i klapsku pjesmu, osnivao i vodio više njih, ali posebno je njegov umjetnički potencijal došao do izražaja u radu s klapom „Karampana“.

Uz skladateljski i melografski rad, Nikola Gregović je s kolegama Rudolfom Zakrajšekom i Radonjom Večekovićem objavio udžbenik „Muzičke radosti za III. i IV. razred osnovne škole“, s Antunom Homenom zbirku „Pjevajmo svi“ i zbirku skladbi „Škola za melodiku“. Za svoj rad dobio je više nagrada i priznanja: Medalju rada, Nagradu grada Kotora „21. novembar“, Nagradu Kulturno-prosvjetne zajednice Crne Gore...

Profesor Nikola Gregović bio je čovjek koji je toliko toga dao i ostavio našem podneblju školujući profesionalno i amaterski mnogobrojne generacije pojedinaca i grupa. Njegov put nastavile su kćerke Dragica i Irma, iznimni klavirski pedagozi u Muzičkoj školi „Vasa Pavić“ u Podgorici. Rodio se s muzikom u sebi, živio je i otišao s njom jednoga toplog 13. srpnja 2010. godine s pogledom na katedralu sv. Tripuna i dušom ispunjenom radošću. Posljednja melodija koju je čuo bila je Chopenova Poloneza u interpretaciji njegove unuke Vladane Perović, koja završava studije klavira u Rimu i već je afirmirana mlada pijanistica.

Rad i djelo Nikole Gregovića, sve što je svojom marljivošću i kreativnošću ostavio, svojevrsni je testament na očuvanju identiteta i kulturne baštine, kao i obveza da nastavimo u tom pravcu.

PO BOKEŠKI...

A, B, C, D, O...

Tanćanju, tentanju, tokanju i gebiranju

Piše:

Neven Staničić

Ima tako dece, a bogami i ljudi kojima đao ne da mira. Prokletinje. Pa **tanćaju**. To im dolazi nekako iznutra i često ni sami ne umiju objasniti, zašto. Tanćanje po definiciji, i samo po sebi, ne mora bit loše. Da ne umije bit ozbiljna, ta работа bi bila smiješna, mada gotovo redovno završava **plaćem**. Kad su đeca u pitanju. Kod velikih... ozbiljno, mada joj se opet većinom- **smiju**. Pa uz tanćanje redovno ide i opomena kroz negaciju. „Ne tanćaj!“ I, ne sluša se. Tako u krug. „Dobra“ strana priče je što kod tanćanja, obično „pobijedi“ žrtva. Što će reć, onaj što je zadnji konten. Šanse su obostrane. Neki uživaju prije i za vrijeme, a neko se naplaćuje tek poslije tanćanja. Kroz posljedice.

Iako bi trebalo znaćit isto, **tentanje** ima izvjesniju budućnost, pa za razliku od tanćanja, ima definisano prošlo vrijeme. (???) Tako... dokle tanćanje, kao perpetum mobile, ili igra, nekako stalno traje, tentanje podrazumijeva planirani kraj. I na tom kraju, makar prema planu, žrtva nema šansi. Natentani čovjek, po definiciji je „**natentan**“. Zato ga i **tentaju**. E, sad, neko se **da**, neko **ne da**, bože moj.

Kad smo to lijepo objasnili (!), interesantno je za pogledat, kako bi preveli ove pojave, na savremeni jezik. Prije jedno četres, pedeset godina, bilo bi „zadijevanje“ i recimo „kušanje“. Prije jedno trijes, „čaćkanje“ i „navlaćenje“. Danas u ovu tranziciju, tanćanje bi moglo proć kao provokacija, minimum, a što se tentanja tiće, zavisi đe se čovjek trefi. U Kotor oli Budvu seže do saćekuše.

Mjesto i vrijeme, oduvijek su uticali na način izražavanja i razumijevanja poruke. Anegdota sa Tonkicom, najbolje doćarava situaciju. Dunkve, Tonkica: „Mama, **Toni me toka**“. Mama: „**Toni!**“ Tonkica: „**Toka me Toni, toka**“. Dokle se komodate u prevodu, uzмите u obzir Tonkine godine i domaću atmosveru. I akcenat, za gospu blaženu. Akcenat obavezno.

Tokanje, naravno nije ono što je tepala Tonkica. Drukćije i zvući. Ima ono dugo aaa. Tokanje je ono od čega Bokelji najviše štrecaju. I ne prizivaju ga. Dolazi samo. Erbo, **što se toka, toka**. Kod tokanja, za razliku od tanćanja i tentanja, atrokeli nema ni budućnosti. Pa i da je za mjesec dana, oli godinu, odma se zna da se toka. Nije dunkve „što se mora nije teško“ neko: Toka nas, oli

tokaće. Tokanje je stalno, dežurna obaveza, zajam za vraćanje, pitanje obraza. Tokanje se može slutiti, može mu se nadat, s' tokanjm se računa. Tokanje je zapravo rijetka domaća računica, na koju se čovjek može oslonit. Pa „što košta, da košta“. Najskuplje je, ako se ne učinii. A, tokalo je. Ono je najpoznatija javna tajna. Svi znaju. Oko tokanja, čovjek se jedino može praviti lud, rizićujući da zbilja „poludi“. Zna izjedat iznutra, zakopano.

Zato je **gebiranje**, komotna работа. Trebalo bi bit. Ko zna, umije i konten je s'onim što ga pripada. Ljudi kao ljudi, obično ne znaju. A, **gebira** ih. Oli obrnuto. Ne znaju, a ne **gebira**. Pa ih dere nepravda. Najbolje prolaze oni zadovoljni s' malijem. Njima je dobro i kad ih gebira, i kad ne. Makar se mnogo ne nervaju. Uostalom, nije gebiranje pravo, pa da se oko njega svađa. Gebira, ljude kad se ima i kad se može; primo pjato, odmor po objedu, slatko uz kafu, kupica rakiće, kalende, miran san, igra s' unucima, deboto i smrt s' anđelima.

Pravo recite, kako bi to zvućalo da su izbori gebiranje i tokanje. Ko bi uopšte povjerovao u takvo što. Toka glasat,... i nekako, ma da gebira....(!!!) A?

Dvorac Račica

Piše:
Mašo Miško Čekić

Vjerujem da je na nekoj požutjeloj stranici stare knjige sačuvana godina izgradnje tivatskog dvorca kotorske plemićke familije Bizanti i pitanje je vremena kada će je istraživači otkriti. Dok se to ne desi, početak izgradnje poznatog Dvorca, prema nekim posrednim dokumentima, smješta se u XIV vijek i to u četrdesete godine toga vijeka. Bio je to dvorac kakav dolikuje jednoj od najbogatijih bokeljskih familija iz koje potiču slavni pjesnici, bankari, sveštenici, kapetani, vojskovođe,

Župa

trgovci, sudije, profesori i drugi slavni predstavnici koji su zadužili ne samo bokeljsku već i italijansku, odnosno evropsku kulturu, pomorstvo i nauku.

Građen u gotičko-renesansnom stilu, dvorac je predstavljao potpuno samostalnu i nezavisnu stambeno-ekonomsku, ali i odbrambenu cjelinu. Okružen zidom, uz obaveznu kulu-stražaru, dvorac je, smješten na prirodnom uzvišenju iznad mora, dominirao Dumi-dranom i posebno lokalitetom Račica. Okružen morem i šumom predstavljao je savršeno mjesto za odmor i uživanje jer je prvenstveno imao tu namjenu. Gotovo čitav okolni predio sa

selima, kmetovima, vinogradima, maslinjacima i poljima pripadao je porodici Bizanti, pa je ujedno predstavljao njihov glavni ekonomski oslonac. Da bi ispunio tu, posebno značajnu zadaću, u sastavu dvorca izgradili su mlin, presu za masline, gumno, pekaru, bunare, mandrač i sve što je neophodno za jednu potpuno samostalnu ekonomsku cjelinu toga doba. Skladišta su našla mjesto u manjim gospodarskim kućama, kuli i podrumima, a veza sa spoljnim svijetom odvijala se morem i kopnom jer je dvorac imao izlaz na javni put.

Unutrašnjost dvorca uređivala se prema moći, ugledu i potrebama familije, pa je gotovo sigurno da ne zaostaje za gradskim palatama bogate vlastele. U sačuvanim spisima pominju se slike, biblioteka, luksuzan najmjestašaj...

Na žalost, nema spiskova brojnih gostiju koji su, na poziv članova porodice boravili u ovom ljetnikovcu. Ko je sve tu boravio nikada nećemo znati, ali sa sigurnošću možemo tvrditi da je dvorac bio stjecište najvećeg broja glasovitih Bokelja sa kojima su Bizanti bili u rodbinskim, prijateljskim i poslovnim vezama.

Ipak, izdvojimo dva imena vlasnika dvorca na Račici. To su čuveni pjesnik Đorđe Bizanti i kapetan Jeronim Bizanti, zapovjednik borbene lađe "Sve-

ti Tripun" sa kojom su Bokelji učestvovali u bitci kod Lepanta 1571. godine. Jeronim Bizanti je sa svojom posadom i brodom ispunio zadaću prema domovini i ostao na vječnoj straži u plavoj grobnici kod Lepanta. Mada kod nas gotovo nepoznat kao pjesnik, stihovi Bizanti Đorđa dio su velike pjesničke antologije Italije. Ko zna, možda je ove stihove napisao baš na Župi:

*Hitnjom na cvjetno i zeleno mjesto,
Što ljubavnom je opasano dračom,
Gle, ubra ružu sa svježinom jačom
Koja se diže na plameni presto...*

Nema ovaj dvorac ime koje se proteže od vremena nastanka. Nekada je to bila samo kuća Bizanti, pa palac Bizanti, samo dvorac, kompleks Bizanti, kaštio Bizanti ili samo kaštio, dvorac Račica, a danas su ostaci nekadašnjeg dvorca zajedno sa pripadajućim zemljištem poznati po jednostavnom imenu - Župa.

Zna se da je kaštio Račica bio u posjedu porodice Bizanti sve do 1810. godine kada ga otkupljuju članovi porodice Burović.

Na području Tivta Bizanti su imali posjede gotovo 500 godina, možda i više. Bili su među najvećim zemljoposjednicima, a uz zemlju imali su kmetove, zakupce i radnike. Gotovo 400 godina dvorac Račica bio je i najznačajniji ekonomski centar ovoga dijela Tivatskog zaliva. U svojoj istoriji dvorac je preživio više velikih zemljotresa, ratova, pljački i opet se vraćao punim sjajem, opravljen, uljepšan i obogaćen. Tako je bilo do pred Prvi svjetski rat kada Austrougraska komanda u dvorcu smješta vojnu upravu, a u njegovoj okolini vojne jedinice i artiljerijsko oruđe. Okolina te prave ratne kasarane opasana je sa četvorostrukom ogradom od bodljikave žice. Unutrašnjost dvorca, srušena je i pregrađena prema novim potrebama, a sve što nije služilo novim gospodarima - porušeno je. Ono što je preteklo ratove i zemljotrese, rušili su vrijeme i ljudi, a prenamjenjene ostatke, u službi turizma i turista, uništava zemljotres 1979. godine.

Nema dvorca više ni u turističkim prospektima, priča o njemu i njegovim vlasnicima pomalo se zaboravlja. Ostaci ostataka nekadašnje velelepne palate čekaju...

Iz knjige "Antiki fagot"
Maša Miška Čekića
Izdavač: Centar za kulturu
Tivat 2016.

Župa danas

JOSIP ZAPPALORTO – Izbliza i osobno

U iznimno dinamičnom razdoblju prije i poslije dvaju svjetskih ratova životni put Josipa Zappalorta neuobičajena je priča o kojoj bi se mogle napisati knjige ili snimiti film. Bio je i pravnik i diplomat i glumac i pokazao da nikad ne treba prestati željeti i sanjati jer se i najluđi snovi mogu ostvariti

Piše:

Željka Zappalorto Pisk, prof. engl.

Dopustite mi da vam predstavim gosp. Josipa Zappalorta, rođenog Kotoranina, glumca HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci u razdoblju 1948. - 1971. godine. Malo je poznat široj javnosti – osim možda po ulozi u filmu 'Abeceda straha' za koju je nagrađen Zlatnom Arenom u Puli 1962. godine.

Iako su moji roditelji bili rastavljeni, kao djevojčica često sam s majkom i sestrom znala otići do Opatije u posjet Jolandi Zappalorto s kojom je moja majka održavala neprekidan kontakt. Jolanda je bila mlađa sestra Josipa i mog djede.

Jedna soba u vili Keglevich u centru Opatije, pokraj nekadašnjeg hotela Zagreb, u kojoj je živjela Jolanda, bila je posvećena Josipu ili „Bepu“, kako ga je odmila zvala.

Bio je to svojevrsan hram u čast i uspomenu na brata, preminulog u 62. godini života. Svaki kvadrat sobe bio je ispunjen slikama iz kazališnih predstava te slikama i predmetima iz nekolicine filmova u kojima se pojavio u manje-više zapaženim ulogama.

Kao znatizeljno dijete znala sam postavljati hrpu pitanja o Bepu, na koje je Jole obično ostajala tajanstvena ili nedorečena.

Josip u mladim danima

Mnogo godina kasnije do mene je došao neobičan e-mail. Bilo je to 2011. godine kada sam na nagovor supruga postavila Facebook profil.

Kontaktirao me gospodin Zoran Krstanović iz Beograda koji je po vlastitom priznanju poznavao Bepovu bivšu ženu – Anđelku i njezinog drugog muža i upitao me jesam li možda u rodu sa „stanovitim gosp. Capalortom“... Njegov mail je doslovno počinjao sljedećim tekstom:

„Dugo vremena tražim podatke o izvesnom gospodinu Josipu Capalortu (ovde su ga pisali tako, a možda je zapravo Zappalorto). Taj gospodin radio je do II. svetskog rata u Jugoslavenskom ministarstvu finansija, oženio se u Beogradu izvesnom Anđelkom... Ona je pošla s njim u Zagreb posle propasti YU u aprilu 1941. Bio je, kako sam nekada čuo od Anđelkine sestre, hrvatski konzul u Firenci tokom prošlog sv. rata. Posle je otišao u Argentinu, a Anđelka ga ostavi i vrati se u Beograd gde se uda za nekog komunistu španskog borca.“

Što biste vi napravili da primite takav mail?

Naravno da je moja prva reakcija bila da se netko šali ili provocira te sam ga htjela izbrisati. Međutim, e-mail je bio potpisan i sa svim kontakt podacima... Odgovorila sam mu... Nakon toga uslijedio je još jedan e-mail iz kojeg sam doznala da je Anđelkin otac ili očuh, tj. Josipov tast, bio zakupac poznatoga beogradskog hotela Moskva... Nakon udaje za Zappalorta, od majke i oca ili očuha Anđelka je na poklon dobila vilu na Senjaku (koliko sam shvatila to je bio ekskluzivni beogradski kvart s vilama u francuskom stilu).

Njegov je e-mail završavao pitanjem:

„Još na kraju da Vas pitam sljedeće: G. Zappalorto bio je činovnik u Ministarstva finansija YU, posle u diplomatiji, posle filmski glumac. Da li je to moguće?“

Teško je bilo bez konkretnih saznanja išta odgovoriti na taj upit pa sam se primila istraživanja. Kako u obitelji Zappalorto na žalost više nije bilo živih članova, osim moje mlađe sestre, morala sam se osloniti na „vanjske izvore“ informacija. Osim popisa filmova u kojima se pojavio Josip, a

Karampana

koje sam pronašla zahvaljujući raznim filmskim portalima (npr. Internet Movie Database - IMDb), u časopisu Hrvatski filmski ljetopis uspjela sam pronaći i članke o Fadilu Hadžiću u kojima se govori i o filmu 'Abeceda straha'. Također sam došla i do nekih Josipovih fotografija iz obiteljske zbirke, a od iznimno ljubaznih djelatnica iz kadrovske službe HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci dobila sam i skenirane dokumente koje je Josip vlastoručno napisao prilikom primanja u HNK.

Pradjeda ispred radnje u Kotoru

Josip i brat

Josip i supruga u Vatikanu

Život zanimljiviji od filmskih uloga

Josip je rođen u Kotoru davne 1909. godine kao najstarije od troje djece u obitelji postolara talijanskog podrijetla Vjekoslava Zappalorta. U vrijeme njegovog djetinjstva i odrastanja Kotor je bio grad s dosta hrvatskog stanovništva, a i s mnogobrojnim talijanskim obiteljima. Tako su se, na primjer, krsni kumovi malog Josipa prezivali Pauli i Zanetti.

Josipov otac Vjekoslav imao je postolarsku (crevljarsku) radnju u Starom gradu Kotoru, a obitelj je stanovala pokraj Karampane, javne česme u Starom gradu. Iako je u jednom razdoblju Vjekoslav bio uspješan i imao radnju i dosta pomoćnika, dolaskom „Bate“ u Kotor Vjekoslav je zapao u financijske probleme. Teško je bilo postolaru obrtniku nositi se s međunarodnom firmom koja je privlačila kupce niskim cijenama.

Nakon položene mature u klasičnoj gimnaziji u Kotoru, Josip je nastavio školovanje u Zagrebu na Pravnom fakultetu. Prema vlastitom priznanju taj je fakultet upisao iz „nužde“ (tj. skromnih ekonomskih prilika u obitelji) iako ga je srce vuklo na studij slavistike i kazališne umjetnosti.

Nakon što je završio pravo, zaposlio se u računovodstvu i onda malo po malo napredovao te došao do Beograda i Ministarstva financija.

U Beogradu je upoznao suprugu - Srpkinja iz dobrostojeće obitelji - i s njom živio na Senjaku dok ga prema njegovim riječima „šovinistički ispadi u službi“ nisu potaknuli da se vrati u Zagreb.

No, mladi je par i u novoj sredini naišao na „nerazumijevanje i šovinističke ispade“

koji su poremetili njihove planove da ostanu u Zagrebu.

Josip je dobro vladao talijanskim jezikom te je dobio mjesto u Ministarstvu vanjskih poslova i uskoro je premješten u Rim gdje su on i supruga ostali do 1944. godine kad su se vratili u Rijeku.

Slike i dokumenti koje sam pronašla u njegovoj ostavštini prikazuju Anđelku i Josipa odjevene po posljednjoj građanskoj modi toga vremena, koju bi i danas smatrali ukusnom, kako poziraju ispred Vatikana. Među njegovim dokumentima pronašla sam i pozivnicu za posjet papi koju je taj, po vlastitoj izjavi, „simpatizer NOP-a“ (op. a. Narodnooslobodilački pokret) sačuvalao do kraja života.

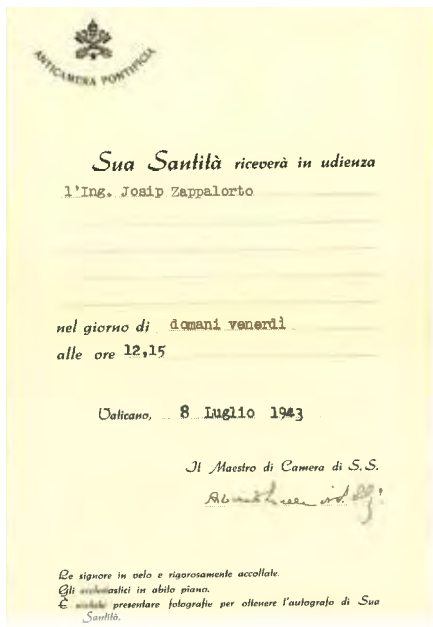
Neposredno nakon rata, točnije 1945., dobio je posao u oblasnoj upravi hotela za Istru, a 1946. postao je pravni savjetnik u Tajništvu Kotarskog narodnog odbora Opatija (KNOO).

Karijera u riječkom HNK

Josipova glumačka karijera započela je 1947. kada postaje član HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci nakon uloge Hasan-age u drami Milana Ogrizovića, Hasanaginica.

Josip nije imao formalno glumačko obrazovanje što za sobom povlači logično pitanje kako se taj diplomirani pravnik snašao u glumačkom svijetu.

Začuđujuće dobro-rekla bih. U matičnom kazalištu ostvario je niz uloga u Shakespeareovim, Krležinim, Stankovićevim, Cankarovim dramama te Držičevim i Nušičevim komedijama. Među odigranim ulogama bile su uloga Lodovica u Othellu i uloga Marcela u Hamletu W. Shakespearea, uloga Nikolića u DR. B. Nušića 1953., uloga Prvog ošterijera

Posjet papi

Josip u Abecedi straha

Abeceda straha, sa snimanja

u Dundu Maroju M. Držića 1956., uloga Ike u Poslije pada A. Millera 1965., uloga Šefa redaktora 'Narodne sloge' u Vučjaku M. Krležu 1968.

Nisu to bile glavne uloge, ali se Josip svojom atraktivnom i markantnom pojavom te studioznim pristupom likovima izborio za stalno mjesto u glumačkoj postavi u razdoblju između 1948. do 1968. godine. Sudeći prema slikama i videome snimljenome materijalu plijenio je svojom pojavom i suzdržanim profinjenim kretanjama. Najuvjerljiviji je bio u ulogama intelektualaca ili predstavnika građanske klase.

U intervjuu koji je Fadil Hadžić dao Hrvatskome filmskom ljetopisu na upit kako je izabrao nepoznatoga glumca za svoj film 'Abeceda straha', izjavio je da se za ulogu bankara Molnara odlučio za riječkoga talijanskoga glumca Josipa Zappalorta ponajprije zato što mu se sviđelo njegovo filmsko lice slično onom Jeana Gabina.

Film 'Abeceda straha'

U razdoblju kad su se snimali grandomanski filmovi i skupe koprodukcije s partizanskom tematikom, crno-bijeli film 'Abeceda straha' iz žanra ratnih komornih trilera (čiji je začetnik Branko Bauer s filmom 'Ne okreći se sine') prošao je takoreći „ispod radara“.

Zanimljivo je da je film 'Abeceda straha' bio debitantski cjelovečernji igrani film Fadila

Hadžića (nakon niza kratkih i dokumentarnih filmova), a činjenica je bila da je za glavne uloge angažirao relativno nepoznate glumce. Film je čak i produciran na zanimljiv način koji je danas uobičajen u Hollywoodu – naime, honorari glumaca i suradnika vezali su se na postotak utrška filma.

Zanemarivši tematiku, film i danas plijeni pažnju prije svega iznimno privlačnom fotografijom Tomislava Pintara i postignutim „suspensom“ u maniri legendarnih holivudskih filmova, mislim prije svega na Alfreda Hitchcocka. Iako je okosnica filma dolazak partizanske ilegalke u kuću visokopozicioniranoga ustaškog bankara sa zadatkom špijunaže, ne stječe se dojam da scenariste i redatelja previše zanima ideologija. Hadžić je kod glavnih glumaca (Vesna Bojanić i Josip Zappalorto) ustrajao na minimalističkoj glumi koja je karakteristična za zapadni žanrovski film.

Josip Zappalorto nagrađen je pulskom Arenom za epizodnu ulogu 1962. godine (te godine nagrade su dobili i Ljubiša Samardžić za film 'Prekobrojna' i Bata Živojinović za ulogu u filmu 'Kozara').

Osim u 'Abecedi straha' Josip je nastupio i u sljedećim filmovima: Kuća na obali, 1954., u ulozi Ante; Putnici sa Splendida, 1956., u ulozi kapetana Anđela Perića; Pod sumnjom, 1956., u ulozi Foska; Nevesinjska puška, 1965., u ulozi diplomata.

I eto, što reći na kraju ovoga kratkog predavljanja. U iznimno dinamičnom razdoblju prije i poslije dvaju svjetskih ratova životni put Josipa Zappalorta neuobičajena je priča o kojoj bi se mogle napisati knjige ili snimiti film. Bio je i pravnik i diplomat i glumac i pokazao da nikad ne treba prestati željeti i sanjati jer se i najluđi snovi mogu ostvariti.

Kadar iz filma Abeceda straha

Izgradnja crnogorskog puta Kotor – Cetinje „Lovćenske serpentine“

 MOJA CRNA GORA
www.MojaCrnaGora.com

Serpentine za Lovćen. (Serpentinen auf Lovćen.)

U ovom radu je, u dokumentima iz Istorijskog arhiva Kotor, tj. službene korespondencije između Kotorske općine, Kotarskog poglavarstva Kotor i nadležnih vlasti u Zadru, kronološki predstavljen proces izrade dionice puta na teritoriju ondašnje austrijske države

Piše:
Snežana Pejović

Tehnološki i gospodarski razvoj Kotora i njegovog okružja tijekom druge polovice 19. stoljeća, a isto tako i Knjaževine Crne Gore (posebno nakon Berlinskog kongresa), zahtijevao je nova, suvremenija i efikasnija rješenja u prometnoj komunikaciji između dviju država. Vijugavi makadamski put koji počinje u klanecu rijeke Škurde, neposredno pokraj sjevernih gradskih vrata Kotora, dugo je bio glavna cesta koja je spajala Kotor, Njeguše i Cetinje, prijestolnicu Crne Gore. Međutim, uzan i krivudav „crnogorski put“ zadovoljavao je potrebe pješaka i jahača, ali nije odgovarao potrebama kočija i nedugo zatim sve prisutnijih automobila. Iako su ovim putem Crnogorci svakog dana donosili svoju robu koju su izlagali i prodavali na tzv. **Crnogorskom pazaru u Kotoru**, briga o njegovom održavanju postupno je jenjavala kada se pristupilo izgradnji tzv. **novog crnogorskog puta**, poznatijeg kao **Lovčenske serpentine**, koji polazi od južne strane kotorskih zidina.

Potreba za kvalitetnijom putnom komunikacijom između Kotora, tj. Austro-Ugarske monarhije i susjeda mu, Knjaževine Crne Gore, rezultirala

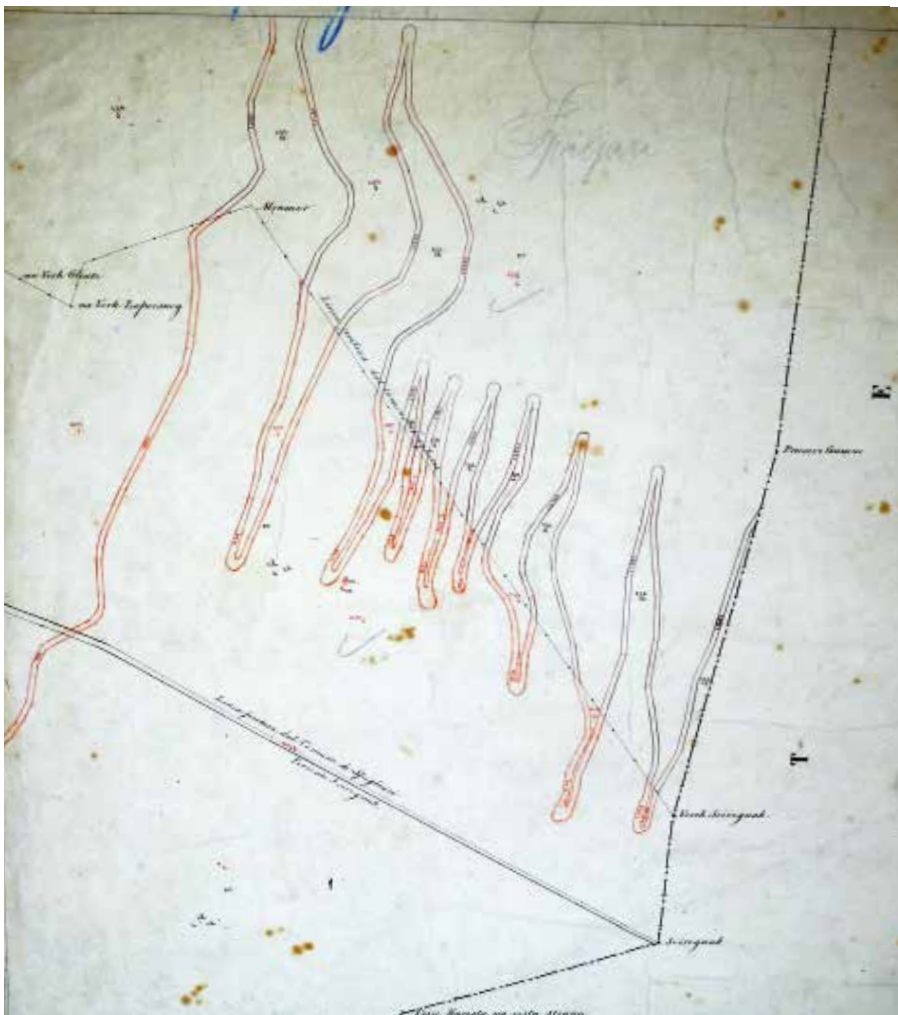
je obostranim ulaganjem dviju država u putnu infrastrukturu tijekom posljednjih desetljeća 19. stoljeća. Austro-Ugarska, koja je u 19. stoljeću i početkom 20. stoljeća imala svoj teritorij na većem dijelu današnjega Crnogorskog primorja, donosi 1873. godine *Zakon o putevima*,¹ u skladu sa zahtjevima novog vremena. Modernizacija u svim segmentima ogleda se i u uvođenju preciznijeg mjerenja puteva, tzv. metričko mjerenje, čije provođenje u ovom dijelu Carevine kontrolira geometar **Aleksandar Inkjostri** (*Alessandro Inchiostri*), **carsko-kraljevski namjesnik**.² Općine se obvezuju redovito unositi sve pro-

mjene putne infrastrukture u karte, bilo da je riječ o lokalnim ili regionalnim putevima.

Međutim, rekonstrukcija i gradnja cesta u ovome dijelu Austro-Ugarske imala je i drugu pozadinu, a to je bila gospodarska kriza i potreba da se ona ublaži zapošljavanjem što većeg broja podanika s ovog područja Monarhije. U sklopu toga gospodarskog poticaja bio je i posjet **cara Franja Josipa** Dalmaciji u svibnju 1875., što je bio i prvi posjet jednog suverena velike Austro-Ugarske monarhije ovome njezinom dijelu, kojem je tada pripadao i dobar dio današnje crnogorske obale. Dodatno, ovaj posjet pokrenuo je i pitanje nedostatka kvalitetnih puteva, njihove oštećenosti, kao i neodržavanja postojećih cesta od strane općina. Konstatirano je da se u ovom dijelu Monarhije ne provodi u djelo na zadovoljavajući način *Zakon o putevima*. Zato **Zemaljski odbor dalmatinski iz Zadra**, nakon obilaska područja od strane carskog namjesnika i njegovog opažanja o zapuštenosti puteva, nalaže svim općinama da dosljedno provode spomenuti zakon i pristupe izgradnji i

KO Skaljari

KO Skaljari

rekonstrukciji kako općinskih, tako i regionalnih cesta.³

U to vrijeme se otpočelo s gradnjom regionalnog puta koji će voditi od Kotora do Cetinja, tada poznatog pod nazivom **novi crnogorski put**. Prva dionica građena je **tijekom 1875. godine**, točnije vršeno je proširenje i popravak puta **kroz naselja Skaljari i Špiljari**, a zatim je uslijedila gradnja puta **počevši od tvrđave Trojica** prema granici s Crnom Gorom. O ovome svjedoče dopisi **Općinske uprave Kotor** glavarima sela u vezi s procjenama i naknadom za korištenje njihovoga privatnog zemljišta za izgradnju puta.⁴ Treba spomenuti da se u istom razdoblju radi i put od Trojice do tivatske obale.

Ponovno, u dopisu **Zemaljskog odbora iz Zadra** od 5. siječnja **1876. godine** upućenom Općinskom upraviteljstvu Kotor naglašava se da dio općinskih puteva nikada nije bio izmjeren, „pa se sada, u skladu sa novim zakonom, mora pristupiti preciznom mjeranju i vršiti **kilometričko bilježenje općinskih puteva svoga okoliša**“⁵ i o rezultatima ovog posla treba što prije sačiniti zvanični izvještaj“.

U međuvremenu, kao rezultat povećane brige o spomenutom putu, Općinska uprava je dobila prijavu od **Kotarskog poglavarstva Kotor** da pojedina lica nelegalno prodaju svoje proizvode duž dionice državnog puta koji vodi prema Crnoj Gori (rakije i vina, ali i

Kotorski zaliv sa serpentinama

nekim stolarskih i kovačkih proizvoda) i oni šalju opomenu da općinska komunalna služba poduzme potrebne mjere za suzbijanje ovakve protuzakonnite trgovine.⁶

U smislu potpune primjene novog zakona o putevima, Zemaljski odbor iz Zadra poslao je 24. travnja 1877. godine **Okružnicu** općinskim upravama na teritoriju cijele Dalmacije, točno određujući nadležnost nad državnim, regionalnim putevima te općinskim i seoskim. U okviru zakonskih odredaba, u Okružnici se određuje kako treba izvoditi i evidentirati svaku gradnju novog puta, odnosno rekonstrukciju postojećih, gradnju mostova, planinskih puteva i sl. O svakoj intervenciji bilo je potrebno uraditi nacrt terena s točno unesenim trasama puta u omjeru 1 : 25 000. Također, **Carško Vojno Ministarstvo** izdalo je naredbu **Generalnoj vojnoj komandi** da ponudi informacije o putevima, obavještavajući općinska upraviteljstva da im stoje na raspolaganju vojni stožeri i njihovo ljudstvo u provođenju odredaba iz Okružnice.⁷

Tijekom 1878. i 1879. godine više puta Poglavarstvo Kotora prijavljuje da se na no-

vom putu kroz naselje Škaljari nanosi kamenje i naređuje da se utvrde štete na putu, kao i da se isti mora redovito održavati i čuvati.

Godine 1879. uveliko teku radovi na gradnji novoga **državnog puta od Trojice do Lovćena**, to jest do granice s tadašnjom Crnom Gorom. Nadzor nad izgradnjom ovog dijela ceste obavljao je inženjer **dr. Simeone Bartolaci** (*Simeone Bartolazzi*), u ime **Direkcije vojno-inženjerijskog ureda**. Dionica u nadležnosti ove direkcije protezala se **od tvrđave Trojica do lokaliteta „Prčevo guvno“**,⁸ gdje je bila granica s Crnom Gorom. O teškoćama s kojima se susretao inženjer Bartolaci tijekom gradnje govore dopisi iz Kotarskog poglavarstva i od **načelnika Budisavljevića**, koji su upućeni Općinskoj upravi Kotor, po Bartolacijevoj tužbi. Budisavljević zahtijeva da se svim mjerama spriječe izgrednici, ponajprije iz naselja Škaljari i Špiljari, da nanose štetu duž ovog puta i to lomeći kamenje i ploče na parapetima.⁹

Iz sačuvanih dokumenata u Kotorskom arhivu vidi se da i **početkom 1880. godine** traju radovi na izgradnji spomenutog

Prevoj Trojica 1901.

Satelitski snimak

puta. Načelnik Kotarskog poglavarstva Budisavljević u dopisu upućenom 31. ožujka 1880. godine **inženjerima Marku Novejeru** (*Marco Noveiller*), **Simeonu Bartolaciju** i **Ganduziju Spici** (*Gandusio Spizza*), prenosi odluku namjesnika za Dalmaciju da se na gradnji ovog puta mora zaposliti što više ljudi. U dopisu on objašnjava **da je državni novac koji je namijenjen izgradnji puta upravo i odobren da bi se ublažilo siromaštvo lokalnog stanovništva**. Budisavljević prenosi naredbu da se zapošljavaju radnici bez razlike iz koje općine dolaze i da se mora osigurati korektno cirkuliranje radne snage kako bi što više ljudi bilo zaposleno. O tome su inženjeri morali redovito obavještavati načelnika Budisavljevića, a Općina je opet o svemu obavještavala glavare sela na svom teritoriju.¹⁰

Već 7. travnja 1880. godine načelnik Budisavljević javlja Općinskom upraviteljstvu „da će se do malo dana **kolandirati nova cesta, sagrađena od Trojice do Prčeva gubna na**

Crnogorskoj granici“, pa se mole svi oni koji bi mogli dokazati da im je gradnjom puta nanesena bilo kakva šteta ili da im nije namirena odšteta, da trebaju što prije podnijeti zahtjev s dokazima. Općinsko upraviteljstvo dobilo je u zadatak što hitnije razglasiti ovu objavu i o tome izvijestiti Kotarsko poglavarstvo. Iz povratnog dopisa se vidi da su odmah bili obaviješteni glavari sela Škaljari i Špiljari.¹¹

Knjaževina Crna Gora gradila je dionicu novog puta od već spomenute granice s Austrijom do Cetinja. Nadzornik radova, ali vjerojatno i projektant ove dionice „Crnogorskog puta“ bio je poznati **inženjer Josip Slade, arhitekt iz Trogira**,¹² koji je bio angažiran na mnogim značajnim građevinama u Crnoj Gori u vrijeme vladavine knjaza Nikole I. Na žalost, u do sada pretraženim dokumentima Istarskog arhiva Kotor nisu pronađeni podaci o tome je li ovaj posao izgradnje Lovečenskih serpentina bio dogovoren međudržavnim sporazumom.¹³ Međutim, izvjesno je da je dinamika grad-

nje bila vremenski usklađena, što je sigurno bilo neizbježno. Također, u sačuvanim spisima se vidi da su obje države surađivale ne samo tijekom izgradnje puta, već i u poslovima njegovog održavanja i budućeg korištenja.

Zbog nedostatka radne snage u Crnoj Gori za izgradnju dionice koja je prolazila kroz crnogorski teritorij Josip Slade 1880. godine traži od Kotarskog poglavarstva u Kotoru pomoć u ljudstvu iz primorskih krajeva pa se načelnik Budisavljević 28. rujna dopisom obraća Općinskom upraviteljstvu: „Gospodin inženjer (!) Slade, koji gradi put između Njeguša i Cetinja, piše mi da mu treba 300 do 400 radnika, a pošto su Crnogorci pod oružjem, mogli bi se naši ljudi tu pomoći. Molim to ugledno općinsko Upraviteljstvo da bi izvolilo to oglasiti osobito u selima Kavču, Mrčevcu i Bogdašiću, gdje narod mnogo novaca duguje, za žito, što je mojom jemčevinom bilo izvađeno od Gospo. Evarda Sbutega, nebi (!) li se tim načinom olakšalo naplaćivanje rečenog duga“.¹⁴

¹ Tijekom 1872. i u prvoj polovini 1873. godine radilo se na izradi *Zakona o putevima* koji se odnosio na teritorij Dalmacije i prikupljane su primjedbe i sugestije iz raznih općina. Dana 14. kolovoza 1873. god. Zemaljski odbor Dalmatinski u Zadru šalje **Okružnicu** Obćinskom Upraviteljstvu Kotor: „...Previšnjom Odlučbom 7 Travnja o. g. Nj. Ap. Veličanstvo udostojalo se udieliti Carsku Potvrdu zakonu, što je zemaljski Sabor zadnjeg zasjedanja glasovao, o gradnji i uzdržavanju javnih puteva nedržavnih. Zakon bi proglašen i razposlan u Pokr. Listu zakona ovogodišnjem pod br. 25. Što se tiče predielnih puteva, zakon ne može da se oživotvori prije neg se glasuje i potvrdi drugi zakon o kom piše & 19 sadašnjega; te stoga nije još prispilo da se govori o predielnih putevih, niti priložci obćina u ime istih. Naprotiv, glede puta obćinskih i seoskih, po & 33, valja uporabiti zakon pri uređivanju i odobrenju obćinskih predrazbroja dođuće godine 1874. Odbor, dakle, mora da na to upozori To Ugledno Opraviteljstvo.“ Državni arhiv Crne Gore – Istorijiski arhiv Kotor, arhivski fond *Opština Kotor (u daljem tekstu: DACG IAK OK)*, L, 609-609/3.

Zatim, 24. kolovoza 1873. Zemaljski Odbor Dalmatinski u Zadru dostavlja Upraviteljstvu Općinskom Kotor u prilogu dopisa *Zakon o regionalnim putevima (ad acta, br. 1242, 03. 09. 1873, veza akt br. 1201)*. Priloženi dokument je u formi cirkulara s dvojezičnim tekstom, na srpskohrvatskom i na talijanskom jeziku. U njemu se u čl. 1. proglašavaju regionalnim određeni putevi u čitavoj Dalmaciji pa i oni na današnjoj crnogorskoj obali: „...i put od Rosa preko Đuraševića, Lješevića do carske ceste iz Kotora u Budvu pod Kovačim (m. 12)...“, DACG IAK OK LI, 20 – 20/3.

² U srpnju 1873. godine **Okružna komisija za procjene** odredila je **geometra Inkjostrija** da izvrši katastarska mjerenja u Općini Kotor i unese sve promjene u skladu sa zakonom od 24. svibnja 1869. god. Premjere zemljišta trebalo je obaviti na teritoriji Mrčevca, Kavča, Bogdašića, Škaljara, Špiljara i Kotora. DACG IAK OK, L, 529 i 529/1.

³ Zemaljski Odbor Dalmatinski uputio je Okružnicu Općinskom Upraviteljstvu Kotor 24. studenoga 1875. god. da se hitno poduzmu mjere za rekonstrukciju puteva prema Zakonu o putevima. DACG IAK OK, LVII, 432.

⁴ DACG IAK OK, LVI, 303.

⁵ Isto, LVIII, 52. U arhivskom fondu Katastarska uprava Kotor (KUK), Katastarska općina (KO) Špiljari, postoje karte iz 1874. godine koje je uradio Porezni ured Kotor gdje su usporedno dane tablice u „bečkim hvatima“ i „metrima“.

⁶ Isto, LIX, 259.

⁷ Isto, LX, 444 i 444/1.

⁸ Na indikacijskim kartama Katastarske uprave Kotor (KUK KO Škaljari, 1874.) napisano je *Priecevo Gumno* (vidi Prilog br. 2) ili na srpsko-hrvatskom jeziku: *Prječevo Gumno*, a u dokumentima na talijanskom jeziku *Pricievo Gumno* (DACG IAK, OK LXVIII, 215).

⁹ Isto, LXVII, 175; isto, LXVIII, 215.

¹⁰ Isto, LXIX, 315.

¹¹ DACG IAK OK LXIX, 326, 448.

¹² Istraženi podaci u Istorijiskom arhivu Kotor ne upućuju da je ing. Josip Slade imao bilo kakva službena ovlaštenja za nadzor i gradnju puta od Kotora do Prječevoga guvna. Sačuvane katastarske mape KO Škaljari i Špiljari upućuju izvjesno na postojanje puta na istoj trasi na ovom teritoriju 1848. godine! (vidi: Prilog br. 1, *Foglio rettificato, Lith. nell'Anno 1848*).

¹³ Ludvik Kuba u svom putopisu *U Crnoj Gori*, Prag 1892., uz opis puta koji se penje u okukama od kotorskih zidina i tvrdnju da je put odlično trasiran i još bolje građen spominje da je crnogorska vlada nudila Austro-Ugarskoj monarhiji da put zajednički grade, ali Austrijanci to nisu prihvatili.

¹⁴ Isto, LXX, 295.

PRČANJSKI JEDRENJACI U ZBIRCI SLIKA ŽUPNE CRKVE ROĐENJA BLAŽENE DJEVICE MARIJE U PRČANJU

(12)

Piše: Željko Brguljan

Župna zbirka crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Prčanju (u narodu zvane Mala Gospa, a popularno Bogorodičin hram) nepresušan je izvor vrijednih i zanimljivih likovnih radova, crnogorskih, srpskih i hrvatskih autora, ali i onih iz drugih europskih zemalja, pa i s drugih kontinenata. Istražujući već niz godina, nastojimo obraditi i objaviti pojedine dijelove ove kompleksne zbirke kako bi se konačno profilirala kao povijesno konzistentna cjelina i postala vrijedan izvor podataka svim istraživačima kulturne baštine Boke kotorske.

Neki dijelovi ove bogate kolekcije, koja je skupljena velikodušnošću mještana, a ponajprije velikim entuzijazmom i trudom pokojnoga prčanjskog župnika don

Nika Lukovića, imaju osim likovne i znatnu povijesnu vrijednost. Takav je primjer zbirke maritimnog slikarstva – portreta brodova (jedrenjaka i parobroda) koji su pripadali prčanjskim brodovlasnicima ili su njima zapovijedali ovdašnji kapetani, a koja nam otkriva dio pomorske prošlosti Prčanja kao značajnoga pomorsko-trgovačkoga centra Boke kotorske i južnoga Jadrana tijekom 18. st., a posebno 19. stoljeća kojem pripada i većina radova zbirke.

Kako bi šira javnost mogla biti upoznata sa slikama brodova prčanjske zbirke (a objavljeni su u dvojezičnom izdanju istog autora, naziva: *Na granici mora i neba/At the Border of Sea and Sky*, u izdanju izdavačke kuće „Gospe od Škrpjela“ iz Perasta), odlučili smo ih prezentirati i ovim serijalom u *Hrvatskome glasniku*.

COLUMBUS

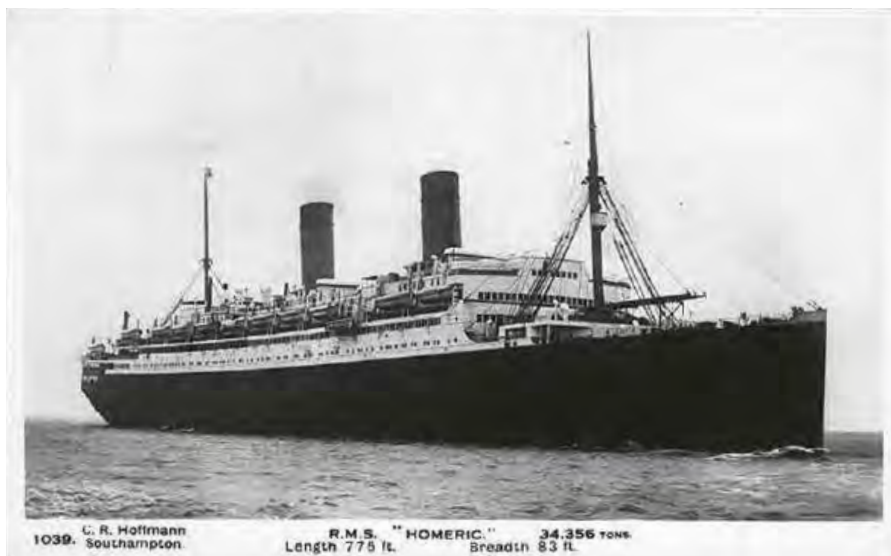
Iako su Britanci u vidu ratne odštete oteli poraženoj Njemačkoj gotovo sve njene trgovačke brodove, u slučaju HINDENBURGA su učinili iznimku te dozvolili Norddeutscher Lloyd da ga konačno završi i komercijalno koristi. Nostalgija za neprežaljenim prethodnikom je bila toliko velika da su Nijemci odlučili novome brodu ponovo dati isto ime – COLUMBUS.

Piše:
Neven Jerković

Pod imenom COLUMBUS u njemačkoj su putničkoj mornarici do danas plovila četiri broda. Prvi od njih sagrađen je za Norddeutscher Lloyd 1913. u brodogradilištu Schichau Danzing. Imao je 34350 GT, bio dug 236 metara te je plovio brzinom od 18 čvorova. Mogao je prihvatiti ukupno 2145 putnika u tri putnička razreda. Nažalost nikada nije zaplovio na namijenjenoj

mu transatlantskoj putničkoj brodskoj pruzi iz Bremerhavena do New Yorka. Kako je uskoro započeo Prvi svjetski rat, COLUMBUS je umjesto na prvu komercijalnu plovidbu ostao privezan uz gat luke Danzing. Tu su ga neoštećenog 1920. kao ratni plijen preuzeli Britanci, dali mu ime HOMERIC i vratili u brodogradilište na konačno dovršenje da bi nakon dobro obavljenog posla bio umirovljen i koncem 1938. razrezan u staro željezo.

Izgradnja drugog broda jednakih karakteristika započela je nešto kasnije u istom brodogradilištu u Danzingu. To je trebao biti njegov brod blizanac kršten imenom HINDENBURG, ali kako je uskoro počeo rat, nedovršeni je skelet broda ostao ležati na navozima brodogradilišta sljedećih deset godina. Iako su Britanci u vidu ratne odštete oteli poraženoj Njemačkoj gotovo sve njene trgovačke brodove, u slučaju HINDENBURGA su učinili iznimku te dozvolili Norddeutsher Lloydju da ga konačno završi i komercijalno koristi. Nostalgija za neprežaljenim prethodnikom je bila toliko velika da su Nijemci odlučili novome brodu ponovo dati isto ime. Tako je COLUMBUS zaplovio preko Atlantika tek 1924. Međutim, nakon izgradnje suvremenijih i brzih brodova BREMEN i EUROPA, za nj je bilo sve manje posla pa je uskoro započeo i prva kružna putovanja. Na jednom od njih, na kojeg je zaplovio 29. siječnja iz New Yorka, COLUMBUS je sredinom veljače 1932. bacio sidro i pred Dobrotom. Na putovanju koje je trajalo 67 dana posjetio je Madeiru, Casablancu, Alžir, Napulj, Tunis, Egipat, Palestinu, Siriju, Istanbul, Pirej, Krf, Kotor, Dubrovnik, Veneciju, Maltu, Siciliju, Malagu, Barcelonu, Palma de Mallorcu, Gibraltar, Cadiz i Lisabon.

Homeric

Kada je počeo Drugi svjetski rat, COLUMBUS je u rujnu 1939. dobio zapovijed da se sa krstarenja po Karibima odmah vrati u domovinu. Nakon što su iskricali putnike u Havani, posada broda je bezuspješno pokušavala sigurno preploviti Atlantski ocean, skrivajući se po nekoliko južnoameričkih luka. Kada ih je 19. prosinca 1939. nedaleko obala američke Virginije otkrio britanski razarač HYPRION, da ne padne u ruke neprijatelja, zapovjednik broda i posada su ga odlučili potopiti. U blizini je sve to promatrao američki teški bojni krstaš TUSCALOSA, koji je na svoje palube prihvatio 576 članova posade COLUMBUSA i prevezao ih do New Yorka, odakle se većina vratila u Njemačku. Zanimljivo je da je u akciji spašavanja američki brod odigrao neutralnu ulogu, jer Sjedinjene Države još nisu bile u ratu. Zato posada, iako stradala u ratnoj akciji, nije završila u ratnom zarobljeništvu, već je dobila tretman spašenih brodolomaca pa se tako i mogla nesmetano vratiti svojim kućama.

Treći COLUMBUS, izgrađen je pod imenom c.COLUMBUS 1997., ima 14900 GT te može prihvatiti 420 putnika. Prodan

je 2012. grupaciji Conti Holding iz Muenchena za koju od tada plovi pod imenom HAMBURG. Često posjećuje Boku kotorsku. Ovdje ćemo ga samo spomenuti u kontinuitetu imena broda, jer će za pisanje njegove povijesti posjeta Kotoru ostati još puno vremena.

I na koncu, četvrti brod imenom COLUMBUS 2, plovio je dvije godine u floti Hapag Lloydja od početka travnja 2012. do travnja 2014. To je zapravo bio najam nama dobro znanog broda INSIGNIA koji po isteku ugovora i danas plovi pod tim imenom u floti matičnog američkog brodarara Oceania Cruises. Naravno, i COLUMBUS 2 je obije sezone redovito posjećivao našu Boku.

Columbus Bremerhaven 1928.

SERIJAL GRBOVI (6)

KOTORSKE VLASTELE XIV VIJEKA

Piše:

Jovan J. Martinović

Za istoriju grada Kotora tokom prve polovine XIV vijeka neicrpno vrelo podataka čini prva, zapravo najstarija sačuvana knjiga kotorske notarske kancelarije od 1326 -1335. godine, te druga knjiga isprava za 1329. i period od 1332 – 1337. godine.

Ove dvije knjige, preklapajući se djelimično, pokrivaju razdoblje od 1326. do 1337. godine, a sadrže svaka po osam svešćica razne debljine, koje su ispisivali zakleti gradski notari.

Sadržaj notarskih isprava je izuzetno raznovrstan i zahvata sve oblasti života i društva srednjevjekovnog Kotora. Zapravo su ti unesci minijaturni isječci svakodnevnog života visoko razvijene gradske komune Kotora u jednom relativno ogra-

ničenom periodu, nešto poput kockica mozaika koje je moguće složiti u suvisle cjeline, kako bi se dobila jedinstvena i višeslojna slika života svih staleža kotorskog društva.

Podaci za plemićke porodice Kotora dobijeni su pažljivim čitanjem originalnih latinskih tekstova notarskih unesaka u kojima se kriju brojni podaci o svim vidovima aktivnosti za svakog pojedinog člana roda, te o rodbinskim odnosima i stepenu srodstva među članovima pojedinih porodica, na osnovu čega su izrađena rodoslovna stabla. Takođe su doneseni i heraldički simboli, grbovi tih porodica sa opisima i grafički prikazanim bojama, te sa fotosima pojedinih sačuvanih primjeraka.

BOLICA (BOLIČA, BOLICE, BOLIČE)

K. Jireček daje vrlo interesantnu analizu prezimena ovoga roda pa bi se mogla ovdje u cjelini prenijeti: U XIII i XIV vijeku dolazi (prezime) u prvobitnom obliku: Buualica, jednom Bouoliza (Div. Rag. 1348) i Bualiza (Mon. Cat. c. 1330), slov. Bivolčić (БНВОЛНЧНКЪ), od slov. bivol = bubalus; u Dubrovniku u XV vijeku pisano još i Bogliza, a oko 1500. Bolizza – istaknuta plemićka porodica u Kotoru. U XIV vijeku oba oblika prezimena upotrebljavana uporedo: Marinnus Bualiza, c. 1280. Div. Rag. = Marinus Bolice, Not. Cat.; Junius Marini de Bualiza, 1302, L. Ref. = Junius Marini de Bolica, 1297, Div. Rag.; Marinus Domagne Bualize, Not. Cat = de Bualica, 1313, Div. Rag. = Marinus Dom. de Bolica, Not. Cat. Za prezime uporedi: Bufali. Postoji i slovenska porodica Grbičić: 1457, Ser Johannes Alvisii Gerbicich; 1457, МАРЪТОЛНЦА ГРЪБНЧНЧЪ, Spom. 11, 87; 1693. ЖИВЕ ГРЪБНЧНЧЪ = Giovanni de Bolizza, ib. 11. 96-97.”

Grb ovoga roda sačuvan je u Kotoru u više primjeraka uklesanih u kamenu. Naročito je lijep portal sa dva prozora ukrašeni vegetabilnim ornamentom sa početaka XVII vijeka, koji na sredini gornjih pragova imaju porodični grb, a izgleda da izvorno stoje na dijelu fasade porodične palate što je kasnije uklopljena u veliko zdanje zgrade anagrafski broj 444, zvane i kuća

Ribica. Isti grb se javlja, zajedno sa grbovima rodova Buća i Drago, na trouglastom timpanonu nad vratima neke, vjerovatno, crkvene građevine, koji se čuva u kotorskom Lapidariju. No najveći broj grbova roda Bolica iz perioda od XIV do XVII vijeka otkriven je na nadgrobnim pločama groblja uz samostan i crkvu Sv. Franja na Gurdiću ili Šuranju.

Prema citiranom Grbovniku kraljevine Dalmacije, polje štita ovog grba je zlatne boje; u donjoj polovini stoje tri zelene kose desne grede, nad kojima u gornjoj polovini polja korača crveni bivol, okrenut desnim bokom.

Rosenfeld dodaje i podatak da je Nikola Bolica, čiji se grb nalazi u auli Univerziteta u Padovi (Italija), bio 1594. godine rektor tamošnjeg Pravnog fakulteta.

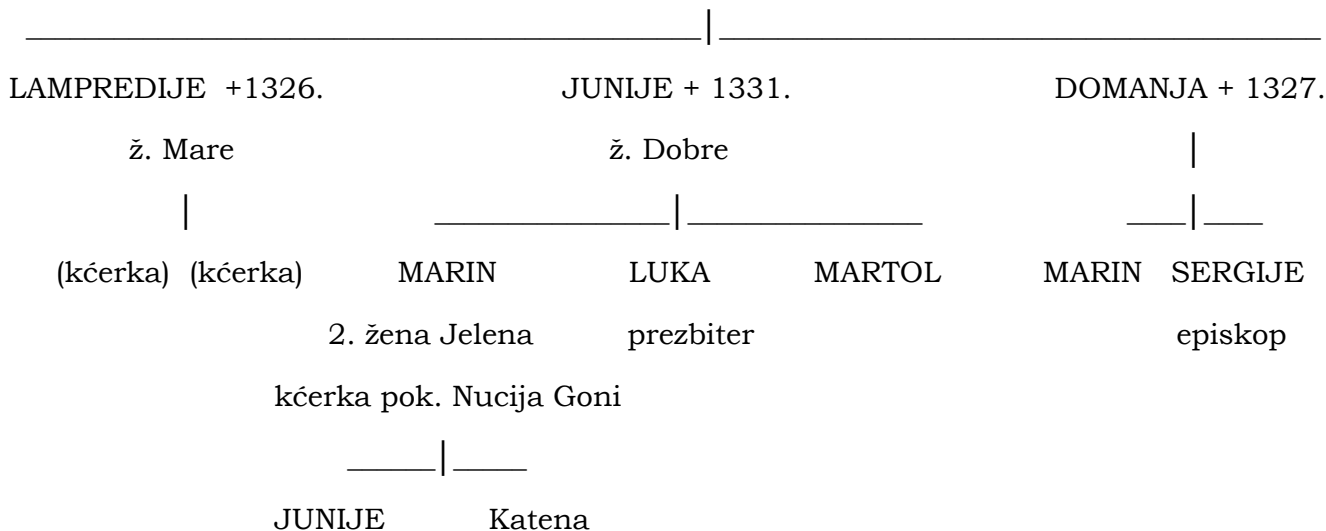
Moguće je da se rodonačelnik ovog roda nazire u Ivanu Bolica (Bualice), koji zajedno sa kotorskim knezom Dobrojem kao gradski sudija, uz Nikolu Dabra i Sergija Bazilijevog Drago, sklapa dogovor između Kotora i Dubrovnika o slučaju zapljene broda Ursa Perkluzza iz Trania u Italiji, a ispravu piše u Kotoru dana 8. XII 1294. godine notar Toma iz Ferma, u isto vri-

jeme nastavnik čuvene kotorske Gramatikalne škole. Na žalost, ni jedan od tri člana prve nasljedne linije u njihovom genealoškom stablu ne navodi svoju filijaciju već samo ime i prezime, odnosno, nadimak, tako da se za sada može samo navesti da se u kotorskim notarskim zapisima posmatranog perioda pojavljuju ovi članovi roda Bolica: Lampredije, koji se navodi kao pokojni 1332. godine, koji je imao ženu Maru i dvije kćerke nepoznatog imena, zatim Junije, za koga se izričito kaže da je pokojni 1331. godine i koji je imao ženu Dobru i sinove Marina, Luku i prezbitera Martola, kako se u Kotoru pisalo za Bartola, te Domanja, za koga se još u jednoj ranijoj ispravi iz 1324. godine kaže da je pokojni, a koji je imao sinove Marina i Sergija, kasnijeg kotorskog biskupa.

Prilikom dodjele titule »Cavaliere di San Marco« Franu Bolici, 1616. godine, mletački dužd Đovani Bembo (1615-1618) nazvao je Bolice »fedelissima famiglia di Bolizza Nobili di Cattaro«

Na osnovu gornjih podataka može se uspostaviti genealoško stablo roda Bolica:

IVAN (IOHANNES BUALICE), 1294. /Codex VII, br. 171, str. 191/

Memoriam

Ivan - Ivica Županović (1942. - 2017.)

Prvog rujna, iznenada, na Cetinju gdje je često boravio u ljetnim mjesecima posljednjih godina, preminuo je Ivan - Ivica Županović, istaknuti privrednik, društveno-politički radnik, sportski funkcionar koji je ostavio neizbrisiv trag u svim aktivnostima kojima se bavio. Profesionalnu karijeru proveo je u Jugooceaniji, kasnije u osiguranju Dunav i Lovćen i na kraju Swiss osiguranju, a u razdoblju od 1982. do 1986. bio je na dužnosti predsjednika Izvršnog odbora Skupštine općine Kotor. Lokal-patriotska crta krasila je Ivicu Županovića u svim njegovim aktivnostima, bilo da je djelovao u kotorskim, crnogorskim ili jugoslavenkim institucijama. Kotor i napredak grada i cijele općine te stvaranje kvalitetnijih uvjeta za život i rad motiviralo je Ivicu Županovića na mnogobrojne poslove i konkretne akcije. Kao iznimno u svome dugogodišnjem društvenom radu s ponosom je isticao da je bio u najužim rukovodećim ekipama koje su završile posao na izgradnji tunela Vrmac, zimskog bazena, stadiona malih sportova i poslovne zgrade osiguravajuće kuće - sve u Kotoru. Obavljajući vrlo odgovorne dužnosti tražio je, ali i nalazio načina da pomogne sportskom pokretu, da se poboljšaju uvjeti za rad sportaša, da se materijalno pomogne skromnim blagajnama sportskih klubova. Ivica Županović posvetio se sportu još od učeničkih dana u Kotoru, posebno kao učenik Pomorske škole koja je imala vrlo razvijeni sportski pokret. Igrao je vaterpolo u juniorima Primorca, ali i košarku, rukomet pa čak i

veslanje u tada vrlo raznovrsnome sportskom pokretu Kotora. Svi se mi, s razlogom, ponosimo rezultatima naših sportaša, posebno vaterpolista koji su proslavili Kotor i Crnu Goru, a još ranije i Jugoslaviju. Ali, bez sposobnih i ljudi spremnih da planiraju i imaju viziju, ni najbolji sportaši i treneri ne mogu stići do vrhunskih rezultata. Ivica Županović bio je vizionar, jedan od onih koji je znao što znači i kako se vodi sportska diplomacija. Zbog svojih kvaliteta i nesumnjivog autoriteta stekao je povjerenje puno starijih sportskih zaposlenika u vaterpolu kada je, vrlo mlad, izabran za predsjednika Plivačko-vaterpolskog saveza Crne Gore. Uspješnost u vođenju crnogorskoga saveza preporučila ga je za mjesto predsjednika Vaterpolskog saveza Jugoslavije. U tom razdoblju Ivica Županović kao predsjednik, a Trifun - Miro Ćirković kao izbornik počeli su voditi vaterpolo od 1977. do 1980. godine kada je uoči Olimpijskih igara u Moskvi Ivica zapravo ustupio mjesto člana VSJ Celestinu Sardeliću, a sve u cilju kohezije u vaterpolskoj organizaciji. U vrijeme kad je bio predsjednik VSJ Ivica Županović slavio je srebrnu medalju na EP u Jönköpingu, brončanu medalju na SP u Berlinu i zlatnu medalju na Mediteranskim igrama u Splitu. Gradeći karijeru uspješnoga sportskog radnika Ivica Županović je bio član Predsjedništva Jugoslavenskoga olimpijskog odbora gdje je dao puni doprinos i to u razdoblju kada je sport bio gotovo posljednja spona prije raspada Jugoslavije. Posebno razdoblje u sportskom djelova-

nju Ivica Županovića bilo je suđenje u Prvoj vaterpolskoj ligi, kada je uvršten u vrh arbitara tadašnje SFRJ, a kasnije savjetima i autoritetom pridonio usponu vodećih vaterpolskih sudaca iz Kotora i Herceg Novog na domaćoj i međunarodnoj sceni. Za svoje nesumnjive zasluge, uz društvena priznanja u profesiji, Ivica Županović nagrađen je zvanjem zaslužnoga sportskog radnika Crne Gore i zaslužnoga sportskog radnika VPSCG.

U povodu smrti Ivica Županovića u Kotoru je drugog rujna održana zajednička komemorativna sjednica VPSCG, Općine Kotor i VK Primorac na kojoj su govorili Dragan Samardžić, Dušan Davidović, Boro Mračević i Dragan Đurčić, a istoga dana poslije podne Ivica Županović je pokopan na groblju svetoga Mateja u Dobroti, uz oproštajni govor Dušana Davidovića.

Ivica Županović ostavio je za sobom suprugu, kćerku i sina te petero unučadi...

Dušan Davidović

Hrvatski glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

Časopis Hrvatski glasnik, izdavača Hrvatskog građanskog društva, jedino je glasilo Hrvata Crne Gore. Bavi se temama važnim za život hrvatske zajednice u Crnoj Gori: političkim, gospodarskim, društvenim, kulturnim, povijesnim... ali je i u stalnoj misiji povezivanja dvaju država Hrvatske i Crne Gore

Distribuirana se u Crnoj Gori, Hrvatskoj, Europi, SAD, Kanadi, Australiji...

Otvoreni smo za suradnju, sugestije i dobronamjerne primjedbe.

Nastojimo da svaki sljedeći broj uradimo bolje i kvalitetnije, sa raznolikim i zanimljivim sadržajem.

Budite i dalje s nama, šaljite Vaše priloge, budite i Vi jedan od kreatora našeg i Vašeg lista!

ČASOPIS MOŽETE PRONAĆI:

- U katedrali sv. Tripuna u Kotoru
- U uredu HGD CG
- U Tivtu kod Andrije Krstovića

Tiskanje časopisa potpomogli:

* FOND ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE MANJINSKIH PRAVA

* DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA

* TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA ZAGREBA

* DRŽAVNI URED ZA HRVATE IZVAN HRVATSKE

MEDIJSKI PARTNERI

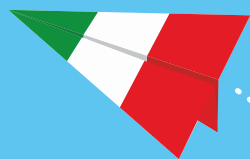
99,0 MHz i 95,3 MHz

LOKALNI JAVNI EMITER RADIO KOTOR

S ponosom nosimo ime svoga grada!

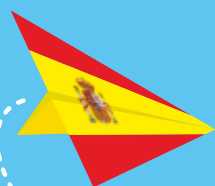

Croatia Airlines
Rim
Venecija
Vueling
Rim
Volotea
Venecija
easyJet
Milano

Izravni letovi iz Dubrovnika!

Croatia Airlines
Düsseldorf
Frankfurt
Lufthansa
Frankfurt
München
Eurowings
Berlin
Düsseldorf
Hamburg
Hannover
Stuttgart
EasyJet
Berlin
Air Berlin
Düsseldorf
Transavia München

easyJet
Edinburgh
London
Bristol
British Airways
London
Monarch
Birmingham
London
Jet2.com
Belfast
Edinburgh
Leeds
Manchester
Newcastle
Nottingham
Norwegian
London
Thompson Airways
Bristol
Glasgow
London
Manchester
Newcastle
Birmingham

Vueling
Barcelona
Iberia
Madrid
Norwegian
Barcelona
Madrid

SAS
Kopenhagen
Oslo
Stockholm
Norwegian
Bergen
Helsinki
Kopenhagen
Oslo
Stavanger
Stockholm
Trondheim
Finnair
Helsinki

Croatia Airlines
Pariz
Nica
easyJet
Lyon
Pariz
Toulouse
Volotea
Bordeaux
Nantes
Marseille
Transavia France
Pariz

 DUBROVNIK AIRPORT
ZRAČNA LUKA DUBROVNIK

☎ headoffice@airport-dubrovnik.hr / ☎ +385 (0) 20 773 100 / ☎ +385 (0) 20 773 322

Ledo Pizze
opasno dobre!

NOVO!

PIZZETE
Sunkica Sir

www.ledo.hr

ZG

CROATIA
Full of life

ZAGREB

GRAD KULTURE / CITY OF CULTURE

pogledajte poslušajte osjetite / see listen feel

ISKORISTITE
MOGUĆNOSTI
KOJE VAM PRUŽA
ZAGREB CARD

USE THE
POSSIBILITIES
OFFERED BY
ZAGREB CARD

tel. + 385 (0)1 481 40 51

TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA ZAGREBA
ZAGREB TOURIST BOARD

infozagreb.hr